

Vate

Kovara Kulturî

Dewreyê diyîne, hûmare: 15 (35), Zimistan 2011

Wayîr/ Sahibi

Deniz Gunduz

Mudira Karê Nuşteyan a Berpîrsîyare/Sorumlu Yazıişleri Müdürü

Sevda Zelal Gündüz

Serredaktor

Munzur Çem

Redaksiyon

Serdar Bedîrxan,
Deniz Gunduz, Munzur Çem

Seba aboneyîye (Almanya de)

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlîn/Almanya

Têkilîya Hollanda

Şukrî Atîk

Poelenburg 30

30 85 KT

Rotterdam/HOLLAND

Têkilîya Swêdî

Eksträvägen, 186

S-127 61 Skärholmen/SWEDEN

E-mail: espar@bredband.net

Têkilîya Norveçî

M. Darrez

Olav Kyrres gt. 5

0273 Oslo/NORVEÇ

Şertê aboneyîye

Welat serrêk 6 aşmî

Tirkîya: .....16 YTL .....8 YTL

Almanya: ....20 Euro .....10 Euro

Swêd:.....250 SEK .....125 SEK

Welatê bînî: 40 Euro .....20 Euro

Vayî: 5 YTL/8 Euro

Îlan

Rîpelêk: 60 YTL/100 Euro

Nemrîpel: 30 YTL/50 Euro

Çaregrîpel: 15 YTL/25 Euro

Çap/Baskî: Berdan Matbaacılık

Davutpaşa Cad. Güven Sanai Sitesi

C Blok No: 239 Topkapı/İstanbul

Adrese:

Vate

Katip Mustafa Çelebi Mah. Tel Sok.

No: 18, Kat: 3 Beyoğlu/İSTANBUL

Tel: (0212) 244 94 14

e-mail: vate@vateinfo.com

Üç aylık süreli yaygın dergi

www.vateinfo.com

Berpîrsîyariya her nuşteyî ya nuştexî/nuştuxe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê.....	5
Akman Gedîk , Nanê Ma Bêsol Maneno.....	7
La Fontaine , Qilancike û Luye.....	9
La Fontaine , Di Qantirî.....	10
Alî Beytaş , Rîyê Xiyanetî.....	11
Bîlal Zilan , Vewre Varena.....	16
Daîmî Bîngolî ra Çend Şiirî.....	17
Alî Riza Kalan , Şîlanê Dewa Ma Zî Bi Mi ra Bermayêne.....	19
Oktay Ersoyî ra Di Şiirî	28
Munzur Çem , Welatê Kenguriyan de.....	30
Ehmed Arîf , Ma Tena Nîyê.....	41
Murad Canşad , Tayê Îdyomî-IV.....	44
Serdar Bedîrxan , Xizneya Kelîmeyan.....	49
Îrfan Kaya , Şêx Tahar Efendî û Feqî.....	52
Mehmud Nêşite , Çend Vatişê (Termê) Kayê Hokeyî.....	54
Arêkerdox: J. Îhsan Espar , Pîran ra Çend Deyîrî.....	59
Gawanê Welatî , Çimhecer.....	68
Seyîdxan Kuriş , Hereketî Şêx Seîdî ra yew portre: Hecî Seîd Efendî.....	69
Nadîre Gûndaş Aldatmaz , Edebîyatê Kirmanckî (Zazakî) de Rolê Vateyî	71

Esra Altun , Romanê Kirmanckî “Soro”yî de Awankerdişê Qerekerê Cinîyan.....	80
Anton Pavlovîç Çehov , Waştîye.....	86
Alî Aydın Çîçek , Şorete.....	99
Murad Çanşad , Rîpelê Fiqrayan.....	104
B. Şîlan , Xebata Kirmanckî de Gamêda Hêcaye.....	106

WENDOXAN RÊ

Ma bixeyr dî wendoxê hêcayî,
Hûmara Vateyî ya 34ine de embazanê ma derheqa redaksiyonî de
nê cumleyî nuştîbî:

*“... Ma zerrîweş î ke ma no kar kerdo labelê sey karanê bînan,
karê redaksiyonî zî ebedî nîyo. Merdim ewro karêk keno, meşte tayêna
merdimî yenê nê karî domnenî Karê redaksiyonê ma zî wina beno. Heta
ewro ma no kar kerdo, na hûmare dima hevalanê ma ra Munzur Çem,
Deniz Gunduz û Serdar Bedîrxan do nê karî bidomnî...”*

Wendoxê delalî,

Çitur ke embazan kî vato, sey redaksiyonê neweyî ma dest bi karê
xo kerd û bi hûmara 35ine huzurê şima der îme.

Her çî ra ravêr, ma wazenîme ke redaksiyonê verênî rê sipasiya
xo nîşan bidîme. Vate, kar û xebata kirmanckî (zazakî) de gamêda
tarîxî ya. Ramitişê na game de rolo sereke bêguman ê redaksiyonî bî.
Nê embazanê ma bi serran, bi xebatêda pak û zelale, bi fedakarîyêda
girse, 34 hûmarê kovare vetî û pêşkêşê şima wendoxan kerdî. Keyeyê
înan awan bo, berxudar û weşûwar bê ê.

Çiqas ke nameyê xo mîyanê endamanê redaksiyonî de nênuşîyo kî
mîzanpajê kovare bi destê embazê ma Cemîl Gundoganî ame viraştene.
Seke redaksiyonî kî hûmara 34ine de vato, keda ey nê karî de zaf a.
Ma ey rê kî sipas kenîme, destê ey weş bo.

Heto bîn ra, şik çin o ke vurîyayîşê redaksiyonî, tena vurîyayîşê
nobedaranê nê karî yo. Naye ra wet (dot), hetê naveroke ra Vate de
qet çîyêk nêbedelîno. Prensîbê ke heta ewro Kavara Vateyî pê ama
neşîrkerdene, ewro ra dime kî ma rê qilawuziye kenê û rayîr (raye)
nîşanê ma danê.

Redaksiyono verên o ke heta ewro Vate amade kerdo, zaf titîz bî;
no semed ra kî kovara ma hem hetê naveroke ra hem kî hetê rastnuştîş
û mîzampajî ra serkewte vejîya û winî (henî) ame şînasnayene. Ma pê
nê halî keyfweş û serberz îme labelê ma zanênîme ke no hal barê ma
keno giran. Bi eynî kalîte vetîşê kovarêk asan nîyo.

Redaksiyono newe de ma hîrê embazan ca girewto û ma cîya-cîya bajaran de ciwîyenîme. Nê bajarî yewbîn ra dûrî yê. No rîwal ra kî şansê ma çin o ke kombîyayîşan amade bikerîme, bêrîme têrî, qisey bikerîme. Eşkera yo ke no kî seba ma dezavantajêdo pîl o.

Labelê ma bi şima wendoxan û bi taybetî kî endamanê redaksiyonî yê verênî bawer îme. Ma hêvîdar îme ke şima no kar de ma tena nêverdanê û Vate sey xizmetêda kolektîfe xizmeta zîwan û kulturê ma de rolê xo yo tarîxî ewro ra pey kî ano ca.

Na çarçewa de wazenîme ke çend rîcayanê xo kî pêşkêşê şima bikerîme:

1. Embazê ke seba weşanayîşî nuştayan ruşnenê “Çitur bibo redaksiyon nuştayê mi keno serrast” mevajê û çiqas ke destebere ra êno goreyê rastnuştîşî binusnê. No, barê redaksiyonî keno sivik, kalîteya kovare kî keno berz.

2. Tayê aboneyê ma, adresa xo bedelnenê/vurnenê labelê Vateyî haydar nêkenê. No sebeb ra kovare ke bi poste înan rê şonê, peyser ênê. Ma hêvî kenîme ke ewro ra pey, aboneyê ma na derheqe de hassas hereket kenê û ma haydar kenê.

3. Bêguman, weşanayîşê kovarek muhîm o labalelê no tena bes nîyo. Seba ke merdim bireso armancê xo, ganî zor bido xo û çiqas ke besekerd/êşkaya kovare hîra bikero vila, hûmara wendoxan bikero zîyade.

4. Vate hetanî ewro bi heqa abonetiye û fedakarîya wendoxan û tayê embazan ciwîyo. No sebeb ra hetkarîya malî, seba vejîyayîşê Vateyî zaf muhîm a. Ma hêvî kenîme ke wendox û dostê Vateyî, naye kî xo vîrî ra nêkenê, seba ardimê malî çî ke destebere ra êno, pey de nêmanenê, kenê.

Wendoxê hêcayî,

Ma dest de xeyle nuştayî estê û yew hûmare de weşanayîşê nînan mumkun nîyo. Zanayîş û tecrubeyê xo ra gore, ma nînan ra tayîne çînenîme we. Heto bîn ra bêguman no nîno o mane ke her nuştayo ke ma rê ame, êno nêşîrkerdene. Ma na derheqe de kalîte û tayê prensîbanê bînan ser o kî ciddî vîndenîme.

Ma hêwî kenîme ke şima bi keyf û dilgermîye hûmara 35ine wananê, ci ra tamêde baş gênê.

Xeyr û weşîye de bîmanê, berxudar bê!

Redaksiyon.

NANÊ MA BÊSOL MANENO

Akman GEDİK

Goreyê fikirê tayê ziwannasan (lenguyîstan) dinya de nêzdîyê 7.000 ziwani (zonî) ênê qiseykerdene. Dinya de nezdîyê 230 dewletî estê. Nê 7.000 ziwani, nê dewletan de qisey benê. Derheqa ziwani de qitaya tewr dewlemende Asya, tewr feqîre kî Ewropa ya.

Asya de 2197 ziwani, (nîspet: %32),

Afrîka de 2058 ziwani, (nîspet: %30),

Pasîfik de 1311 ziwani, (nîspet: %19),

Amerîka de 1013 ziwani, (nîspet: %15),

Ewropa de 230 ziwani, (nîspet: % 3), ênê qisey kerdene

Reyna goreyê fikirê tayê ziwannasan, eke ziwanan ser o politikayêda seveknayîşî (muhafazakerdişî) çin bo, nêmeyê nê ziwanan vîndî benê. Tabî ke nê ziwani henî xafila, yanê ewro-meşte vîndî nêbenê. Ma vajîme ke mîyanê se serre de darîyenê we. Goreyê yew fikirê xirabî, % 90yê nînan, zereyê desserranê virênîya ma vîndî benê. Ziwannasî nîya texmîn kenê û vanê:

Dinya de 6 mîlyarî ra zîyade merdimî ciwîyenê. 4 mîlyar merdimî nê 7.000 ziwanan ra tena 80 heban qisey kenê. Nezdîyê 6.700 ziwani kî hetê 2 mîlyar merdiman ra ênê qiseykerdene.

Texmînî 50-60 serre ra tepîya îngîlîzkî beno % 80yê ziwane cîhanê ma. Îngîlîzkî ziwane bazarganî yo, ziwane teknoloji û komputure yo. Dinya her roj bena qijkeke, hetê teknoloji ra bena dewêda qijkeke.

Ziwane ke xeta vîndîbiyayîşî ser o yê, seba ke talukeyê serê înan mîyan ra wedarîyo, kar û xebat lazim o. No kî verê veran kam nê ziwanan qisey keno wezîfeyê înan o. Ganî her kesî ra raver ê wayîrê ziwane xo bê. Zîwan tena bi qiseykerdişî nêxelesîno ra. Zîwan ganî bibo ziwane edebîyatî, bibo ziwane nuştîşî. Na derheqe de goreyê zemanê verî îmkanî tayêna zîyade yê. Ewro sîstemî, dewletî yan zî ziwane

serdestî çiqas ke ziwananê bindestan rê rayîran bigêrê kî teknolojiyê komputere nê astengan (engelan) keno puç, keno hîç.

Merdîm şîkîno bi rayîrê înternetî ziwane xo de binuso, nuştayanê xo vila bikero û xeylê çîyan ra xeberdar bo.

Ma kî bi ziwane kîrmanckî (zazakî) bîme pîl. Ma tehmê cuyî nê ziwani de vînenîme. Mirazê ma no yo. Şitê ma bi kîrmanckî amên biyo. Raywanîya ma ver bi domaniya ma ya. Ma domaniya xo ra gêrenîme. Kayê ma ma vîr ra nêşiyê hîna. Heyat bi xo kî yew kayo esasî yo. Ziwane ma ke vîndî bo, nanê ma bêsol maneno.

Yew duaya ma wina ya: “Heqo ti şaranê bînan bextîyar bike labelê ma kî xo vîr ra meke.” Ma şîkînîme nîya kî vajîme, “Heqo ti ziwananê bînan daîmî bike, kîrmanckî kî xo vîr ra meke. Baxçeyê ziwanan de yew kuncik de ca bide ci.”

QILANCIKE Û LUYE (Le Corbeau et le Renard)

LA FONTAINE

Franskî ra çarnayox: **Ozcan YILMAZ**

Tenê penîr gilê niklîye ra,
qilancike ništa dare ra.
Luye boye girewta (gureta), ero ci fetelîna,
Yena şona nat û dotê dare ra,
Vana: Ma bixeyr dî, qilancik xanima mi,
Na çi rindekî ya, na çi semtî ya.
Mi de xelege çin a, xora vengê to,
Şîyo ro rindekiya peranê to.
Ti ya sultana na dîyaroo.
Bi (Eve) qisanê luye, aqîl qilancike sere ra şono,
bena xêxe, kena ke vengê xo era ci misno.
Niklîye kena ra ke lawike vazo,
Penîr dana war ro.
Luye bena piro gêna,
Vana : “Rindeka min a semte, na qîsa mi goşare ke goşê xo rê, nanegerm¹
qutê xo, emegê goşdarê xo ra vezeno.”²
Qilancike şermayena, nêzanena ke se bikero, çi wele bi (ve) xo ro kero,
Xo xo de vana “yê mi bîya fênda awa herû³, bêguman na qîseyada
muhîm a,
Mi rê kî wad (od) bo, êdî kes nêşkîno penîrê mi bigêro mi ra.”

1-Bi tirkî dalkavuk

2-No terîm tene argo wo û hetê Dêrsimî de yeno vatene. Ge-gane tayê kunê ra juvinî (yewbînî) vanê “Ero/erê bê qutê xo veze.”

3-Yanê aqîlê xo zof herey amo sere. Çîmeyê nê îdyomî yew adetê Dêrsimî yo. Wex-to ke domano sawî kewtêne 40 roje, qabê de awe kerdêne germ, cinikan ra yewe doman, yewa bîne kî serê domanî ser o pirozine, ya kî “tore pêgirewtêne.” Aye

DI QANTIRÎ (Les deux Mulets)

Di qatirî kewtbî ra raye şîyêne,
Kês (çês), barê yewe,
Perê mamurê serê sole, yê aya bîne.
Bi nê barê holî, na ya peyêne,
xo goynêne, qet nêwaştêne ke biqedîyo raye.
Linga verî berz dardêne we,
Zingilê vilî dêne cinitene,
Wexto ke raye (rayîr) birîye,
Jevegû çim verda ro pera,
Girewt, bî barê naye ra,
Mende remayene,
Vindarne pêgirewte,
Kardî û şimsêrî varnay piro,
Xirayîş, ax û waxê xo şî dar û kemerî ro,
Vat ke: “Xelata mi kî na ya?
Qatira bîne rê remayene;
Mi rê kî waroginayene, merdene,”
“Waye,” vat ke qatira peyêne,
“Her dayîm çiyode rind nîyo karo berc û hol kerdene:
Eke ti sey mi yew arevançi rê bigureyêne,
Ti hende neweş nêkewtêne.”

---

ra dime bi koçike 40 koçikî awe verdêne ra pirozine ser, kerdêne domanî ro. Seba her koçike yew erdem/îrfan ardêne ra ziwan. Vatêne: Na yê aqilî ya, na yê çim û nêzerî ya, na yê riskê xeyrî ya, na yê fam û îzanî ya. . .
Bi no şekil çewres koçikî awe kerdêne ro domanê sawî; sey xirîstîyanan vaftîz kerdêne. Coka yo ke wexto ke aqilê yewî/yewe zaf herey ame sere vanê: «Awa heran a», yanê «erdemo» peyên.

RÎYÊ XÎYANETÎ

Alî BEYTAŞ

Wext nêzdiyê şanî bî. Vayê Koyê Bîngolî, sey yew qerqesune xedar amêne. Rengê rojî hêdî-hêdî biyêne sîya. Peynîye de kî her ca bî teng-tarî.

Verî nat-dotî ser hîra-hîra nîyada. Peyê cû, bi lerze xo kaş kerd û eşt verê yew zinarî. Eke ca da linganê xo, destê xo yo raşt eşt matara labelê zaf sivik asêne a. Qapax kerd ya û berde fekê xo. Tena çend dilopî restî gule. Ziwanê xo zip-ziwa mend. “Ez nika lêyê Çemê Mizurî de biyêne” va. Pey cû pîştâ xo azne ra kemera serdine û çimê xo çarnayî ra asmênê kewayî. Astoreyî, yew bi yew sey qirîstalî bereqîyînê.

Heta a deqa vengê vayî ra dot qet veng çin bî. Labelê aye de xafila, rewşe vuriye û zaf şenik vengêde bîn ame goş. No veng, vengê linganê merdimî bî. Bi lerze destê xo eşt tifangê xo. Şarjor de nîyada, “Şikir ke hîna derbê mi estê” va. Peyê cû, destê xo ver bi bomba berd û henî vinet. Gim-gima zerrîya ey, zor dêne goşanê ey.

O mîyan de “Komutanım burda kimse yok!”¹ va wayîrê vengê lingan.

Nê çekuyan ra dime ke pêzn dûrîm kewt, xorîn-xorîn bîhna xo girewte. Tersê zereyê ey, tayê bî kêmi. Her ca reyna bî sukî. Labelê vengê vayê koyî hîna kî amêne. Sereyê xo reyna kerd berz û kadize (raya astareyan) de nîyada.

Telaş û heycanî ver, heta a deqa hayî ro birîna zanîyê xo nêbî. Labelê birîne êdî bibî serdin û jan dêne. Destê xo berd qorê xo ser, nerm-nerm mîşt da. Labelê dejê xo bî ziyade. Bi lerze pañçeyê xo avaro çinitî we. Zanîyê xo, corê birîne de bi pînikê îşliga xo girê da. Janî, heyane zerrîya ey hukim kerdêne.

Wina sereyê xo kerd berz. Qilaşê wertê zinaran ra astareyan ra qederî çiyê nêasêne. Têşaniye û vêşaniye ver qudimê xo êdî zaf bibî

1-Tîya kes çin o qumandarê mi!

şenik. Aye de aqilê xo peyser şî, pêrodayîşê a roje ser o fikirîya û pila, xofek de; “Hevalê mi xelesîyayî ra, muhîm o yo. Ez mexelesî kî tawayê nêbeno” va û hêdî-hêdî cayê xo ra wuşt ra. Qılaşanê zinaran ra vêjîya. Nat-botî ser nîyada, pînîko ke pê qorê xo girêdabî sist asêne. Bî çewt o rind şedêna, tifangê xo eşt vileyê xo, qayîşê qerqesunanê mîya xo kî tayêna kîp kerd û bî ra rast.

Tayê reweçîne ra dime, xo resna serê tumê. Eke roştîya lambayanê dewa verê tumî diye, keyfê xo ame ca. Labele hetê ra kî zaf tersa. Ey şarê na dewe rind nas kerdêne. Înan çend rey domanê serê koyî dabî leşkerê dewlete dest. Şarê na dewe elewî bî, kurdê elewî. Çimê ey de, wertê dewanê elewîyan de naye ra xirabêr dewe çin biye.

“Ez şorî kotî, şorî keyeyê kamî? Keso ke merdim pê bawer bo çin o. Ez têdîne ra zî terseno”, vat.

Labelê bêçare bî. Se biyêne bibiyêne ganî xo biresnêne keyeyê, yardim biwaştêne. Birîne ra gonî şiyêne, a ganî biamêne vindarnayene. Ganî çiyê biwerdêne, raworeşiyêne.

Nêvinet, hêdî-hêdî ver bi roştîya lambayan şî. O mîyan de şopê vinet. Zaf bêhal bî. Ganî bine bigirewtêne. Seke vinet kî se her timî xo ser o astareyan de nîyada. Rîyê asmênî de tena astareyî nêxilxiliyêne. Aşme kî vejîyabî û sey pulirê vewre sîs kerdêne. Binê lewa ra hûya. “Nika ez zî leyê şima de biyêne”, va.

Qorê xo yo weş pêgirewt û vaşt ra. Labelê nêşkiya şoro. Şopê xo erd ra xij kerd û reyna wuşt ra bi o tore peynîye de xo resna dewe.

Lambayê dewe, yew bi yew şî xo ra. Roştîya aşme ver nat-dotê xo de nîyada. Eke xuşe-xuşa awe heşne, ame ke biqêro. Heşarê xo bî û fekê xo girewt. Bi lerze xo resna awa vaye. Vêrî ser meredîya ra, fêkê xo resna ci û mirdîya xo awe şimite.

“Xêzîba na saete. Xêzîba na deqa. Zereyê mi çiqas bî asan. Ez guman keno ke roje êna welatê mi zî nîya beno asan”, va.

Bi lerze, matarê mîya xo vet kerd pirê awe.

Kutikê dewe, sey hukmê biluskî lawêne. Eke vengê kutikan heşna, cayê xo de çik bî vinet. Xeylê wext, birîyayîşê vengê kutikan ser o mend. Labelê lawayîşê înan tayêna bî ziyade. Sebrê xo bî teng. Dejê birîna qorê xo vera-vera bî ziyade.

“Nalêti şoro ro na şewa osetsîyaye, ez kerdo çî hal”, va.

Peynîye de pede-pede vengê kutikan bî şenik û birîya. Reyna bi

qudimê qoranê xo, xo erd ra kaş kerd resna yew gomeyêde îsizî. Gome, dewe ra tayê yan mendêne. Verê berê gomeyî de vinet, goş da zereyê gomeyî. Vengê her û astoran ra dot veng çin bî. Bi destê rastî qulpê berî girewt û wuşt ra. Qorê weşî ser o pawa vinet, ber kerd ya. Çirana berî yew dolime çizê, yew dolime zî zereyê ey çiza. Nêvinet; qoro birîndar kaş kerd û xo eşt zereyê gomeyî. Zere teng-tarî bî. Fire-fira astoran ra dot veng çin bî. Hêdî-hêdî xo resna verê dêsî. Birîne de nîyada labelê tarîyê şewe de, hîtîna gonî ra dot çiyê fam nêkerd. Mîyaneyê xo azna ra dêsî. Her di peyîkê xo day arê û henî şî hewn ra.

Tîrêjê rojê şodirî qılaşanê berî ra ke kewtî zere o zî bî heşar. Virnîye der-dormê xo de nîyada. Peyê cû cat kerd ke rawurzo labelê vengê çizayîşê berî ame goş. Cayê xo de ame pêser û vinet.

Veyva wayîrê gomeyî bi lerze ber kerd ya. Nat-dot de nîyada. Eke birîndar dî, pey de gêre ya û qêre:

“Vazdêê, bi lerze bêrêê! Zereyê gomeyî de piyayêde birîndar esto,” va.

Têdeyê înan, duştê vengê veyva keyî de şaş bî mendî. Her kesî bi lerze vazda verê berî. Mêrdeyê cinîke vazda şî û ber kerd kilit. Peyê cû verê xo çarna ra berî qêra:

“Ti kam a ero?”

Birîndarî bi vengêde bêqudimî,

“Ez gerilla yo.”

“Ma zereyê gomeyî de çî karê to esto?”

Birîndarî, qudimê xo kerd top. Xo kaş kerd û resna peyê berî, ora dime ki bi vengêde zaf-zaf nermî:

“Nîyetê mi xirab nîyo. Ez seba zerarê şima nîyamo tîya. Ez birîndar o. Qorê mi mi ra kaş beno. Ber yakerê ez tîya ra şorî”, va.

Mêrdek, verê berî de bî ker û lal mend.

Muxtarê dewe bi lerze xo resna verê gomeyî. Yew dolime kuxa:

“Çik o ? Se biyo?”

Mêrdeyê veyve verê xo çarna ra muxtarî:

“Zere de yew teror esto. ‘Ez birîndar o’ vano. ‘Mi raverdê ez şorî’ vano.”

Muxtar xafila hêrs bî:

“Raverdayene-maverdayene çin a. Şima zî zanênê ke hîna vizêr ne perey qomitanê nahya ame dewe. ‘Eke şima alîkarîya terorîsta bikerê,

ma adir kenîme şima ver, dewe vêşnenîme', vat. Ewro zî ma nêşkînîme nê terorîstî raverdîme. Eke qomitan pêbihesîyo, ma niqilqan keno. Her kes ber ra durî vindero," va û bi lerze ver bi keyeyê xo şî.

Şarê dewe yew bi yew leyê gomeyî ra kewt dūrî. Vengê birîndarî kî heyânî zuzaqanê dewe şiyêne:

"Nameyê mi Wusên o. Ez Dêrsim ra yo. Ez birîndar o. Mi raverdê ez xo biresnî hevalanê xo."

Qet kesî vengê birîndarî nêhesna. Her kesî vazda û kewt zereyê keyeyanê xo. Muxtar, restîbî keye, bi vengêde zaf berzî qomitanî de qisey kerdêne:

"Merheba Qomitan Beg. Bizim koyde bir terör var! Komin içinde kilitli. Xeberin olsun."

Xafla her ca bî sukut. Birîndarî zana ke ey danê destê leşkerî. A şope Seyît Riza, Alîşêr û Zarîfe amey xeyalê ey. "Heya, ma ê zî bî qurbanê xîyaneta Rehberî. Sereyê Alîşêrî bi pera rot Qomitan Alpdoxanî. Nê zî mi roşenê," va û destê xo eşt dêsî û wuşt ra. Şenikek dotê ey de yew çu vinete bî. Bi leng-lengo û xo resna çu. Bi çu camê pençereyî şikit. Tifangê xo pêt pêgirewt. Bomba mîya xo tayêna rind şedêne. Bi lerze xo eşt teber. Virnîye der-dor de nîyada, qet kes çin bî. Nêvînet, xo kaş kerd û uca ra kewt durî. Mîyanê dar-berî ra vêrd ra, xo resna pikila tumî. Hilke-hilka ey bîye. Zerrîya eya bele sey toqmaqê dawulî gimêne. Zaf qefelîyabî. Cayê xo de vinet. Gêra ya, peyê xo de nîyada, qet kes çin bî. Nişt ro bîhna xo girewte. Goniya birîna ey, serê pançeyanê ey ra dilop-dilop gine erd ra. Birîne bîbî ra gonî nêvînetê. Yew dolime paçê corê birîne hîna şedêna. Xo kerd tirs û tal. "Ufff na andêre çiqas dejena" vat. Şopê vinetişî ra dime reyna wuşt ra û na ra kî ver bi koy şî. Qet hayirê leşkerî nêbî. Xafla vengêde bêyom ame heyânî goşanê ey:

"Hey! Dur, teslim ol! Yoksa vururum!" va.

Na, qet bawer nêkerdîbî ey. Vinet û xeyal kerd. Goşêde xo pejnê linganê leşkerê dişmenî ser o bî. Goşo bîn nabî ro vengê zereyê xo ser. Duştê leşkerê dişmenî û xîyaneta xayînan de bî. Êdî çare nêmendîbî. Di çîyan ra yew ganî biweçînitêne. Teslîmîyet û merg! Têslîmbîyayîş çik bî; îşkence, peykaykerdiş û zîndan! Yanî her roj, her deqa û her sanîya merdiş.

Tawo ke wina fikirîya kî hende nîyada ke destê xo yo ke recefîno

şîyo bombe. Bêçikê xo pîmê serdinî ser o restê pê. Çimê xo bombeyî ra dūrî nêfîştî. Derga derg tey nîyada û nîyada. Sereyê xo ver û pey ser şana ra. Hem şana ra hem kî "Ya, felekê mi ti ya. Mi heta ewro ti xo de fetelna ke dem ke ame ti karê xo bikerêne. Ê mi êdî qedîye, dore ama to. Qet mevînde çî ke keweno vileyê to, ey bike. Haydê mevînde!" vat.

Tam aye de peznê lingan ra ferq kerd ke leşker êdî zaf nêzdî der o. Lulîyê tifanganê xo çarnabî ra ci, game bi game nêzdî bîyêne.

Ereq de bîbî ra şîya. Nefes ro ci birîyabî. "Ya teslim bîyayîş; yanî îşkence, zîndan û her cins xirabîye ya kî bi gulanê dişmenî merdiş!" vat reyna xozere de.

Nê! Nê no nêbîyêne! Rayîr nêbî no. Tawo ke seba azadî û xoserîye vejîyabî ro ko, qerarê xo bi xo ci nêdabî? "Çi beno bibo, ewro ra pey, ez reyna binê bandura dişmenî nêkeweno, ez ganî weş era ey dest mekuyîne" nêvatîbî! Ya, winî bî. Seke qerar çekegirêdayîşî bi xo dabî, ê merdişî kî ganî bi xo bidêne û bi xo kî bîyardêne ca. Tek rayîr no bî! Xelase na bîye!

Bi no tore ke xo amade kerd, dem ame ke çimê xo huşka-huşk zeleqnayî pêra, didanê xo qirisnayî, nefes girewtîş caverda û yek de pîm anit.

Tawo ke veng birîya, toz û dûman pede-pede darîya we, parçeyê leşa ey û dar û kemer û wele kewtîbî têmîyan.

VEWRE VARENA

Bîlal ZÎLAN

Vewre varena, nêvindena
Serê merdiman de gêrena
Cayanê ma heme sipî kena
Biney weş, biney nêweş yena
Vewre varena, nêvindena

Asmên de vewre kay kena
Govend kena heta erd yena
Pîsî û gemarî nimnena
Guneyanê ma seternena
Asmên de vewre kay kena

Vewre varena, ha varena
Çareyê ma ser lebîyena
Kê vanî çilay manena
Çimê ma gêna, xo dir bena
Vewre varena, ha varena

Vewre varişêka xidar a
Qay kâinatî yew sitar a
Semed feqîran giranbar a
Bêbanan rî çi ya, aşîkar a
Vewre varişêka xidar a

Hêşê mi vewre girewt, bena
Sêney mi pê kulan pîrr kena
Dûrî ra germ, nêzdî ra serd a
Çend rojî zî vêro ya herr da
Hêşê mi vewre girewt, bena

DAÎMÎ BÎNGOLÎ RA ÇEND ŞÎRÎ

1
PEPÛK

tewreyê waye dirriya
zereyê birayî qilaşîya
vayî şana kengerî
bî şîn û şîwan
qîrî ya, warî ya

31.03.07

2
MILK

sêneyê sayan
zimeyê şîlanan
tapê qirmotikan

02.04.07

3
destanê to nê
çimanê to ez do girê

02.10.1992

4

vewre hurdí-hurdí varena
mal zereyê danga de
va bîyo har nêvîndeno
nê serran cinawurî kî çin ê
heş nêkuno goman
soba bîya sey adirî
rûn qijîliyeno
ma feqîr îme, qawirme çin o
ho bavê mi ho
wey hamnan ameyo

03.02.1992

5

bê caver de Marksî, Lenînî, İbn Haldunî
Çala gorge, ling-resene kay kerîme
kam dostîye ra hayqirî şî
hay kerîme.

24.07.1992

Domananê Xarşênî yê ke seba azadîye bêters şî mergî ser, înan rê...

ŞÎLANÊ DEWA MA ZÎ BI MI RA BERMAYÊNE

Alî Riza KALAN

Birayê min o kal,

Dewê ra vejîyayîşê şima ra dima ez zereyê yew tenayîya henêne de menda ke bi ê halê mi, ko û kemerî, dar û şîlanê dewa ma zî bi mi ra bermayî.

Ê rojanê tarîyan ra yew roje ez şîya verê Kemerê Sûrî. O kmero ke ez domaniya xo de bi ters ver ra ameyêne û şîyêne. Xemgîniya teynayîye de bîya ez û vîrameyîşê domaniya mi mezgê mi de sey kemera arêyî dormeyê xo de çerexîyayêne. Cîgeranê mi jan dayêne. Şahîdê ê dejê bêşîndorî zî hesirê çimanê mi bî.

Domaniya xo de, demo ke ez şîyêne verê varekan, key ke roj peyê koyan de bîyêne vîndî û roje bîyêne lêle, serê Kemerê Sûrî de milaketan govende girewtêne. Çi taw mi rîyê xo çarnayêne ra gilê Kemerê Sûrî ser û uca de ewniyayêne, çiyêde sey merdimî ameyêne û şîyêne. Pijê kemeran pêro çimanê mi ver bîyêne merdimî. Merdiman ra zî wet, bîyêne milaketî. Mi nêwaştêne ke ez biewnî bi uca. Labelê o terso ke kewtîbî zereyê mi, bi zor ez dayêne ewniyayene.

Seke tersê Kemerê Sûrî bes nêbî, no rey zî şewşewokî vejîyayêne mîyan û serê zereyê mi ra nata-bota fir dayêne. Ê firdayîşê înan, tersêde newe kerdêne tersê zereyê mi ser. Xora vengê kundê korî zî cîgerê mi visnayêne. Ti vana qey şewe rijîyayêne mi ser. Êdî mi nêzanitêne ke ez se bîkerî. Seba ke yew deqa aver uca ra dûrî şora, mi bi çuya terne dayêne varekan ro û varekî dayêne vazdayêne. Sey her domanî ez zî bermayêne. Labelê seba ke kes vengê bermayîşê mi pênêhesîyo, mi vengê xo bi nuxtikanê gula xo dayêne xeneknayene. Heta ke ez keyeyê ma ra bîyenê nêzdî, ez halo henên de mendêne ke to vatêne qey şîliya wisarî varaya mi ser.

Key ke ez restêne verê berê keyeyî, her çî ra ravêr mi vaştêne ke ez şorî serê hênî û awe bipijiknî rîyê xo ra. Çike mi nêwaştênê ke wa kes bizano ez bermaya. Kile zî qet pênehesîyaybî ke ez bermena. Aye winî zanitêne ke ez qefelîyayîşê xo ver winî vazena serê awe. Coka ke aye dest pêkerdêne û varekan de xeber dayêne

Tawo ke mi dibistane xelesne û ez zî kewta mîyanê ciwîyayîşê şîwaneyan, ey ra dima o tersê milaketanê Kemerê Sûrî her tim zereyê mi de bî. Labelê her tim zî mi tersê xo dard we û kesî ra nêvat. Oxro ke domanî pêro şewanê tarîyan ra tersênê. Ê tersê xo zî şonê mayanê xo ra vanê. Mi çira tersê xo kile ra dardêne we, ez zî nêzanena. Mi a xuye kamî ra girewtîbî û kamî mi ra vatîbî ke tersayîş çiyode eyb o? Rastîye pers kenê mi bi xo zî cewabê nê persî nêdiyo û ez hîna zî gêrena ci.

Çîyo xerib o bî ke, o kemero ke domanîya mi de çîmanê mi ver bîyêne milaket û bi tersê xo zerrîya mi visnayêne, a roja ke ez tena mendîbî, mi rê bibî embaz û mi rê bibî keye. Tena milaketanê Kemerê Sûrî vengê mi hesnayêne. Êyê ke tarîyê şewe ra û yew zî xezebê dişmenî ra ez şevakitêne zî ê milaketî bî.

Surgûnî ra dima, her ca bêvengîye de mendîbî. Mîlçikê ke niştîbî gilê şîlanan ra, bi vengê xo yo barî lawikê xemgîniya payîzî vatêne. Xora eke ê zî mebîyêne ez do a bêvengîye de vîndî bibîyêne. Bêvengîya winî xorîn û winî xezebe!.. Ez nika bi nuştêyan nêşîkîna ke aye bîyarîne ra ziwan.

Coka ke ez pureşîya vîrameyîşanê xo. Ê kemerê ke ma domanîya xo de ser o ronîştîbîme, ê darê ke ma binê sîya înan de rakewtîbîme mi yew bi yew ardî vîra xo. Mi waşt ke ez bi vîrameyîşan, tenayîya xo ra raxeleza û bi xeyalanê xo biresa şîma.

Çi taw bîyo nêzanena, çîyo ke ez zanena, a dewa veşayîye naye ra aver zî di reyî ameya talkerdene û di reyî xezeba sirgûniye dîya. Na, reya hîrêyin a. Naye ra tepîya do çî bibo, êdî kes nêzaneno.

Dewijan her çiyê xo mîyan de caverdabî. Tivana qey deqê ra dima pêro reyna peyser bivejîyayêne û biameyêne. Hêgayê çînîteyî hênî erd de mendîbî. Qelaxê kermeyî serê banan de nîznaye bî. Merdimî winî zanitêne ke dewijî pêro germê perojî ver ancîyayê binê sîya banan û perojî ra tepîya reyna do biameyêne karê xo ser. Werekna a bêvengîye rîyê çiyêde henênî ra bibîyêne. Bi rastî mi waşt ez bi ê xeyalî xo bixapena. Labelê nêşkiya. Çike ê mi karêde bêmane bî. Mi zî rind zanitêne ke ne demê perojî bî ne zî dewijî binê sîya banan de bî.

Qisayê ke kile mi ra vatîbî amebî mi vîr. Xora her ke ê qisayê kile ameyêne mi vîr, to vatêne qey yewî beroşê awa girenayîye serê sereyê mi ro kerdêne war. Her cayê mi jan dayêne. Germîya adirî kewtêne zereyê mi. Kile vatîbî ke:

“Camêrdî pêro aredayî û berdî eşti hepisê Erziromî. Di-hîrê rojan ra tepîya zî eskerî reyna vejîyayî û ameyî. No rey zî ma kerdîme kom.” Mi xo bi xo vat: “No rey ê do ma bikişê.” Tersî ver ma recefîyayêne. Ma berdîme û mîyanê merge de kerdîme rezê. Ma ra vat ke: “Ganî şîma zereyê yew hefteyî de dewe tal bikerê. Eke tal nêkerde, o taw ma ênîmê û keyeyanê şîma pêrone veşnenîme. Çi-mîyê şîma zî pêro tede do biveşo.

Ma tersan ver nêzanit ke çî bikîme. Xeleyê ma rîyê hêgayan de mendîbî, kar û barê ma zî pêro raste de bî. Ma înan ra zî verdîme, mal û naxirê ma niyameyêne rotene. Bazirganan yewbînî temey kerdîbî, qîsa xo kerdîbî yew. Waştêne ke mî û mangayanê ma bi çar qurîşî bigêrê. Ma derdê canê xo de bîme, çimê înan zî malê ma de bî. Sey verganê vêşanan fekê înan ra gilêze şiyêne. Ma cinîyan zî, ne ziwan zanitenê ne zî raye û welaxî. Bêcare bîme, nêzanitêne ke se bikeme, çî wele xo ro kerîme. Şaş mendîmê.”

Rastîye pers kena ê qisayanê kile ra dima mi zî nêzana ke ez aye ra çî vajî. Mezgê mi zî vindetîbî, ziwanê mi gêrîyabî. Çimê mi bibî kor. Ez nika nêzanena ke o halo ke a roje ez tede bîya to rê çitur biyarîne ra ziwan.

A roje ra dime mi êdî kile nêdiye. Çi-mîyê xo bar kerdîbî û şîbî. Şîbî kotî û se kerdêne ez zî nêzanena. Xora nê persî her ke ênê mi vîrî hestê zerrîya mi benê têra, çîmanê mi ra hesirî ênê war. Yew zî, seba ke mi binê sîya kemeran de xo dardêne we ez xo ra şermayêne ke biberma. Coka, ez xo bi xo zaf qehirîyayêne. A roja ke ez wazena to rê qalê aye bikerî zî ê rojan ra yew a.

Ez reyna xo bi xo qehirîyabî, aye ra ez bi ê hersê xo verê Kemerê Sûrî ra vejîya û ver bi dewa ma ya bêkese kewta bi rayîr. Tawo ke ez kewtîbî rayîr êdî veraşan bî. Rojî serê Koyê Keşîşî paç kerdêne. Tîja ey a çeçerê sey gizikê cinîyan rişiyabî gilê koyî ser. Seke rîyê koyî derutêne. Xora şenik mendîbî ke peyê koyî de vîndî bo. Reyna zî roj zaf rindek bî, rindekiya ey rîyê merdimî de huyayêne.

No semed ra mi domanîya xo de her roje, reqsê Koyê Keşîşî bi ê

rojî, bi heskerdene temaşe kerdêne. Ge-ge zî mi xo bi xo vatenê, ‘Xwezî ez nika serê Koyê Keşîşî de bîyêne û bizeleqîyene gijikê rojî ra û ey dima bişîyêne.’ Labelê a roja ke ez verê Kemerê Sûrî ra bi qehrîyayîş vejîyaya û kewta bi rayîr, rindekîya rojî sey demê domaniya mi, mi rê rindek nêamebî û zîyade bala mi nêanitîbî. Ez şîkîna vajî ke zerrîya mi rojî ra heredîyabî. Ma çitur meheredîyo? Çi ke o demo ke mîlçikanê koyan lawikê xemgînîyê vatenê û şîlananê dewa ma zî vilê xo kerdîbî çewt, bi mi ra bermayêne, reqsê rojî bi koyî ra zerrîya mi dejnayêne. Keyfê înan mi rê giran amebî. Mi roj hende bêxem û bêxeyr nêzanitenê. Cayo ke mîlçikan û şîlanan, dar û kemeran sîya giredabî û zereyê şînî de bî, ganî rojî zî bi xemgînîye tîja xo ya zerde wedardêne. Ey zî valayêda sîyaye bianitenê xo ser û şîn girê bidayêne.

Rayîrê mi ser o çend darî estbî, ez şîya verê înan û mi pêruna ra yew bi yew xatir waşt. Mi bi telîyanê şîlanan destê xo gonî de verdayî. Bi vengê xo yê kelegîrî înan rê lawikê heskerdîşî vatî...

Mabênê min û dewe şenîk mendîbî. Dûrî ra, rayîrê mi ser o çîyê bereqîyêne. Ê bereqîyayîşî bala mi anitîbî. Çike ey ra aver çîyêde henên uca de çin bî. Seba ey ez zaf fikirîya, labelê qet tebayê nêkewt sereyê mi. Tivana qey mezgê mi vindetîbî. Yew hetê ra zî yew ters kewt zereyê mi. Semedê ê tersî çik bî mi zî nêzanitenê. Labelê ma bi dişmenê henên ra rî bi rî mendîbîme ke mezgê ma de tersêde henên wedarde bî ke ti çî vajê êno aqilê merdimî. Yanî ê mi, tersê de bê semed nêbî. Her çiqas aqilê mi bersivo zelal nêdîbî zî, hestanê zereyê mi tewir bi tewir çî ardêne mi vîr. Hem zî çîyê ke ez nika zî nêwazena bîyarî aqilê xo. Labelê ez çiqas tersena bitersa, semedê ê tersî çî beno wa bibo, ganî ez do bişîyêne û bimusayêne, ka o çî çik o û çik nîyo. Eke ez a roje meşîyêne û mi qaytê ê çî nêkerdêne, o terso ke kewtîbî zereyê mi timûtim zereyê mi de bimendêne û mi rê bibîyêne derd.

Coka ke ez giran giran ey ra bîya nêzdî. Ez her ke bîyêne nêzdî zî tersê zereyê mi tenêna bîyêne zîyade. Ez xeylê ke şîya û ê çî ra rind bîya nêzdî mi fam kerd ke o çî, yew tewriko sipî yo. Yewî kemere nabî ro ey ser. Ez ê rayîr ra çend rey amebî û şîbî labelê mi çîyo henên nêdîbî. Kamî, seba çî o tewrik ardîbî uca de naybî ro, gelo tede çî estbî? Nê persan sereyê mi de cîrite kay kerdêne. Yew hetê ra zî bêvengîyade xayine estbîye. Bêvengîya ke merdim bi vengê zereyê xo dayêne tersnayene. Coka ke ez di-hîrê deqa cayê xo de vindeta. Bi baldarî

mi goş da ra derûdorî ser. Tena vengo ke pîrnika mi ra vejîyêne, o ameyêne goşanê mi. Derûdormeyê mi de a bêvengîya merdîye ra sewbîn teba çin bî. Mi zereyê xo kerd mokem û ez şîya serê tewrikî. Fekê tewrikî giredaye bî. Tewrikêde pak bî. Mi destê xo tira fetelna û rînd saye kerd. Çike mi waştene ke deqayê ra aver fekê tewrikî akera, labelê yew hetê ra zî destê mi lerzayêne.

Bi ters bo zî mi fekê tewrikî kerd ya. Zereyê tewrikî de nanê tendire estbî. Nan pileşnabî naylonêda girse ro. Merdimî winî zanitêne ke nan newe amebî pewtene. Ez şaş bîya... Dewijê rebenî binê zulim û zordariya henêne de dewe ra vejîyaybî ke eke yewî mi ra bivatenê ke “Mi seba to nan ardo cayê no ro,” mi bawer nêkerdêne.

Ez terîfê na heskerdene çitur bikera. Lerzayîşê destanê mi tenê vindetîbî. Labelê nara zî hesiranê çimanê mi dest pêkerdîbî. Pers persî ser ameyêne aqilê mi. O nan kamî ardîbî uca. Zereyê hendê xemgînîyê de kamî ez ardîbî xo vîrî? Kam beno wa bibo, zereyê mi de kila adirî kerdîbî we. Germîya hestanê mi zereyê mi veşnayêne. Çimanê mi ra hesîrê germî ameyêne war. Xwezî mi wayîrê ey nanî bidîyêne. Bidîyêne û bipileşîyene a zerrîya ey a bele ro û mird û mird maçî kerdêne.

Mi tewrik girewt piştîya xo û ver bi dewe kewta bi rayîr. Dewe ra çiqas ke bîyêne nêzdî dejê zereyê mi zî hende bîyêne têra. Demo ke çimê mi era dewe nêkewtene, tenê şîkîyayêne zereyê a bêvengîye de xo ver bidera. Labelê ez dewe ra her ke bîyêne nêzdî mezgê mi bi vengênê bewayîrî bîyene pir. Zereyê dewe de zî mi do bişîkîyayêne hende xo ver ro bidayêne, yan nê? Mi zî nêzanitêne. Çîyo ke mi zanitêne, ez her ke dewe ra bîyêne nêzdî dejê zereyê mi zî hende bîyêne zîyade.

Dewe bêveng û bêvaj bîye. Dewe ra ne vengê domanan ameyêne û ne zî yê dîk, kutik û heran. Serê banan de qalaxanê sergînan ra sewbîna kes çin bî. Kile zî serê banî de nêbîye û destê xo nêdabî çimanê xo ser û rayîrê ma de nêwnayêne.

Mi verê xo da hetê keyeyê ma ser. Ez her ke keyeyî ra bîyêne nêzdî, vengê hênîyê ma zî tenêna bîyêne zîyade. Ê vengî ez berdîbî dinyaya xeyalan. Kile serê hênî de bîye. Qabî şûtêne. Yew hetê ra zî bi vengê xo yê weşî lawike vatêne. Mi zanit ke ez zereyê xeyalan der a. Labelê xeyalî gore rastîye tenêna rind bî. Çike rastîye sey kila adirî zereyê mi veşnayêne û mi zî rind zanitenê ke ez tena nêşîkîna binê barê rastîye ra bivejera.

Hestanê mi kile mi ra kerdêne nêzdî, vengê aye ardêne goşanê mi, labelê rastîye kile mi ra kerdêne dûrî. Ez mîyanê xeyal û rastîye de resta keyeyê ma.

Kutikê ma verê berî de ramediyabî. Sereyê xo qet berz nêkerd. Cayê xo de binê çiman ra mi ra ewnîyayêne. Tivana qey mi ra herediyabî. Winî bêveng û bêvaj! Ez şîya leweyê ey û verê ey de ameya ra serê çokanê xo û mi sereyê ey mîşt da. Şîlarê verê çimanê ey kerdî pak. Winî bêhal asayêne ke mi va qey cayêde xo ra bîyo dirbetin çik o. Oxro ke vêşaniye ver nêşikîno rawurzo. Mi zereyê tewrikî ra bi leze nan vet û parî parî kerd hurdî û eşt verê ey. Ey reyê nan de nîyada û reyê zî mi de. Fekê ey ra awe ameyêne, waşt ke gilejiga xo roqilotno labelê nêşikîya, tede teqet nêmendbî.

Mi nan hebêde bîn kerd hurdî û bi destê xo loqmeyêde qijkek kerd fekê ey labelê ey reyna nêwerd.

Berê keyeyî akerde bî. Tivana qey kile seba ma akerde verdabî. No fikir ke ame aqilê mi, çimê mi bî pir. Her koşeyê keyeyî zereyê mi de berê yew vîrameyîşê neweyî kerdêne ya.

Pisingê ma zî zereyê keyeyî de bî. Qet yewî keye ca nêverdaybî û nêşîbî. Ê zî sey kutikî vêşan mendîbî. Her yew, yew cayê keyeyî de ramerediyabî. Yewe waşt ke bêro leweyê mi labelê nêşikîye ke cayê xo ra rawurzo. Lingê xo yê peyênî erd ra kaş bîyêne.

Mi tenê nan zî da înan. Tasêda kane girewte û şîya hênî ra înan rê awe arde. Înan zî ne nan werd ne zî awe şimite. Seke ê zî ma ra herediyabî.

Mi waşt ke ê çiyê ke ez vînena pêro yew hewn bê û kile biameyêne û ez hewno xorîn ra raweznayêne. Çi heyf ke ne ez hewn de bîya û ne zî keso ke biameyêne û ez hewn ra rawurnayêne est bî. Ez tena bîya. Û ez mendîbî destê xem û xemgîniye de. Destê mi ra zî tena bermayîş ameyêne. Xora ez zî mird û mird bermaya.

Mi heta a roje nêzanitenê ke bermayîş dostêde hendê (honde) rind o. A roje ra aver bermayîş çimê mi de çiyêdo eyb bî. Ziwanê tersayîşî bî, ziwanê bêçaremendişî bî. La a roja tenaye de keso ke mi rê bibî embaz o bermayîş bî. Eke o nêbîyêne kam zaneno ez se bîyêne û mi xo rê se kerdêne. Eke ez hîna xêş nêbîya û nika to rê nê çîyan nusnena xeyrê ê bermayîş yo.

Mi her çar koşeyê keyeyî giran giran çiman ver ra vernayî. Pirojîne

ke estune ra darde kerdîbî, tirpanê ke kerdîbî verê çerangî ra, kincê ke rafîştayeyî bî û keye de çî est bî û çî çin bî pêrunê ez berda demê domanîya mi. Tivana qey ê puç û kincê ke kile pol kerdîbî nîşanê feqîriya ma bî. Mi ê kincî yew bi yew girewtî destê xo. Berdî verê pîrnika xo û boya înan anite zereyê xo. Cayê ke kile pol kerdîbî maçî kerdî. Çike destê kile ginabî înan ro.

Kile duştê mi de ronîştîbî û puçê kanî pol kerdêne. Mi zî hem qaytê aye kerdêne û hem zî kile de qisey kerdêne. Wayanê mi seba ke bipileşiyê vilê mi ra yewbîn dan dayêne. To pers kerdêne vatenê, o çira nêamo? Kotî yo, çitur o? Persî persan ser o persayêne. Yew hetê ra zî huwayêne. Tivana qey bi mi yaranîya xo kerdêne.

Çimê kile mi ser o bî. Tivana seke çiyê ke zereyê mi ra verdêne ra fam kerdîbî. Coka sereyê xo raşanît. Waştêne ke mi ra vajo, nê çiyê ke ti vînena rast nîyê. Ne ez noca der a û ne zî wayê to pileşiyê vilê to ra. Rîyê kile de xetê xemî estbî. A nêhuwayêne, bermayêne. Winî belî bî ke zerrîya kile zaf jan dayêne. Mi waşt ke ez hesîranê çimanê aye pak bikera labelê destê mi hewa de mend. Rastî zî kile çin bîye. A deqa mi nêzana ke ez se bikera, a rastîye çitur qebul bikera. Çike ez keyeyê xo de bêkes mendîbî, sey yew domanê bêmaye û bêpî. Ya birayê mi, ez keyeyê ma de sewî mendîbî.

Ez keyeyê ma ra vejîya, şîya zereyê dewe. Keyeyanê dewe pêrunê ra yew bi yew gêraya. Çike mi waşt ke ez dayikanê zerrîveşayîyan rê biba mêmman û înan de qisey bikera. Mi waşt ke ê estunê ke teberîkê bimbarekî pira dardekerdeyî bî, înan ra vaja ke na xezebe seba çî yena kerdene? Dostê ma çira bêveng ê? Homayo ke asmênî ra qayt keno çira reyî zî destê xo nêdano ma? Çira ma zereyê na xezebe ra nêvejeno? Qey o zî duştê dişmenê ma de bê çarê yo? Bi kilmî, sereyê mi de persî pir bî birayê mi.

Ez keye bi keye feteliya. Dayikanê kokiman ez serê tendiranê xo yê veşayîyan de kerda mêmman. Nano ke bi tanîya tiramî bibî sûr, kerd loqme û da mi. Mi zî ê loqmeyê ke înan dayî, bi minnet girewtî û maç kerdî û berdî çareyê xo. Mi dar û dêsanê keyeyan ra yew bi yew xatir waşt û ez vejîya teber.

Heta ke ez keyeyan pêrunê ra gêraya roje zî êdî bibî tarî. Ez binê lambayanê kuçeyan ra vêrda ra û şîya binê dara sabeyî de ronîšta. Mi binê aye de adirêdo qijkek kerd we û dara bimbareke ra derdê xo vatî.

Mi aye ra derman waşt. Sey demê domaniya xo bi bawerkerdiş gêraya aye ver. Gurre-gurra awa Hênîyê Çimî biye. Tivana qey zereyê awe ra vengê domanan ameyêne. Mi çimê xo girewtî û goşê xo day awe ser. Seke awe vengê domanan zereyê xo de dardîbî we. Ez vašta ra û şîya serê hênî, mi kulme bi kulme awe şimite. Mi reyna dara bimbareke maçî kerde û uca ra zî bîriya ra.

Ez reyna şîya keyeyê ma. Keyeyê ma de çi ke gina ra çimanê mi, mi ci ra xatir waşt. Çareyê pisingan û ê kutikî maçî kerd. Nano ke tewrike sipî de bî pêro înan rê pare kerd. Ez reyna sey domanan bermayêne.. Reyna para mi bermayîş kewtîbî. Reyna tena o bermayîş mi rê bîbî embaz.

Ez nêzanena ke yew ca ra remayene û xo pey de nêewnîyayene dejê zerrîya merdimî kena şenik yan ney? Labelê êdî mi de teqet nêmendîbî. Ganî ez gamê aver bikewtêne ra rayîr. Çike omidê ciwîyayîşî reyna koyanê ma yê berzan de bî. Coka ke ez bi gamanê girsan ver bi koyan kewta bi rayîr.

Kam çi zaneno ê koyî çend hezar serrî yê ke ma rê wayîriye kenê, ma xezeba dişmenan ra pawenê. Bawerîya mi a biye ke ê reyna mi wedarê. Xora şima zî ê koyan de nêbî ma? Ya birayê mi, şima zî ê koyan de bî û çimê şima zî rayîrê mi ser o bî. Coka ez hetê şima ser ama. Çike dermanê tenayîya mi şima bî. Ti nika vana, “ ma hevalanê lewê to rê se bî.” Înan qet pers meke. Ez yew nameya xo ya bîne de to rê qalê înan zî bikera. Qalê hevalî û xayîniya şarê ma...

Vayê koyê Milpetî yê nerm û honikî boya şima ardêne mi rê. Cigerê mi zereyê xem û xemgîniyêda xorîne de bî. Labelê reyna zî yew koşeyê zerîya mi de omidê ciwîyayîşî estbî û waştêne ke zergûn bo. No welato ke merg tede cirît kay keno de her çiyê mi tena o omido gijkek bî. Coka ez pileşîya ey ra û mi o xorîniya zerrîya xo de dard we. Seba ke çimê dişmenî meginê ra ey û ey zî mi dest ra megêrê.

Çike o yo ke mi ra vatêne “Roje do bêro nê derd û kulê ma pêro bixeleşîye, seba a roje xo ver bide” o omidê mi bî. Mi zî goşê xo dayî ê vengê zerrîya xo ser û seba a roja roşte verê xo da ra koyê Milpetî. Mi zereyê xo de yew lawik vate, lawika heskerdiş û xemgîniye...

“Gola Girzgolî hêrs biya, hêrs biya
Xo bi xo dana pêro, pêl dana.
Şewdir û şan nalena, jan dana.
Vana gulsosina mi kata şîya.

Darê Ziyara Dale şikîyê, şikîyê
Nîşangeyê gilê koyan rijîyê
Awa Hênîye Çimî ancîya
Vanê miruveta ma kata şîya.

Kemerê Milpetî amê bi zanî
Gêreno Bava Duzgin û Mizurî ver
Vano “Ci rê wayîr vejîyerê
Kêneyê mi amê şima ser.”

OKTAY ERSOYÎ RA DI ŞÎRÎ

HESKERDIŞ

Dinya tarî ya, asmên hewr o
Ez hepisê to di mendo
To ez veradayo yew bîrê xorinî
Ez tede mendo
Qet ništa xwi têda lêêê!...

Ez to qîrena
Ez to barena
Ez bêriya to kena
Ez pawibê to ya
Feqet ti...

Ez hîdi to ra dûrî ya
Heway cemedî helyeno şono
Hezey deyri, hezey lawiki
Feqet vengê mi vinî beno...

Vengê nê eşqî nîno to
Çimê to nêvînenê nê eşqî
Qelbê to nê nêfineno

La ez hema şînê eşqê to de ya
Mi zerrîya xwi, qelbê xwi pawibê to kerdo
Feqet ti mi mehkûmê tenabîyayişi kena...

Mi to rê şîrî nusnay, pêser kerdî
Û mi kerdî deyrî, vetî
Nê şîr û deyrî ke mi nuştî
Heme dinya de vila bî
Fek ra fek
Û tim û tim vajyenê...

ZERRÎYA TO PELEYÊ VEURE

Zerrîya to hewa peleyê vewre ya
Gede yo ke hema newe marda xwi ra beno
Ti zî heway gedeyî ya
Wexto ke rîyê to huyeno
Tede gulî abenê
Gumî to wîrdî polona şonê war
Û qulqulikî benê
Çimê to beriqîyenê
O wext
Zerrîya mi têdi kaykena
Ez heze ke bena yew mîlçike
Perê mi bibî
Beno ke ez bifira.

WELATÊ KENGURÎYAN DE

Munzur ÇEM

Çend serrî yo, ez bi tayê nas û dostan ra çi wext ke yewbîn vînenîme, mi ra lome kenê, vanê *“Ti qey reyê hetê ma ser nêna, ma zîyaret nêkena.”* Par, demê Festîvalê Mizurî de ez bi nuştoxê ma yê hêcayî Riza Çolpanî¹ ra ke Dêrsim de rastê yewbînî ameyîme, mi eynî lome ey ra reyna hesna. Naye ser o mi perse (soz) da ci ke demêde kilmek de şêrîne

Awustralya. Çitur ke zimistanî bi heme xedarîya xo dest pêkerd, ez fikirîya ke tam demê şîyayîşî yo û 20ê kanûna 2010ine de ez bi xanima xo Gulîstane û di embazanê bînan ra (Fikret û Gonule), ma rojêda vewrin û serde de ver kerd ra welatê kengurîyan.

Ez çi wext ke hewayêde tarî yo xirab de binişî ro teyara û bivejîne ro hewran ser û tîje bivînîne zaf keyfweş bena. Na rey kî winî (henî) bî. Ma seke Frankfurtî ser o bîme berz û hewrê qalindê tarî xo peyde verdayî û rastê asmênê kewayî ameyîme, keyfê mi çiqas vajê hende ame ca.

Labelê Awustralya zaf dûrî ya teyara yew firdayîş de nêresena ci. No sebeb ra ma bajarê Çînî Şangay de ameyîme war û teyara bedelne.

Awustralya de Tecrubeyê Ma yo Yewin: Seba Kîloyê Sayan 220 Dolar

12 saetî firdayîşî ra dime peynîya peyêne de ma restîme Sîdney. Sey her raywanî ma pêroyîne bi leze teyara terk kerde, kontrolê polîsî ra verdîme ra û kewtîme gumrig. Ma ke ameyîme uca, ma dî ke gumrig

mendo ro cayê zelzeleyî. Tivana ke qey erdlerz o, her çî têsêr-têbin bîyo. Raywanî kewtê dore, dimoçik bîyo ra derg şîyo, memurî noca-uca cente û bawulan saye kenê, telaşe yo, hala-hula ya.

Xeylê ke lingan ser o vinetîme, dore ame ma, memurê, embazê mi Fîkret hetê çepî ser, ez kî hetê rastî ser ruşna. Nêzdîyê 20-25 deqa ra dime, reyna ke dore ame mi, memure pers kerd, *“To de çîyê werdî esto?”* Mi vat *“Ya, kîloyê sayî estê.”*

Qet nêvînete bi vengêde berz vengê embazê xo da *“One kg apple!”* (Kîloyê sayî) vat û ez reyna vineta. Şaro ke mi ver o ke qedîya û reya hîrêyine dora mi ame, memurî dest pêkerd hem çenteyê mi kontrol kerdî hem kî *“Ma to qey sayî deklere nêkerdî?”* Mi va *“Lîste de sayî çin ê?”* *“Nê estê, ‘meyweyê tezeyî’ nusîyo”* vat.

Şima nêvanê ke rastî kî bîyê labelê mi ferq nekedo.

“Ez qefîlyaye û bêhewn bîya, çimê mi ra remê. Qusir de qayt meke,” vat mi. Demê ke nîyada û çîyêde bîn nêdî, *“Ez pasaporta to de nênivîsnena hama reyna winî meke,”* vat. Mi sipas kerd û çîyê xo cakerd û seke merdim îşkencexane ra remeno, wina bi lez vejîyane teber.

Reyna ke şansê Fîkretî sey ê mi yar nêbîyo. Memure ke pers kerdo ke çîyê werdişî esto-çin o, ey *“çin o”* vato. Labelê sayekerdiş de sayî amê diyene. Memure qemetîya pêşîr ra ke qey sayî deklere nêkerdê. Aye de her di embazê bînî kî şîyê lewe, wasto ke îzah bikerê ke mesele şaşfamkerdişî ra qederî çîyê nîyo; labelê memure linge sana erd û *“Şima ganî ceza bidê, heta ceza medê nêşkîne derbaz bêne,”* vato û çîyêde bîn nêvato. Bi o tore înan ra 220 Dolarê Awustralya, yanê nêzdîyê 180 Euro ceza girewta, o semed ra kî herey kewtê. Yanê ma seba yew kîlo sayan 220 dolar da û ser o kî sayî nêwerdî, sayê ma şî çop.

Gêrrayîşê Ma de Gama verêne Bajarê Sîdney o.

Roja bîne sêpare/arayîye ra dime Riza Çolpan kewt ra ma ver û ma şîme bi merkezê Sîdneyî. Merdim şîkîno ke nê bajarî hetê awaniye ra bikero 3 parçeyî. Tewr merkez, yanê dendikê bajarî binê bandura bînananê berzan der o. Bînayê ke bi tirkî ci ra *“gökdelen”* vajîno, ê yê. Înan ra dime, yanê xelesa dîyîne de bînayê zafqatinî (apartmanî) ênê.

Xeleka hîrêyine kî bînayê yew-diqat ê ke stîlê villayan de virazîyê, ê ca gênê. Hîrayîya Awustralya 7,5 mîlyon kilometrekare ra vêşî ya. Hetê girsîye ra Rusya, Çîn, Amerîka, Kanada û Brezîlya ra dime êna. Hemberê naye de nufusê xo 21 mîlyon o. No sebab ra kî bajar de banê zafqatinî zaf şenik ê. Pêro nêbo kî şarê nê welatî ra qismêde girs villayan de ciwîyîno. Bêguman no cabîyayîş, seba kalîteya heyatî baş o labelê xeylê baha yo. Çike no sîstem de sahaya awanîye bena hîra, malîyetê xizmetanê bingeyîyan beno berz.

Sydney Opera House (Banê Operaya Sîdneyî), Kendaw û Pirdo Asinên

Kendawê Sîdneyî çiqas vajê hende girs o. Dergîya kenaranê nê kendawî 317 km. ya. Zaf kes ey, dinya de kendawo tewr rindek vînenê û winî (henî) tarîf keno.

Şima wendoxê Vateyî zananê; operaya nê bajarî kî dinya de namdar a. Mîmarîyê xo winî rindeko ke UNESCO`yî no bîna sey mîrasê kulturî yê merdimîye îlan kerd. Banê Operaya Sîdneyî (Sydney Opera House), dilê Kendawê Sîdneyî de ca bîyo. Viraştîşê nê banî ede 1959ine de dest pêkerdo. Mîmarê xo Danîmarka ra Joern Utzon o. Rîyê tayê probleman ra ban demê xo de nêamo tamamkerdene û înaştî heta 1973yine ramito. Verê Opera de meydanêde hîra esto.

1987ine de na opera de festîvalê folklorê pêşeyan virazîyabî û koma folklorî ya Komela Kurdên Vîktorya bibî yewine.

Vera Opera destê boverî ra parkêde girs aseno. No, baxçeyê heywanan o. Desto rast de kî Bexçeyê Botanîkî bi deryayî ra kewtê têvirare. Nê baxçeyî de 7000 nebatî estê.

Sydney Harbour Bridge (Pirdê Kendawê Sîdneyî), tawo ke merdim ver bi opera şî, desto çep de ca bîyo. Mîyanê Opera û ey 200 metre ra vêşî nîyo. Fîrmayêda japonan 1932yine de dest bi virastişê nê pirdî kerd, 1944ine de qedeno. Pirdo ke bi asin virazîyo, nover û boverê kendawî yewbîn ra girê dano. Ser ra hem trenî hem kî erebeyî vêrenê ra. Opera ra dime seba Sîdneyî sembolêde zaf muhîm o. No pird cîhan de pirdo konkavo tewr derg o.

Roja peyêne ya 2010ine, yanê 31ê kanune de ma şîme serê nê pirdî û uca ra derûdor temaşe kerd. Çiqas ke emser Awustralya de hamnan honik derbaz beno kî 31yê kanune winî nêbî. Rîyê asmênî pako zelal bî û tije baş tanî dêne. No sebab ra kî ma ke şîme pirdî ser, xo ra cêr derûdor temaşe kerd. Park, plaj û qewaxaneyê dormeyî pêro reng bi reng bî û bi ê halê xo mendîbî ro bexçeyanê gul û çiçegan. Pîl û qij ferq nêkeno, bi hezaran merdim, bi kincanê xo yê renginan tede xirxilîyêne.

Paytextê Kulturî yê Awustralya Melborn

24ê kanune perojî ra avê, ma bi erebe kewtîme rayîrê Melbornî.

Merdimî ke Sîdney xo pey de verda, demê mîyanê hewz û keskî de şono. Labelê herçî ke ver bi başurî şî û Sîdney ra dûrî kewt, bir beno kêmi. Hamnan o, hekin û vaş êdî zerd o.

No welat girs o, hîra yo; merg û qorî derya yê. Kotî temaşe kena, mîyan û naxirî vînenê. Keyfkeyfê înan o. Goreyê dilê xo çerenê û xo kenê mird. Hem heywanê nê welatî hem kî şarê ucayî no het ra bextewar ê. Heywanî, sey Ewropa qulikanê tengan de nîyê. Bi çîyanê kîmyewîyan nîne weyîkerdene. Şarê nê welatî kî bextewar o ke heywanê ke tebîat de çerdê, goştê înan weno.

No mîyan de nas û dostan ra musayîme ke ekonomîye nê welatî de îxracatê goşt û heywanê candeyî cayêde muhîm gêno.

Trafikê Awustralya sey ê İngiltereyî yo. Merdim çep de şono rast ra êno. No rîwal ra kî seba ma ramitiş asan nîyo. Xora xorto 75 serre Riza Çolpan kî nêwazeno ke ma şoforîye bikerîme. Sîdney ra bi Melborn,

900 km. yo. Ey no rayîro derg de, erebe tena ramit û 11 saete de ma rasnayîme uca.

Melborn, paytextê eyaletê Vîktorya yo û hetê girsîye ra şaristanê Awustralya yê diîyine yo. Nufusê Sîdneyî 4, ê Melbornî kî 3 mîlyonî ra zîyade yo. Giraniya sanayîyê Awustralya no eyalet der a. Labelê no bajar esas bi kulturê werdî, şerabî/meyî, hûner û sporî êno naskerdene. Zaf kes Melbornî sey paytextê kulturî yê Awustralya şinasneno û winî tarîf keno. Park û plajê xo namdar ê. Parkê botanîkî yê nê şaristanî de 10000 ra vêşî nebat esto. Heto bîn ra, merkezê Melbornî kî eynî sey ê Sîdneyî bi bînanên berzan xemelîyo. Merdimî ke seke merkez xo peyde verda, eynî sey Sîdneyî banê yew-di qatî dest pêkenê.

Roja bîne şope ke bajar de gêrayîme, Salahî ra hesîyayîme pê ke Abdo vajîno camêrdê, nan kerdo hazir û silayîye dano ma. Xebera ma çin a, înan bi xo qerar do ci. Abdo kî sey Salah û xanima ey Feryale, Kurdîstanê Suriye ra yo.

Kurdê Awustralya zaf mêmendar ê. Dilgermî û mêmendarîya înan merdimî mehçub kena. No ûsul, keyeyê Abdoyî de kî nêvurîno. Aye ra kî wet, nameyê lajê Abdoyî Dêrsim o. Mi ke Dêrsim dî, şinasna, ez zaf keyfweş bîya.

No mîyan de ma xebere girewte ke Victoria Kurdish Association (Komela Kurdên Vîktorya) seba yadkerdişê qurbananê qirkerdişê Mereşî programê amade kerdo û wazenê ke ma kî şîme amade bîme. Raste ke vajîne, keyfê ma bi na silayîye ame û dem ke ame Zekîyê qoçgîrîyîjî ma berdîme uca.

Tawo ke şîme komele, mesulan ra Veysel û tayê embazê bînî ameyî verenîya ma û ma xoşebere de yewbînî, yewbîn şinasna. Veysel dêrsimij o. Winî aseno ke dêrsimijî na komele de xeylê aktîf ê.

Ma ke kewtîme zere, nameyê komele ra merdimê, qetliamê Mereşî ser o qesey kerdene. O ra dime kî ez dawet kerda ke rewşa kurdan ser o çend çekuyan vajîne. Mi no xo rê sey wezîfeyê qeubul kerd, derheqa tayê persan de fikirê xo vat û tayê waştîşê xo pêşkêş kerdî. Keyeyê înan awan û şên bo.

Ricketts Sanctuary de

Hîna ke ma Sîdney de bîme, embazan ma rê qalê “Parkê Aborjînan”

kerdîbî. Bêşik, ca yo ke Melborn de ma tewr zîyade wastêne ke bivînîme uca bî. No sebeb ra, 26ê minge peroj ra avê, ma niştîme ro erebeyê Salahî û kewtîme ra rayîr.

Ricketts Sanctuary êno mana “Cayê Rickettî” ya kî “Ziyara Rickettî.” Eslê xo de noca park ya kî muzeya kultur û cuyê Aborjînan a. Heykelê înan teder ê.

Park, hetê William Rickettî ra amo viraştene, aye ra bi peynameyê ey êno namekerdene.

Rickett, sey kesêde tebietperestî êno naskerdene. Goreyê felsefa ey, “Çiyê ke herdî ser o esto, pêro parçeyê yew heyatî yo û her çî keweno zereyê nê yew heyatî.”

William Rickett cayê de wina vano:

“Heyat eşq o. Her çiyê peydabîyayîşê to ê min o kî. Sey parçeyê yew tebietî ma pêro wa û birayê teyran û daran îme.”

No semed ra W. Rickettî, cînî, camêrd, pîl û qijê aborjînan bi dar û heywanan ra pêra viraştê. Ma vajîme ke nêmeyê xo dar a, nêmeyê merdim o. Koke dar a, gil merdim o ûêb.

Peyê perojî, Salayî ma peyser berdîme Melborn. O ra dime êdî rayverîya ma kewte ra Veyselê dêrsimijî dest. Veysel ma zereyê Melbornî fetelnayîme, bajar bi ma hebe bi hebe da naskerdene. O, rastî kî şahrazayê Melbornî yo.

Gêrayîşê ma yê a roje de nuqta peyêne “Eureka Skaydeck” bîye. Na qula, Melborn de bînayo tewr berz a û 88 qatî ya. Berzîya xo 208 metre ya.

Parkê Kengurîyan û Verê Okyanûsî

Sembolê Awustralya kengurî yo. No semed ra sey pêroyîya turîstan ma kî wazenîme ke nêzdî ra înan bivînîme. Xebera ma esta ke nezdîyê Melbronî de parkê nê heywanî esto. Roja hîreyîne, têpiya bi rayverîya Veyselê dêrsimijî ver bi parkê kengurîyan kewtîme ra rayîr.

Xoşbera ma û kengurîyan ra dime, hedefê ma yo newe Okyanûso Pîl (Okyanûsê Pasîfikî) o. Merdim ke şono verê ey û tey nîyadano, vînenê ke ferqê ey û deryayanê bînan çin o. Labelê tawo ke girsîye û heybetê ey ser o fikirîno, biwazo-mewazo kuwno heyecan. Ververê okyanûsî de cayê quminê (xîzin) zaf derg û hîrayî estê. Uca de pêlê awe têpey de rêz benê û sey rîpêşede sipîyî verê deryayê quminî nimenê.

Roja çarine, gêrê xo yê Melbornî qedenenîme û peyser ênîme bi Sîdney. Çi esto ke paytextê Awustralya Canberra rayîrî ser o ya. No sebeb ra linga xo fînîme ra uca, Parlamentoyî gërenîme û winî devam kenîme.

Blue Mountains (Koyê Keweyî)

Blue Mountains, derûdorê Sîdneyî de, cayo hewce yo ke merdim bivîno, înan ra yew o.

Ma ke peyser gêrayîme ra ameyîme Sîdneyî, hemşehrîyanê mi ra

Welî û xanima xo Nacîye silayîye de ma berdîme uca. Tabî kek Riza û Refa xanime kî ma de bî.

Welî bi Nacîye ra qeza Dêrsimî Mazgêrd ra yê û herdîyîne kî Tirkîya de mamostayênî kerda. Cengê kurdan û dewlete ke bîyo girozin, kewtê rewşêda xirabe û welat terk kerdo şîyê xerîbîye. Wazenê ke demêde kilmek de ragêrê, peyser şêrê herdê pî û kalîkan.

Dormeyê na çale, pul û ko yê. Merdim şîkîno na çale, sey modelêde “Grand Canyon”ê Amerîka kî tarîf bikero. Çi esto ke Blue Mountains Grand Canyonî ra qijkek o û sey ey rut-repal nîyo. Kewe yo. Kotî temaşe kena birrî ra qederî çiyê nêaseno.

Şuyî, pul û koyî, sey dîwarî dorme ro çale gênê. Cayêde 3 çengeli têkaleke de benê berz. Nînan ra “Three Sisters” (Hîrê Wayî) vajîno. Eslê xo de hewt bîyê labelê ci ra çar hebî rijîyê, pey de hîrê mendê. Hetêde çale de kî çir esto. Çir, 200 metre berz o û çar qisimî yo. Ma vajîme ke nêrdîwanê de çarling. Awa xo zîyade nîya. Hendê (hondê) awa vayêda arêyî ya. Merdim şîkîno bi trêne ya kî bi teleferîk bikuyo nê cêvîyê/gelîyê xorînî û o ra dime kî bibo peya, bigêro.

Derheqa Awustralya de Zanayîşo Pêroyî

Awustralya, mîyanê Okyanûsê Pîlî û Okyanûsê Hindî de yew giraw a. Dinya de girawa tewr girse hesabîna. Dormeyê xo 25.760 kilometre yo. Goreyê jeologan, na qita bi başurê rojhelatê Asya rew ra pêra bîyê. Peyê cû, tawo ke cemed vileşîyo ro û awe bîya berz, na qita kî şeklê girawe girewto. Tayê îlîmdaran ra gore no vurîyayîş dormeyê 60 hezar serre ra avê bîyo, tayê kî nê demî dormeyê 40 hezar serre de qebul kenê.

“Awustralya,” çekuya latînkî “*australis*” ra peyda bîya. Latînkî de mana nê kelîmeyî “çîyo ke başur ra êno, çîyo ke ê başurî yo,” wo.

Şîyayîşê Çermesipîyan û Aborjinî

Raya virêne Ewropa ra Îngîltereyî serra 1788ine de şar ruşno uca û tede ca kerdo. Kesê ke amê ruşnayîş kî hepsî (mehkumî) bîyê.

Tawo ke çermesipîyanê Ewropa dest pêkerdo uca ca bîyê, no welat ê aborjînan bîyo. Hata a roje, xebera aborjînan cuyo modern ra çin bîyo. Ê parçeyêde tebiêtî bîyê û winî ciwîyê. Şîyayîşê çermesipîyan ticaret û pere kî xo de berdo. Yanê êdî her çî bîyo meta, bi çekuyêda bîne bîyo hacetê ticaretî.

Demê ra dime kapîtalîstanê çimvêşanan dest pêkerdo game bi game welat kerdo bînê bandura xo. Kolonyalîstan, tena dest ro herdî ser nêno, kîştîşê aborjînan kî kerdo ûsul. Peynîye de winî bîyo ke seke merdim şono nêçîrê heywanan, merdimê çermesipîyî kî bi o tore şîyê nêçîrê aborjînan.

Labelê çîyo ke piştîya aborjînan şikita, nêçîrvanîye ra vêşî, nêweşîyê ke sipîyan berdê uca, ê bîyê. Ma vajîme tuberkuloz, tewranîye, tifo tayê nêweşîyê bîn ê epîdemîkî.

William Ricketts o ke na ra cor mi qalê ci kerdo, heykelanê xo ye Ricketts Sanctuary de bi sîstemê de zaf başî heyatê aborjînan tasfir keno û peynîye de kî dore ano kerdişê ewropayîjan. Ewropayîjê sipî se ke şonê Awustralya, harmonîyê tebiêtî kenê ra têser û têbin. Însan, darûber, teyrûtûr ferq nêkeno; her çî êno qirkerdenê. Tebiato ke goreyê ûsul û toreyanê xo heyatê xo rameno, yekde êno talankerdene, beno wêran.

Hukmatî çend serrî na ra avê, zulm û neheqîya ke aborjînan rê ama kerdene, seba aye bi hewayo resmî ozurê xo waştö.

Awustalyaya ewroyêne de qanûn zaf heqan dano înan. Xeylê hetan ra heqê ke seba mîletê binî çin ê, seba înan estê. Labelê înan ewro hîna kî piştîya xo era rast nêkerda. Mabênê înan de alkol û girewtîşê narkotîkan problemêde zaf girs o. Qismêde aborjînan ewro hîna kî domananê xo nêruşneno mekteb. Qanûnê Awustralya ma û piyan mecbur keno ke domananê xo biruşnê mekteb labelê seba aborjînan no mecburîyet çin o. Çi ke dewlete newazena ke zor bido înan. Qanûn îzne dano aborjîni ke çitur ke wazenê winî biciwîyê, ûsul û toreyanê xo terk mekerê.

Hûmara aborjînan dormeyê 500 hezar der a.

Rewşa Sîyasî ya Awustralya

Awustralya verê cû kolonîyê Îngiltereyî bîya. 1986ine de mabênê Awustralya Îngiltereyî de “Peymana Awustralya” ame îmzakerdene û bi no tore, bandura Îngiltereyî ya qanûniye qedîye. Ewro no welat de walîyêde pêroyî esto û no walî Kiralîçeya Îngiltereyî temsîl keno labelê bîyayîşê xo sembolîk o. Îdareyê welatî destê parlamento û hukmatî der o. Referandumê 1999ine de %55ê şarê Awustralya dustê komare de rey da.

Awustralya dewletêda federal a û 6 federasyonan ra virazîya. Noca de ez wazena bîyarî ra wendoxan vîrî; kes nê federasyonan sembolîk mezano. Îdareyê welatî de rolê îdareyê nînan zaf muhîm o, xeylê çî estê ke tawo ke federasyon duşt de vejîya, hukmato merkezî û parlamento nêşkîno çîyê bikero. Goreyê bawerîya mi modelê ke kurdî ganî zaf bi dîqet ser o bixebitîyê, înan ra yew kî modelê Awustralya yo.

Welato Zafkulturî û Sosyal

Awustralya, welatêde demokratîk û sosyal a. Heqê hemwelatîyanê nê welatî ciqas vajê hende hîra yê. No sebeb ra kî tawo ke na 30-40 serra peyêne de grûbê pêşe yê neweyî (kurd, tirk, ereb, çînij, hîndîstaniyî ûêb.) şîyê no welat, xeylê çîyê nêrindî bîyê, xeylê skandalî vejîyê. Çike pêşeyan bi sextekarîye heqê sosyalî zaf îstîsmar kerdê. No sebeb ra kî hukmat mecbur mendo, game bi game tedbîrî girewtê.

Merdîm îngîlîzan ke bido ra hetê; îtalyanîjî, grekîjî, îspanyayîjî no welat de grûbê girs ê. Hem kî nê grûbî no demo peyên de nê, demê Cengê Cîhanîyê Yewin û Dîyine de şîyê. Hetê ekonomî ra avêberdişê Awustralya de rolê nê hîrê gruban sereke yo. Mîyanê şarî de vajîno ke “Awustralya nînan kerda Awustralya.”

Taybetîyêde Awustralya yo zaf bîngeyin kî welatêde zafkulturî yo (multi-cultural).

Grûbê pêşe yê ke nê welatî de heyatê xo domnenê eke biwazê zîwan û kulturê xo, xo vîrî ra mekerê, dewlete û belediyayan ra ardim gêne. No welat de qet nasnameyê ser o bandure û yasaq çin o.

Kemneteweyî ke domanan bîyarê pêser, grûbe teşkil bikere dewlete

mecbur a ke ci rê mamostayî peyda bikero û mesrefanê bînan bigêro xo ser. Domanê kemneteweyan bi no tore, ziwane xo yê dayike de wendiş û nuştiş musenê. Kurdî zî eke biwazê na heqe ra îstîfade kenê.

Çi heyf ke kurdê bakûrê Kurdîstanî no derheq de sist ê. Ê, ne domananê xo de ziwane xo qisey kenê ne kî wazenê ke domanî kurdî wendiş û nuştiş bimuse. Aye ra kî wet, nînan ra tayê, domananê xo rusnênê dursa tirkî. Labelê kurdê ke parçeyanê bînan ra amê winî (henî) nîyê, ê domananê xo de hem ziwane xo qisey kenê hem kî wendiş û nuştiş pê danê musnayene.

Radyo de bi desan ziwanan de programî ênê viraştene. Tawo ke ma uca bîme hewteyêde reyê, saetê kurdî program bî.

MA TENA NÎYÊ

Şîra Ehmed Arîfî "Yalnız Değiliz"

Açarnayoxe: Netîce

Ma resayî asoyêka wina êdî
 Ma tena nîyê waştîya min.
 Her çiqas şewe derg a,
 Şewe tarî ya
 Labelê heme tersan ra durî
 Cîwîyayene sewdayêka wina ya,
 Tena,
 Nefesêk verê mergî,
 Tena,
 Wexto ke zindan de be zî,
 Çi rey tena nêmendîş.

Şodirane ez şîna maseyan
 Awa herekîyaye û nêherekîyayîye de
 Ez a, ke paydos kena hemê dezgehan de
 Şewêka wisarî, dinya de.
 Ez mîyanê çar dêsan de nîya
 Birinc de, peme de û tutin de ya,
 Qerêjdax, Çûkûrova û Cîbalî de.
 Bi kormaranê xo yê jehrinî
 û bi tewê xo
 Roj vîst û çar seatî seydê merdimî de yê
 Qerêjdax de çiltugî.
 Sey hesirê yew kêneka qice
 -Çîpika aye de rêzêk murayî,
 Kifta çepe de muraya nezerî,

Serê koyan de ameya xovîrkerdene, serd girewto,
 Yew kêneka eşîretî ya qickeke-
 Dilope-dilope, zelal o birincê xo
 Bi qamyonan, bi kerwanê hestîran
 Şino sifrê began...

Çûkûrovaya mi
 Qundaxê ma, kefenê ma
 Goniya xo qemer, rîyê xo sipî.
 Germê aye de sîyê sebirî teqenê,
 Nêteqena zerrîya rênçberî
 Eke biwazo sey hewrî sipe,
 Kefî ra nermêrî dana pemeyî.
 Kulhan o, şerûd o xortê aye,
 Tewr zaf çûkûrovayijî manenê
 Hepisxaneyanê namdaranê Anadoluye de,
 Seke birîne xo nîşanê dostê xo bido,
 Seke valêre awe bido
 Wina zerrî ra
 Wina xorîn
 Deyîr vatiş, nengî çînitîş
 Hemdê mêrxasanê Çûkûrova yo.

Ti tutinî zanenê?
 Zeybeka vato 'porê kênanan',
 Her vaye ra awe nêweno,
 Cayê xo ra lez hes nêkeno,
 Lez serd gêno
 Nazenin o
 Heredîyeno
 Mîyanê di engîştan de cêra bîyo
 Perçeyêke zerrîya mi
 Tenik, bi kaxidanê sipeyan êno piştene,
 Wexto teng de sojiyeno û xo dano
 Lewanê bêvengî yê dostî...
 Kuçeyan ra,

Qeraxan ra,
 Keweyê asmênî ra,
 Nanê xo ra,
 Zerîya xo ra dûrî kewtiş rê
 Yanî seba qehrê hemî hesretan
 û jehranê bêçare mendişî
 Nefeso yewin sey Xizirî reseno
 Ê cixaraya ke Cîbalî de ameya piştene...

Karkerê tutinî xizan,
 Karkerê tutinî rincan,
 Labelê egîd
 Zip û zelal, binamus
 Namê ey resayo wetê deryayan
 Omidê welatê mi...

TAYÊ ÎDYOMÎ-IV

Murad CANŞAD

nakê xo ser o sîr kuwtiş/kuwayîş: zaf eksî, zaf înadkar; heme kar û gureyê xo bi înadkarîye kerdiş; her çî sey fikirê xo, sey zanayîşê xo kerdiş; goş kesî ra nêkuwayîş

nameyê ... girewtiş fekê xo: behsê ... kerdiş, qalê ... kerdiş, derheqê ... de qîsey kerdiş

nan de werdiş gî de kerdiş: piro dayîş û helc û melc kerdiş (Tehdîd îfade keno: O kam o ke! Ez ey *nan de wena gî de kena!*)

Nan firine ra, awe kurne ra: Her çiyê xo belaş o, bê ezîyet û zehmet, bê mesûliyet nan weno, qet xemê xo çin ê.

nan û sola ... werdiş: başîya ..., ardimkarîya ... zaf pê bîyayîş, ... ci rê zaf ardim kerdiş, ... rê minetkar bîyayîş (Homa Felatî ra razî bo, *ma nan û sola ey zaf werda.*)

nasîya xo dayîş yewbînî: yewbînînan weş şinasnayîş, şinasîya xo hende merdimîye bîyayîş, êdî tana xo dayîş yewbînî, samîmî bîyayîş

nayîş di qine: 1.xapitiş, derbêka/darbeyêka girde piro dayîş 2.herimnayîş, xeripnayîş, berbat kerdiş, edim kerdiş

nayîş di zutike: b. *nayîş di qine*

ne himayîş ne gimayîş: qet vengê xo nêvetiş, bêveng û bêvaj vindetîş

pan û puç kerdiş: zaf piro dayîş, zaf xincirnayîş

Pîl pîl vato, qij qij vato!: Her kes goreyê serranê xo, goreyê qîmet û îtîbarê xo cayê xo de yo. Her kes hed û hesabê xo bizano. (Tede îqaz zî esto)

Pîlî rê “pîl” vato, qijî rê “qij” vato: b. *Pîl pîl vato, qij qij vato!*

pirnikî perrayîş ser: tersayîş, ters girewtîş, şoke bîyayîş (Nêweşîyêka tutanê qumatekî ya. Tutî hîna ke qundax de yê, hîna ke nêameyê ziwan, wexto ke ters gênê, bet û benz tede nêmaneno. Nêweş kewenê. Na nêweşîye bi terapîyo fizîkî tedawî bena; pirnikî puf benê, binê lingan û kefa destan pêta pêta masaj benê; zixalik kenê binê lingan û kefa destî ra.)

piştî dayîş ci: 1.ardim kerdiş, destek bîyayîş 2.rî dayîş ci, seba kerdişê çîyanê nebaşan ci rê musamaha kerdiş, teşwîq kerdiş

qeda girewtîş, bela girewtîş: zaf ver o gêrayîş, zaf ci ra mînet kerdiş, seba îqnakerdişê kesêk zaf xebitîyayîş, lavey kerdiş

qine çarnayîş: b. kitab de: *qine eştîş*

qine fetilnayîş: b. kitab de: *qine eştîş*

qine kuwtîş erd ra: razî nêbîyayîş, îtiraz kerdiş, cîzo-mîzo kerdiş

qine ra eştîş: zûre kerdiş; ezbere qîsey kerdiş

qine ra qîsey kerdiş: ezbere qîsey kerdiş; çîyo ke ser o qîsey keno derheqê ey de teba nêzanayîş, xovero vatiş

qine tadayîş: b. kitab de: *qine eştîş*

rî dayîş ci: delalî kerdiş, şermê ci xo ra remnayîş

rî de awe nêmendîş: b. kitab de: *awa rîyî rijîyayîş*

rî de huyayîş: tede feknerm qîsey kerdiş, ciddî nêbîyayîş; îqaz nêkerdiş, xeletî û nebaşîya ey rê musamahakar bîyayîş, rîyê ci ro xo akerdiş; pê şad bîyayîş

rî de vindertîş: ver vejîyayîş, vatişê kesêk qebul nêkerdiş, îtiraz kerdiş

rîyê xo pê bîyayîş: bêşerm bîyayîş, bêar bîyayîş

rîyê xo pê kerdiş: bêşermîye kerdiş, bêarîye kerdiş

ruhî ver de bîyayîş: mergî ver de bîyayîş, sekerat de bîyayîş

sacan ser o gêrayîş/fetilîyayîş: keye bi keye sifreyê amadeyî gêrayîş; kotî de ke sifreyo amade dîy hema ronîştîş bi ser (sace: tewqe; ser o nan yeno pewtiş)

sak ware ra bîyayîş: îflas kerdiş, keye û malê xo dest ra şîyayîş (Sak:

Hacetê citêriye yo. Wexto ke hêga ramenê, ser ra sak çarnenê ke rîyê hêgayî bibo dim û dûz.)

sak ware ra kerdiş: dayîş îflaskerdiş, destaşiyayîşê mal û keyeyê kesêk rê sebeb bîyayîş

sawê xo giran bîyayîş: zaf qisey nêkerdiş, girewte bîyayîş, dorûverê xo de ters, xewf vila kerdiş

Saya weşe para heşe: Çîyo weş bîyo qismetê xiraban.

... ser o merdiş: ... ra zaf hes kerdiş, zaf qîymet dayîş bi ..., ... ser o zaf hassas bîyayîş

... ser o xo kiştiş: b. ... ser o merdiş

serê lode girewtiş: karêko zaf hêca kerdiş, karêko zaf hol kerdiş; heqê gureyî ra vejîyayîş

sereyê xo huşk bîyayîş: asîyîye kerdiş, înadên bîyayîş, goş bi xebere nêkewayîş

sey sîr û dendike bîyayîş: weş û war bîyayîş; sipûsaxlem bîyayîş, qet nêweşiyêka xo çin bîyayîş

sond werdiş: sond wendiş

sondan ro dayîş: dayîş sonwendişî, sondwendişî rê sebeb bîyayîş

soz dayîş: wad kerdiş, bi vatiş peyman girêdayîş

surikê/sursurikê xo amayîş teber: b. *surikê/sursurikê xo vejayîş teber*

surikê/sursurikê xo vejayîş teber: 1.zaf ezîyet tede dîyayîş, zaf gureyayîş, zor dayîş xo 2.basûr bîyayîş, hemoroît bîyayîş

şan û şodirê xo bellî nêbîyayîş: bêistîqrar, bêduzen, bêhawa bîyayîş; bêser û ber bîyayîş; key, kotî, çira karêk keno yan nêkeno, qet bellî nêbîyayîş

şan û şodirê xo zanayîş: biistîqrar, biduzen bîyayîş; biser û ber bîyayîş; xebra xo, karê xo weş werê ardiş, ûsul û tore zanayîş; bihesab û kitab têwgêrayîş

şiyayîş lewe/leye: tede munasebeto cinsî kerdiş, qest bi ci kerdiş

tede rakewtiş: tede munasebeto cinsî kerdiş

ters kewtiş bi zerrî: tersayîş, guman bi qewimîyayîşê çiyêkê xirabî kerdiş

têser û têbin ra kerdiş: 1.zaf têwdayîş, zaf têmeyan ra kerdiş, xan û xirabe kerdiş. 2.hîşê kesî vila kerdiş; zaf piro dayîş, zaf xincirnayîş

Tû bi rêça ... bo!: Nalet bi ... bo! Çi bêexleq o, çi hawa yo!

tumanê xo vetiş û eştîş harmeyê xo: b. *tumanî eştîş harme*

tumanî eştîş harme: hetê cinsî ra zaf bêexleq bîyayîş, ar û edeb dinya ra wedaritiş

veng xo ra nêfîsnayîş: b. kitab de: *veng xo ra nêvetiş*

ver de amayîş pey de şiyayîş: zaf huyayîş

ver o kilawe eştîş: b. kitab de: *kap eştîş*

verarde besnayîş pêra (verarde pêra bestîş): bi heskerdene yewbînan ra pêşiyayîş, yewbînî zerrî ra verare kerdiş

verê destî de bîyayîş: hazir, amade, yedek de bîyayîş

verê destî de girewtiş: hazir û amade dayîş pawitiş, yedek de girewtiş

vergî ra vêşanêr marî ra viranêr bîyayîş: per û perîşan bîyayîş, zaf feqîr, jar, pejmurde bîyayîş

Vileyê to de bo!: Mesûlîyet to mil de bo, gune to rê bo!

Wexto ke qisey keno gîyê merdimî yeno!: Zaf tewşo-mewşo qisey keno. Nêzano qisey biko. Qiseykerdişê ... merdimî aciz keno, qiseykerdişê ... de qet tahm çin o!

xeyr ro yewbînî nêkerdiş: qedr û qîymetê yewbînî nêzanayîş, yewbînî rê ardimkar nêbîyayîş, yewbînan rê çimbarnêbîyaye bîyayîş

xo dayîş ci: dîqqet kerdiş, baldar bîyayîş, seba musayîşê çiyêk cad kerdiş, seba fehmkardişê çiyêk xebitîyayîş

xo pêgirewtiş: tebat kerdiş, sebr kerdiş, hêrsê xo teber nêdayîş

xo sanayîş erd: înad kerdiş, razî nêbîyayîş, qeub nêkerdiş

xo ver a qisey kerdiş: ezberê qisey kerdiş, şaşo-maşo qisey kerdiş, rast û nerast têmeyan ra kerdiş

xo werdiş û qedênayîş: b. kitab de: *xo werdiş*
yew este yew poste bîyayîş: b. kitab de: *asteyê req û rûtî bîyayîş*
yewbînî girewtîş û berdiş: seba îddiakerdişê çiyêk têver ameyîş,
 her di hetî îddîaya xo de israr kerdiş
yewbînî kewtiş: yewbînî de munaqêşe kerdiş, lej kerdiş, qewxa kerdiş
zere şîyayîş: b. kitab de: *pîze şîyayîş*
zere tamezîyayîş bi mîyane ra: zaf vêşan bîyayîş
zerrî girewtîş: 1. aşiq bîyayîş 2. zereyê xo de jayîş
zerrî veşayîş: dilşewatîye bîyayîş, guneyê xo pê ardiş
zerrîya xo pak kerdiş: nîyetê xo hol bîyayîş, xirabîye ra dûrî bîyayîş
zîlikê pîyazî werdiş: karo esasî, karo xas kerdiş b. *serê lode girewtîş*
zîrcê kerge rê “toraq” vatiş: 1. vêşanîye ra xo şaş kerdiş b. *fekê kutikî liştîş*
Ziwan de este çin ol! Vaje ha vaje! Vatiş rehet o, her kes qisey keno!
ziwanê xo nêgêrayîş: 1. rast qisey nêkerdiş, xo ro rastîye nênayîş
 2. kelîmayêka xame rast telafuz nêkerdiş, xelet telafuz kerdiş
ziwanê xo şîyayîş ser: bi xeletî hertim eynî çî vatiş, banderê vatişê
 eynî çiyî bîyayîş

XIZNAYA KELÎMEYAN

Serdar BEDÎRXAN

Belkî zaf rey şima zî hesnayo, vajîno ke însan çiqas kelîmeyan bizano hende fikirîno. Yanî merdim goreyê hûmara kelîmeyanê xo fikirîno. Yew merdim eke çiqas kelîmeyan bizano, aqilê xo zî abiasan zaf şuxulneno. Kelîmeyê ke merdim zaneno çiqas tay bibî, aqilê xo şuxulnayîş de hende zehmetî anceno.

Eke vateyê “însan çend çekuyan bizano hende fikirîno” rast bo, çî rê rey rey tayê vanî “kelîmeyî qîmê mi nêkenî ke ez fikirê xo bîyara ziwan?” Qiseykerdox na cumleya xo reyde seke vajo ez fikirîna, çî serey mi ra, hêşê mi ra vîyareno, çî mezgê mi de esto la ez kelîmeyan nêvînenê ke înan îfade bika. Seke vajo kelîmeyê ke ez zanena ez înan ra vêşê fikirîna coka ez nêşîna fikirê xo bîyara ziwan. Nê ke la, çîyo ke merdim nêşkkeno kelîmeyan reyra bîyaro ziwan fikir nîyo, hîssê ey î?

Gelo rasta kê gorebê çekuyan fikirîno?

Gorebê çekuyan fikirê merdimî hîra beno yan qiseykerdişê merdimî? Yanî hûmara çekuyanê ke zanîni tesîrê xo fikirîyayîş yan qalîkerdiş ser o esto? Merdim kelîmeyan reyra xo îfade keno yan yewerî fam keno?

Merdimo ke hakimê ziwanê xo nêbo, xiznaya kelîmeyanê ey tay bo, besenêkeno xo îfade bikero; qehrîno, qiseykerdişê xo de vengê xo berz keno, qîreno, vano qey ez wina cigir reyde qisey bika, ez fikirê xo dana qebûlkerdene. Eke hişê merdimî de çekuyî zaf nêbî (qîmê ey nêkerî) nêşikîno bi rehetîye qisey bikero, *naha, ewk, emin, iii, aaa, teba, falan-filan...* vano. Vera cemat de bi rehetî qalkerdişî rê xiznaya çekuyanê xo dewlemendkerdiş şert o. Ganî kê biwanî. Merdim çiqas biwano nezaneya xo vînenê. Kê xo ver kewenî (kê şermayîni), seba ke kê na nezaniye ra bixelisî, kê hîna, dahîna, wanenî.

Demê ra pey merdim tede tey vejenî ke mezgê kê de çekuyî sey

vilikan bîyî ya. Badê ke merdim dereceyêko kafi de banderî kelîmeyan bi, ziwane xo tewr rind kar ano. Kes şîno vera yew cematî bê ke *iii*, *aaa'yi* bigureno yew saet, di saetî gilingan zî hîna vêşî qisey bikero, ziwane xo bi hostayî bişuxulno.

Beno ke yew însan zaf kelîmeyan bizano la înan heme cuyê xo yo rojane de kar nîyaro yan nêşko kar bîyaro. Yanî zanitişê çekuyan beno ke tesîrê xeberdayîşê ey nêkero la merdim çendhîna zaf çekuyan bizano hende qiseyê ke tira vajênî fam keno, gore bi çekuyan tena qalê xo ney fehmê xo zî hîra beno. Xiznaya kelîmeyanê yew merdimî çiqas kêmi bî hende nêşkeno çiyê ke tira vajyênî rast fam bikero.

Şima go vajî rast o ziwano xerîb de qalîkerdişî rê xiznaya kelîmeyan muhîm a la seba ziwane dayike no qayîde rast nîyo. Çike ziwano dayikî însanan ser o yew mohrê qederî yo. Şexsîyeto rastikên ê merdimî vateyanê ziwane ey reyde yeno meydan û xo dano şinasnayîş. Seba ke ziwano dayikî reyde qalîkerdiş, al-vêrkerdiş zaf tebîi yo, merdim gama ke fikirîno yan qisey keno mezg vînayîşê kelîmeyan de zehmetî nêanceno. Zanayîşê ke bi ziwane dayikî mezg de nusîyayî seke neqşê ke kerra ser o virazîyayî ohewa saye nêbenî. Coka çiyê ke cor de vajîyayî seba ziwane dayikî rast nîyî. Hûmara çekuyan gama ke merdimî ziwano xerîb de bifikirîyî û qisey bikerî muhîm o.

O wext ez naya vaja; Ziwane dayike ra xaye çî yo? Ziwane dayike ziwane marda kesî yo yan ziwane bingeyîn ê fikirîyayîşê kesî yo. Seke şima zanenê tirkî de çekuya 'ana' yena di manayan: 1- daye yanî maye, 2- bingey yanî esas. Tirkî de Anayasa yena manaya qanunê bingeyînî, yanî esasê heme qanûnan nê qanunê esasî ra yeno. "Ana dil" zî hem yeno manaya ziwane dayike hem zî yeno manaya ziwano esasîyo ke bingeyê fikirîyayîş û qalîkerdişê merdimî yo. Gama no wina bo ziwane bingeyîn ê yew merdimî beno ke ziwane dayika ey ra cîya bo. No qayde kê şîni vajî merdim hakîmê kam ziwani bo o ziwane beno ziwane dayikî. Coka ziwano esasî yê ma zafî kirmancan tirkî yo, çunke ma çekuyanê tirkî hîna zaf zanenî û zaf rey zî ma mantiqê tirkî reyra fikirîyenî. Hewayo ke welatê ma îşxal bîyo fikirê ma zî hetê tirkî ra îşxal bîyo.

Yewna nuqta zî zafzanayîşê kelîmeyan pabesteyê wendiş û zanayîşî yo. Merdimo zanaye û wende zaf kelîmeyan zaneno û xo aver beno. Faydeyê merdimê zanayeyî aileyê xo û merdimanê xo reseno.

Eke şar mîyan de çende aileyê zanayeyî û perwerdekerdeyî bibî, o şar hende averşîyaye yo û miletê xo aver beno. Coka ma şîni vajî ke averşîyayîşê miletê ma girêdayeyê averberdişê ziwane ma yo. Eke ma wazenî welatê ma azad bo verê verkan ma ganî miletê xo na nezani ra bixelisnî.

Çi heyf ke wendoxê ma tena fekê mintiqaya xo zanenî û tay çekuyan reyra qalî kenî û nusenî. Sebebê tepamendişê ma ra yew zî nêzanayîşê ziwani yo. Nika yeqînê mi bestîyayo (pêameyo) ke semedê xelasî miletî ma tek çare ziwane xo dewlemendkerdiş o. Dewlemendîya ziwani nêbo kê nêşnî çiyekî bikerî. Eke ma wazenî welatê ma azad bo verê verkan ma ganî ziwane xo ra destpêbikerî.

ŞÊX TAHAR EFENDÎ Û FEQÎ

Îrfan KAYA

Şêx Tahar Efendî birayî Şêx Seîd Efendî yo. Cuyayîşî ey hîna zaf Dara Hênî de vîyerto ra.

Şêx Tahar Efendî, rojêk ho xo rî çarşiyê Dara Hênî de gêreno. Yew feqî şino ey het. Feqî vano:

“Efendî, ez wahaî panc qicûn û. Ez îdareyê xo ra zaf sist û. Ti keyrî xo zûnayeyê mi bicerebnî. Eger zûnayeyê mi bes bî, ti îcazet bidî mi, ez yew dewe de xo rî melatî bikerî.”

Şêx Tahar Efendî vano:

“Feqî, çend persî mi to rî estî, eger ti nê persûn bizonî, ez îcazet dînu to. Siba bê mi het ez to îmtihan kena.”

Feqî roja bîne şino Efendî het. Efendî ey îmtihan keno û vînenî ke zanayîşê feqî bes o. Vanû:

“Temam te şinî.”

Feqî vano:

“Efendî qirbûn, ti mi berşawî yew dewe, ez şirî xo rî tede melatî bikerî!”

Efendî vano:

“Ti şinî Mîyalon. Na dewe bêmela ya.”

Feqî zaf beno şa, dînu ra şino keye, cinîyê xo ra vano:

“Cinêk, xo aryefin, ma siba şinî Mîyalon.”

Cinîyê feqî xo dana arye, roja bîne danî ra pa qicanî xo ya şinî Mîyalon. Feqî dewe de yew mudet melatî keno. Yew wext ser de şino dewe de yew merdim mireno. Feqî, meytî merdimî goreyî şertanî îslamî şuweno û kefen keno. Dewijî cinaza gêni şinî serî mezeli. Feqî ûniyenû ke mezeli xelet kenîyo. Feqî dewijan ra vînu:

“No mezeli xelet û! Gereka şima newe ra yew mezeli bikenî.”

Dewijî, senî ke melayî vatû, o qeyde newe ra yew mezeli kenenî

Feqî vînu:

“Goreyî dîni ma sereyî meytî gereka ma bidî hetî qibla wa.”

Dewijî vînu:

“Nê Feqî, ma meytîni xo sey xo heq kenî. Sereyî meytîni ma piyorin hetî binî ya tadaye yo.”

Feqî vînu:

“Şima hetîni eyro xeletî kerda.”

Dewijî vînu:

“Nê Feqî, ma xelet niyî, ti xelet î.”

Dewijî û feqî tiyevero şinî. La dewijî meytî sey xo heq kenî. Feqî hêrs benû, mezeli ra kuwenû teber şinû keye. Nî waziyet ra zaf qehrîyenû la belê feqî dest ra tawey zî nînu.

Yew mudet ser ra vîyerenû feqî şinû Darê Hênî. Uca de hîncî rastî Şêx Tahar Efendî yenû. Şêx Tahar Efendî tira persenû, vînu:

“Feqî, miyabênî to û miyalonicûn senîni û?”

Feqî vînu:

“Efendî, hetîni mergî Mehî miyabênî ma zaf hol bi. Mehî dinyayê xo bedelnay ma meytî ey şit û berd serî mezeli ki heq bikerî. Mi va ma sereyî Mehî, goreyê dîni ma, gereka ma bidî hetî qibla wa. Dewicûn qebûl nêkerd, va ‘Ma hetanî eyro sereyî meytîni xo dawû hetî binî ya.’ Yew mi ra yew înan ra, dewicûn sey xo kerd, sereyî Mehî da hetî binî ya. No semed ra ez binêk dewicûn ra şikîyawa.” Şêx Tahar Efendî hêrs benû û cigirînu Feqî ra, vînu:

“Herê mi qin ra kote, to rî sereyî Mehî çi lazim o? Dewicî sereyî Mehî kam het a dîni wa bidî? Mi ti şawitî dew ke ti dewicûn rî nimac bikerî û hem zî ti îdarey xo bikerî. Gureyî dewicûn to rî lazim niyo. Dewicî xo rî çi qeyde tiyo yenî wa biyerî. Reyna zî gureyo winayen mekir!”

ÇEND VATIŞÊ (TERMÊ) KAYÊ HOKEYÎ

Mehmud NÊŞITE

Seke şima ra zî zafî zanenê hokey, kayêko qewexaneyî yo. Beno ke keyeyan de zî kay bibo labelê zafane cayê sey qewexaneyan de êno kaykerdiş.

Nika kancîn serre bî extîyarîye ra nêno vîrê mi la ez ke zanena rojan ra yew rojêda wisarî bî. Zimistan pa serdê xo şibi wisarî dest pêkerdîbî û rîyê xo yo germin hêdî-hêdî nawitêne. Êdî sey verê cû keye û qewexaneyan de gurmî soba ra nêşiyene û soba tanêkewtêne. Hetanî ke şarê qewexaneyan êdî eşkayne sey zerrîya xo kay bikerî û helmê şidênayeyan cixarayan ro dê û ber û paceyanê qewexaneyan zî akerde verdêne.

Ê wextan ez qezaya “Dörtol”a Hatayî de bîya. Gama ke ez kar û gureyî ra xelesiyêne mi waştêne ke ez bi çend merdîmanê kirdan rey de ronîşî û kirdkîya ma ya bimbareke bigoştari. Na bawerî ra mi hemê wextê xo yo veng nê qewexaneyan de û miyanê kurdanê ma de vîyarnêne.

Reyna bi nê his û xeyelan, mi “Hala Kanî” ra kerd war û ez ro qewexaneyanê kurdan şîya. Ez ke ameya cayê qewexaneyanê kurdan, mi verê xo da qewexaneyê Galibî. Qewexaneyê Galibî serê rêza qewexaneyê kurdan de bî. Înahawa Uca de panc-şes qewexaneyê kurdan bî. Gama ke Tirkê Dörtolî kurdan ra aciz biyêne verê xo rasta-rast dayêne nê qewexaneyan. Çunke nê qewexaneyî timûtîm pirê kurdan bî. Xora serebûtê peyênê ke Dörtol de qewimiyabî de tirkan verê hêrîşê nê qewexaneyan kerdîbî û ber û camê înan ardbî war û adir eştibî ci.

Ez ke resaya qewexane, çar tene camêrdê nasî zere de dorûverê yew masa de ronîştîbî û şeq-şeqa înan bî hokey kay kerdêne. Senî ke çim gina mi, veng da mi. Mi ê nêşikitî û ez ro înan şîya. Înan ra yewî va:

-Xoce kerem bike, bê yew çaya ma bişime.

Ez bi keyf nêzdî înan bîya û sereyê înan ser de çikilyaya û bi peşmerîyayîş mi va:

-Ez çiman ser o yena û şima het de ronîşena û temaşeya şeq-şeqa hokeya şima kena. Tena yew qewlê mi esto, eke şima nê qewlê mi bîyarê ca ez ronîşena.

Hema-hema pêruna, “qewlê to sere û çimanê ma ser. Ti vajê se ma qebl kenê,” vatêne.

Ê zanê ke ez seba kirdkî çarnena-çepernena. A mintîqa de kirdî zî zafî bî. Hem zî kirdê heme cayan, yê mintîqayanê cîya-cîyayan... Nê nasan zî derd û kulê mi baş zanayne. Coka bêteredut qewlê mi qeblzanêne la reyna zî mi ra persêne:

-Kerem bike qewlê to çi yo vaje?

Mi va:

-Eke şima bi kirdkî qal bikerê û şima tirkî qet nêkerê miyanê qalkerdişanê xo, ez şima het de ronîşena. Eke ney ez ronîşena û şima ra xatir wazena!

Mi ke inahawa va ca de biye tîq-tîqa înan û pêro pîya xo ver de huyayî. Dima qewlê mi qebl kerd. Mi zî yew sandalî kaşê binê xo kerd û ez înan het de ništa ro.

Ez ke ronîšta înan kerrê hokey nêne pêser û dene têkişte. Badê ke kerrê pêro amey têkişte înan ra yewî persa?

-Kam virazeno?

Yewî va:

-Ez virazena.

Ey ke va “ez virazena” erzîya, zar girewt û şeqêna, dima va panc. Ê kerran ra panc desteyî da kişte û destê-destê vila kerdî. Badê ke para hemine da înan, reyna zar eşt û va, hîrê. Binê desteyê kerran ra hîrê rêzî humarîtî, kerra hîrêyine girewte qelebne qelebne û cor de na serê kerran ser o.

Înan ra yewî persa va:

-Gösterge çi yo?

O yo ke kerran vila keno, va “Gösterge çaro şîya yo.”

Ez ewnîyaya ke yewî ra hes nêvejîya, hema ez ca de werîšta xo ser û mi va:

-Şima qewlê mi ca nêard ez werzena û şina.

Rasta zî mi lam û cîm nêkerd û ez werişta xo ser. Înan ra yewî va:
 -Xoce Xoce ma kamcîn qale bi tirkî va ke qewlê to nêameyo ca!?
 -Şima va “gösterge.” “Gösterge” bi tirkî yo. Ganî şima “gösterge” bi kirdkî vajê. Eke nê ez şina.

Nê cawabê mi ra pey bêvengîyêk virazîya. Her kes cayê xo de sukut bî û ewnîya yewîbinan ra. Yewî va:

-Rast a, ma “gösterge” ra vajê se?

Yew munaqêşe virazîya. Nê çar teneyan sey “Grûba Xebate ya Vateyî” dest pêkerd cidî-cidî munaqêşe kerd.

Yewî va, “motena”, ê bînî va, “motiş”, “mojnayîş”, “mojitiş”, “motek”.... Welhasil nê çar embazan kayê xo vinderna û kewtî çekuya “göstege” ya tirkî dima. Gama ke nê çekuyî fekê înan ra vejîyêne, ro mi fetelîyêne û ewnîyêne îşaretê mi ra.

Deqa bi deqa na munaqêşe derg biyêne. Êdî vengê munaqêşeyê zî bi tîq-tîqa huyayîşê înan hêdî-hêdî berz biyêne.

Nata-weta, şaro ke no huyayîş û munaqêşeyî eşnawitêne ver bi masaya hokeyî ameyêne û beşdarê nê munaqêşeyî biyêne. Her ke wext ravîyarêne şarê dormeyê masayî zî zêdîyêne. Êdî keso ke “gösterge” munaqêşe kerdêne çar-panc tenî ra vejîyêbî bibî 9-10 tenî.

Peynîya peynî de da-vîst kes ame pêser. Tayêne fikirê xo vatêne, tayêne sukut-sukut û bi meraq goştarî kerdêne, tayêne zî xo ver de wilwilîyêne “gösterge” ser o çîyêk-mîyêk vatêne.

La kamî ke vateyê xo vatêne, ya zî her vatişî ra pey şaro ke uca de bi, agêrayêne hetê mi ya û ewnîyêne îşaretanê mi ra. Hetanî o wext kamî çî va, ge bi îşaretan ge zî bi vatiş mi qeub nêkerd û mi va ney.

Mîyanê nê munaqêşeyî de hema ca de Bedrî sandalîyê xo ser ro pil da xo û qîrra va, “Quran mi dî, Quran mi dî!” Bi heyecanêko pîl ewnîya bibîkê çîmanê mi ra û va:

-Ramote, ramote ramoteeee!

Badê qîrrayîşê Bedrî ca de veng hemine ra û mi ra birîya. Her kes reyna zuq bî ewnîya mi ra, vîstêk vindertişî ra pey mi bi sere û çîmanê xo sey ke ez vajî “Eh ma eşkenê qeub bikerê” winî piştî da dîtişê Bedrî. Yew oxîye hemîne ra şîye.

Mesela ke hel biye o şaro ke amebî temaşeyî, reyna agêra şî. Reyna ez û ê çar kaykerdaxî ma tena bi sereyê xo mendî. Sey ke hema newe ra dest bi kayî bikerê, kerran mirdîya xo têmîyan kerdî û reyna vila kerdî û reyna dest bi qalanê kayê hokeyî kerd.

Cêr de nê cumleyê ke mi înan rê şawitê ez nusena û ver a nê cumleyanê kirmanckî zî tirkîya înan nusena.

Ekremî vilakerdaxî ra persa:

-Ramote çî yo? (Gösterge nedir?)

Ê bînî va:

-Çaro sûr... (Kırmızı dört...)

Dima her kesî dest pêkerd û bi kirdkî qalî kerd.

-Ena hewe mi werd. [Bu sefer ben yedim (kaybettim).]

-Xora ti nêzanê, çika to û kayî pêwa çin o. (Zaten sen bilmiyorsun, senin oyunla alakan yok.)

-Ena zî yena etya. (Bu buraya geliyor.)

-Ez gorê destê xo kay kena. (Ben elime göre oynuyorum.)

-Hek etya rê bêro, hebêk zî etya rê bêro ez qedênena. (Bir buradan, bir de buradan gelirse ben bitireceğim.)

-Se û yew tamam bibo çew akeno. (101 tamam olursa açılır.)

-Na rey ez to kişena. (bu kez (sana yaramaz taş atıp) seni öldüreceğim.)

-A mi rê nêbena. (O taş bana yaramaz.)

-Ti ê berzê do qeyamet werizo! (sen o taşı atarsan dünyanın sonu mu gelecek!)

-Hiçî leze kê (kay) bikere. (Biraz çabuk oynayın.)

-Heke etya û etya bêro ez kena a. (bir buraya, bir de buraya gelirse açacağım.)

-Gole bi xîçikan denêbena. [Göl küçük taşlarla dolmaz (küçük sayılarla 101 dolmaz).]

-Kamcî kaykerdax taqat keno deso sur berzo. (Hangi oyuncu kırmızı onluyu atmaya cesaret eder.)

-Kerrêka weşe bêro sey ke yew dewe ra bêro. (Güzel taş gelince sanki biri köyden gelmiş gibi seviniyor insan.)

-Ma hiçî kerde tenik. (Biraz düzelttik.)

-Ma ena (na) zî bigêrê, ma ena (na) zî berzê. (Bunu da alalım, bunu da atalım).

-Mi hema hîrê nêviraşta. (Daha üç yapmamışım.)

-New destî de qedeyeno. (Oyunumuz dokuz elde bitiyor.)

-Wile eka (nika) ti çî bêrê ez qedênena. (Şimdî ne gelsen/atsan biterim.)

-Ti danê mi dima çi? (ne diye beni takip ediyorsun?)

-Sîyê ma nê nê. (Taşlarımız gelmiyor.)

-Kerra mi yew a/heyk a. (Taşım tektir.)

...

PÎRAN RA ÇEND DEYÎRÎ

Arêkerdax: J. Îhsan ESPAR

SEYLÊ

Emon hewar, emon hewar, emon hewar Seylê.
 Seylay Husê Digulon a, may to bimro Seylê.
 Seyliki darze piro nona, emon hewar Seylê.
 Husê Digulonî vecaynî, may to bimro Seylê.
 Darzey Seyli raşonaynî, emon hewar Seylê.
 Seyliki xwi rî barmaynî, may to bimro Seylê.
 Seylay Husê Digulon a, emon hewar Seylê.
 Seyliki darze piro nona, may to bimro Seylê.

Ino Husê Digulon o, eman hewar Seylê.
 Seylikay to gêno şono, may to bimro Seylê.
 Gê n' şono Nêribê Axon¹ o, eman hewar Seylê.
 Yewdo sey Mihdê Kalon o, may to bimro Seylê.
 Gê n' şono key Mihdê Kalono, eman hewar Seylê.
 Mih axay Qerebegon² o, may to bimro Seylê.
 Mih wayîr' hîrê cenîyon o, eman hewar Seylê.
 Seyli rî gêno fistonono, may to bimro Seylê.
 Pey keyfê Seyliki ono, eman hewar Seylê.

Mih axay Qerebegon o, eman hewar Seylê.
 Dekeno çontey perono, may to bimro Seylê.
 Bawkdê Seyli var di çok dono, eman hewar Seylê.

1-Nêribê Axon, dewa Hênî ya, dewlete bi tirkî nameyê "Kuyular"î panayo.

2-Qerebegon, nameyê yew mintîqa yo û na mintîqa de 34 dewî estî. Merkezê Qerebegani Mîyaran (bi tirkî kerdo "Arıcak") o. Mîyaran nika biyo qeza û pabesteyê Xarpêtî yo.

Besteno deway conikono, may to bimro Seylê.
 Mi rî vonî Mihê Kalon o, eman hewar Seylê.
 Besteno deway conikono, may to bimro Seylê.
 Mi rî vonî Axay Qerebegono, eman hewar Seylê.
 Ez peron di wari nono, may to bimro Seylê.
 Besteno deway conikono, eman hewar Seylê.

HUSNI

Şar vono “Husni vîya ya.”
 Elê Şemî vono “veyva ma ya.”
 Hus vono “ma nêma ya.”
 Hus vono “ma pîya ya.”

Verê bondê¹ Aroy boston² o.
 Pey bondê Aroy boston o.
 Key Aroy şariston³ o.
 Şaristonê rindon⁴ o.

Verê bondê Aroy tek lay a.
 Pey bondê Aroy tek lay a.
 Şar vono “Husni vîya ya.”
 Elê Şemî vono “veyva ma ya.”
 Hus vono “ma pîya ya.”

El başkonê mehkumon o.
 Şono varnîdey⁵ kelekçiyono.
 Vono “Reşat biwoni telaqono!”

1-**bon**: ban
 2-**boston**: bostan
 3-**şariston**: şaristan
 4-**rindon**: rindan
 5-**varnî**: vernî

Verê bondê Aroy boston o
 Pey bondê Aroy boston o
 Key Aroy şariston o
 Şaristonê rindon o
 Verê bondê Aroy lîsa ya.
 Pey bondê Aroy lîsa ya.
 Kofi' Husni⁶ kîştâ ya.

Verê bondê Aroy tek lay a.
 Pey bondê Aroy tek lay a.
 Şar vono “Husni vîya ya”
 Elê Şemî vono “veyva ma ya”

Verê bondê Aroy tuyer î.
 Pey bondê Aroy tuyer î.
 Eyelê⁷ Aroy çêher⁸ î.
 Çarnenî Husney ma berî.

Eyrû⁹ hewt o, hewt o, hewt o.
 Koy Gozelî¹⁰ vewr girewto.
 Elê Şemî dewarê xwi roto.
 Pey yew çaplı¹¹ girewto.

El başkonê mehkumon o.
 Şono varnîdey kelekçiyono.
 Vono: “Reşat biwoni¹² telaqono!”

6-**kofi' Husni**: kofiya Husni
 7-**eyel**: qeçek, gede, doman, tut
 8-**çêher**: çar
 9-**eyrû**: ewro
 10-**Gozelî**: Yew dewa Pîranî ya, dewlete bi tirkî nameyê “Boğazköy”î panayo.
 11-**çaplı**: Nameyê tewirêkê tifiŋî yo.
 12-**biwoni**: biwane

XONI

Mi rî vonî Xoney Mehmedê Melayono.
 Ez ino vera radono şono Kasono¹, Xarzono.
 Kason di şono Mehlay Key Husono.
 Weşin² di şono key Îbê Îbişono.
 Yo xwi rî inê dardon ra çî zono.

Mîyaron³ di ez tekey Teyrey Bazon o.
 Sêreçur⁴ di tekey Neney(?) Rihonon o
 Melekon⁵ di tekey Eyšdey Eloşon o.
 Pîlo mîyon di pîl û giron o.
 Keyno mîyon di nomey mi Xon o.

Vengê mi dekardo pîlaqono.
 Nomey mi dayo qezatono.
 Erşawito Anqara mîyono.
 Şîyo ginaw destê mebusono.
 Celal Bayîr⁶ ti ra zono.

Mi rî vonî Xoney Mehmedê Melayono.
 Sirûtê mino sur û qember cay lewon o.
 Kom zav rind o, wa bêro lewon pono.
 Cenet dey rî yeno verey çimono.
 Cehnim dey rî şono bindê ningon o.
 Her kes zono, nomey mi Xon o.

1-**Kason**, yew mezraya dewa Dêsmîni ya, dewlete bi tirkî nameyê “Akyıldız”î panayo.

Dêsmîni (Küplüce) pabestaya qezaya Mîyaranî ya.

2-**Weşîn**, nika biyo belde û pabesteyê qezaya Mîyaranî yo, dewlete bi tirkî nameyê “Erimli”yî panayo.

3-**Mîyaron**, qezaya Xarpêti ya, dewlete bi tirkî nameyê “Arıcak”î panayo.

4-**Sêraçur**, dewa Pali ya, dewlete bi tirkî nameyê “Güllüce”yî panayo.

5-**Melekon**, dewa Dara Hênî ya, dewlete bi tirkî nameyê “Saribudak”î panayo.

6-**Celal Bayîr (Celal Bayar)**, serra 1950 ra heta 1960î serekkomarê Tirkîya bi.

DARAY MEZELÎ

Daray mezeli larzena.¹
 Daray mezeli larzena.
 Dapîri qalon arzena.
 Dapîri qalon arzena.
 Daray mezeli biya wişki.
 Dapîri biya se tuşki.
 Daray mezeli biya tiki.
 Dapîri kena fik-fiki.
 Daray mezeli biy barzi.²
 Dapîri biya qurnazi.
 Daray mezeli biya tiki.
 Dapîri kena fik-fiki.
 Daray mezeli biy dargi.³
 Dapîri biya se vargi.⁴
 Daray mezeli biy çewti.
 Va ome, dari kewti.
 Dapîri biya se mewti.
 Ha wer nîna, wer nîna.
 Ina niya, a bin a.
 Keyneka şewda bin a.
 Bêsifr û bènivîn a.
 Cîgraya,⁵ key ma nîna.
 Heway ma⁶ bê cay⁷ nîna.
 Heway ma bê cay nîna.

Hêgay verê lay xeley wo.
 Çînew' kardo celewo.

1-**larzena**: lerziyêna

2-**barzi**: berze

3-**dargi**: derge

4-**vargi**: verge

5-**cîgraya**: hêrs biya, qehirîyaya

6-**heway ma**: hewîya ma

7-**bê cay**: bê aye

Keyney omey sebalewo.
 Xortî remay keyewo.
 Hêgay verê berî filhon o.
 Filhon filhonê beşlon o.
 Ay ko⁸ mîyon di aw dono.
 Ay bawikê keynon o.
 Keyna qici ma nêdono.
 Înşalo keye di mono.
 Xorto rî hesr û qiyomo.
 Xorto rî hesr û qiyomo.
 Bîrê(?) Sîvo hera wo.
 Keyno tede kuknawo.⁹
 Xorto aqil firnawo.
 Ha wer nîna, wer nîna.
 Ina nîya, a bîn a.
 Keyneka şewda bîn a.
 Bêsifr û bênivîn a.
 Cîgraya, key ma nîna.
 Heway ma bê cay nîna.
 Heway ma bê cay nîna.

Meşkay mi meşkay gay a.
 Gay warda awkay laya.
 Waştay m' keynay melay a.
 Waştay m' keynay melay a.
 Meşkay m' meşkay golikî.
 Ruwe¹⁰ veto qîylikî.
 May mi pîla şêlikî.
 May mi pîla şêlikî.
 Meşkay mi meşkay bizi.
 Bizi warda awkay dizi.
 Waştay mi na qolsizi.
 Waştay mi na qolsizi.

8-ay ko: oyo ke

9-kuknayîş: vengdayîşê kundî yan zî teyrane bînan ê bêyoman

10-ruwe: rûn

Meşkay mi meşkay kelî.
 Meşkay mi meşkay kelî.
 Ruwe veca qeynterî.¹¹
 Ma wenî yew barê herî.
 Berî sukday Gergerî.¹²
 Ha wer nîna, wer nîna.
 Ina nîya, a bîn a.
 Keyneka şewda bîn a.
 Bêsifr û bênivîn a.
 Cîgraya, key ma nîna.
 Heway ma bê cay nîna.
 Heway ma bê cay nîna.

BEGO

Ez û begê xwi şone û gawon î.
 Ez û mîrê xwi şone û gawon î.
 Ma gay bardîb' hêgon' ay Osmonî.
 Tayştay min û begî di non î.
 Ma wenî nêwenî ma tim veyşon î.
 Day, bego vono, beglero şono.

Bego mi va "e"yo, to va "ney"o.
 Muy sipî kewtî ma gileyo.
 Ma bipawî hetonî keyo?
 Day, bego vono, beglero şono.
 Bego ça şonî? Ti mi ra vaci.
 Ti ça wa şonî? Mi ra vaci.
 Ninga şali to karda xwi ra gaci(?).
 To rî veşeno sey tewqa saci.

11-qeynter: qenter

12-Gerger: Alduş

KEÇELO

Hay loy, loy, lo Keçelo.
 Hay loy, loy, lo Keçelo.
 Bêmrado bêemelo.
 Bêmrado bêemelo.
 Keçelo hunî-munî.
 Keçel şî bindê punî.
 Pun leqa, Keçel teqa.
 Mezgê Keçelî yew weqa.

Nomey Keçelî Misfa wo.
 Keçelî barê xwi wenawo.
 Bin' dar' zeytun di ronawo.
 Rişîşê varonî varawo.
 Zeytay tutunî rişawo.
 Keçelê Keçelî veşawo.
 Keçel çirpo perewo.
 Bêmrado çirpo perawo.

Serê Xeyday Melon sus o.
 Binê Xeyday Melon sus o.
 Keçel yewdo meflus o.
 Bêmrado yewdo meflus o.
 Keçelo Ehmê Husî.
 Bêmrado Ehmê Husî.

Serê Xeyday Melon dar o.
 Binê Xeyday Melon dar o.
 Keçel yewdo ispar o.
 Bêmrado yewdo ispar o.
 Kenî nêkenî nîno diwaro.
 Kenî nêkenî nîno diwaro.
 Çitikey cendirmo bîyarê.
 Keçelî bîyar' diwaro.
 Keçelo hunî-munî.

Keçel şî bindê punî.
 Pun leqa, Keçel teqa.
 Mezgê Keçelî yew weqa.^{1*}

1-weqa: Bi tirkî "okka", 1283 gramî.

*Mi nê deyîrî sey vatişê xal Hesenê Ehmedê Cum'ûnî (Hasan Altunayî) nuştî. Xal Hesen miyanê Pîranî ra yo. Nameyê nê deyîran çin bi. Heme nameyî mi panayî.

ÇIMHECER

Gawanê WELATÎ

Yew dilalê mi dûrî esta
Qenta sura sare besta
Qebşê elbik¹ da mi desta
Coka haya nîyo, ez mest a

Semêd eya çimhecerî²
Şew nimaj bîk secde berî
Heta ke tij eşt inî serî
Qeder bibo ez yê berî

Şin xerîbê ti kuên dûrî
Xeber-name bişaw mi rî
Hela goma yên mi vîrî
Ez nêşkeno bisabirî

Delal sebîn delal sebîn
Merg esto xerîbê çinêbîn!
Sarê mi sêr zonî tu bîn
Bisk û gilê tu mi rî virsey bîn

Nimaj keno ferz û sunet
Homay rî keno rîca û minet
Xerîbê ra tu bîyar mi het
Wa dinya mi rî bib yew Cenet

13.11.2004

1-**Elbik**: Yew vil a. Cayo berz û wenik/honik de resena. Na vil zaf buy dûna. Tira qey buydayîşî hemali û sey ney çîyan virazenî. Cinî sanduqanî xo de nanî ro ke buy bido.
2-**Çimhecer**: Çimsîya, yanî çimî ay sey “*Hecer –ul- eswed*” siya yî. Erebkî de “hecer” kerra, “eswed” siya. “*Hecer –ul- eswed*” (Kerraya siyaye) ya. Kabe de yew kerra ya siya ya, goreyê eqîdeyê Îslam na kerra muqeddes a û terafî Homayî ra asmên ra ameya war. Wexto hecî Kabe tewaf kenî, na kerra zî ziyaret kenî.

Hereketî Şêx Seîdî ra yew portre: HECÎ SEÎD EFENDÎ

Seyîdxan KURIJ

Wexto ke ameyo dinya yew wexto dîyar o la rojê bîyayîşî ey neameya qeydkerdiş. Eynî sey hezaran ke ey ra ver ameyî dinya la rojê bîyayîşî înan neameyo qeyd kerdiş o tewir rojê bîyayîşî ey zî neameybî qeydkerdiş. Wexto ke ame dinya û çimî xo heyatî rî akerdî demo peyen ey Osmanîyan bi. Yew dewleta kehena ke mergî verdî de la o bi xo sey yew qicî yew dewleta ke newe ra awan bena de amebi dinya.

Nameyî ey “Seîd” na pa. Nameyî ey û nameyî Şêx Seîdî eynî bi. Şima eşkenî ney ra vacî tesaduf la ez şexsen ney ra tewafûq vatiş hêna munasib veynena.

Qıcey û xortey xo de o ney erdî ser o musabi ke her tim bi esaletî xo tîyo bîyero û her tim cesur bo. Çike o goreyî qaîdeyanî ciwîyayîşî ney erdî bibi pîl. Fitretî eyî de qet cayî zîletî çiniye bi.

Ey wendişî xo ra pey Dara Hênî de Daîreyî Tapûyî de memurey kerd. Keyeyî ey û merdimî ey mintiqayê Sekaran de dewê Fexrûnî de ciwîyayen. O semedî karî xo ya şîn Dara Hênî û ameyni. O zaf dîndar bi û bawerîyê xo ra qet tawîz nedayni. No rid ra o her wext qelb ra giradayey Şêx Seîdî bi.

Verî hedîseyî 1925î Şêx Seîd û embazî ey bajar bajar, mintiqa mintiqa, dew dew geyrayn. Şêx Seîd û embazî xo Xinis ra warzenî şinî Qerqepazar (Kargapazarî) ke yew dewê Kanîya Reş a. Îta de yew kombîyayîş virazenî û îta ra yênî mintiqayê Sekaranî dewê Fexrûnî de zî yew kombîyayîş virazenî. No kombîyayîş banî Hecî Seîd Efendî de virazîyeno. O wext ney banî ra Koşkê Seîd Efendî vacîyeno. O wext dewan de banî kerre ra virazîyeynî. Banî û axurî pîya zeliqnayey û yew qat bî. La banî Seîd Efendî di qat bi, no rid ra ti ra Koşkê Seîd Efendî vacîyeyn.

Wexto ke Şêx Seîd û embazî xo yenî Koşkê Seîd Efendî veynenî ke

wer hedrekerde û sifre zî ruwenaye yo. Şêx Seîd perseno “ Seîd Efendî, tu ça ra zanayn ke ma yenî? Kesî xeber da to?” Seîd Efendî vano “ Nê efendî, xeberê ma çinîyebî, ma dûrî ra dîy ke yew qefleyî merdiman ho yeno. Ma bi dûrbinan ewnîyayî û ma şima nas kerdî. No semed ra ma wer kerd hedre” Şêx Seîd û embazî xo îta ra werzenî Çewlig û Dara Hênî ser ra hetî Pîranî ya şinî.

Tîya de hewce yo ke merdim Koşkê Seîd Efendî ser o ney zî vaco:

Koşkê Seîd Efendî de cuwa pey, yanî badî hereketî Şêx Seîdî ya, cinî û qicî şêxan mûnenî. Hendê davîst cinî qatî binî na koşk de zaf yew mudeto derg xo nimnenî. Berî qatî binî her wext girote mûneno. Şarî dew mûnik a (nimitkî) wer û awk dûno nê cinîyan.

Hecî Seîd Efendî mîyanî hereketî Şêx Seîdî de zaf aktîv ca nigeno la o her qeyde desteg dûno hereketî. O hem pere hem zî wer û semedê goştî ya zî heywanan dûno ci.

Hereketî Şêx Seîdî sernikot û kurdî mexlûb bîy. Ney dima û îdamkerdişî Şêx Seîdî û embazanî ey ra pey surgun dest pê keno. Hecî Seîd Efendî zî semedo ke ardim kerdo û desteg dayo Şêx Seîdî o zî surgun beno Îzmîr-Foça. Hukmat Koşkê Seîd Efendî veşneno, esker adir erzeno de û na koşka delal keno wel.

1929 de ef vicîyeno. O wext memurî dewletê tirkan Seîd Eendî ra vûnî “Ti wazenî Îzmîr de bimanî, ma hendê erdî to ey welatî to îta de erd dînî to, îta de biman.” La Seîd Efendî no teklîfî qebûl nikenno, o ageyreno yeno welatî xo. O bi tren Îzmîr ra yeno Mêrdîn û uca ra zî bi qatiran yeno reseno Fexrûn. Wexto ke o yeno dew ne koşkê ey esta, ne heywanî ey estî, ne zî yew warîyetî ey esto. O şino ware, şino merdimanî xo het. Merdimî ey ci rî ardim kenî, ey rî û qicanî ey rî yew star veynenî. Cuwapey herkes ey rî ardim keno. Dewijî ey rî yew ban virazenî û heywanan dînî ci.

Ney ra dim Hecî Seîd Efendî tîya (Fexrûn) de ciwîyeno. Hecî Seîd Efendî 1956 de îta de dinyayê xo bedilneno, şino rehmet.

Mi waşt ez bi no nuştayo kilm a Hecî Seîd Efendî bidî neslo newe sinasnayîş. Ez hêvî ken ke cayî xo veyno.

EDEBÎYATÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) DE ROLÊ VATEYÎ

Keylê Ziwanî Merhala Vîndîbîyayîşî der ê

No derheq de merdim verê cû ganî qalê rola ziwanê dayike bikero. O yo ke cuyê merdimî de cayêde muhîm gêno. O yo ke mêrdimî keno merdim. O yo ke sey şitê dayike weş û helal o.

Merdim ziwan o. Verê veran, sîya ziwanî der o ke merdim heywanan ra cêra bîyo û bîyo wayîrê şexsîyetî. Ziwan şeklê fikiranê miletan o. Merdim, tewr rind ziwanê xo de huyîno, bermeno, duayan keno, zewtan dano piro... No semed ra kî merdim ziwanê xo ra nêvêreno ra.

Çi heyf ke xeylê ziwanî rîyê hardî ra darîne we. Tayê ziwanî, êyê bînan wenê, qedênenê.

Goreyê Organîzasyonê Îlim û Kulturî yê Yewîya Miletan (UNESCO) rîyê hardî de 6912 ziwanî ênê qiseykerdene.

Goreyê “Atlasê Ziwanê ke Binê Tehlukeyê Vîndîbîyayîş der ê yê Serra 2008ine” de”, nezdîyê 2500 ziwanî vera tehlukeyê vîndîbîyayîşî der ê. Nê organîzasyonî, dirbetinbîyayîş ra heta merdişê ziwanî panc (5) merheleyî tesbît kerdê.

Ziwanê ke rewşa xo hesas a (607 ziwanî): Nê ziwanî tena zereyê keyeyî de yenê qiseykerdene. Maye, pî û domanî mîyanê xo de qisey kenê.

Ziwanê ke tehluke der ê (632 ziwanî): Nê ziwanan maye û pî qisey kenê, domanî nêmusenê û qisey nêkenê.

Ziwanê ke zaf tehluke der ê (502 ziwanî): Nê ziwanan tena kalik û dêkî qisey kenê. Doman û ciwanî qisey nêkenê labelê fam kenê.

Ziwanê ke zaf zaf tehluke der ê (538 ziwanî): Nê ziwanan tena kokimî qisey kenê û fam kenê. Ciwanî nê ziwana ne qisey kenê ne kî fam kenê.

Ziwanê ke merdê (220 ziwanî): Nê ziwanî kî êdî nênenê qiseykerdene.

Ziwanê ke êdî nênenê qiseykerdene ra çend teneyî nê yê: Serra

1974ine de merdişê Ned Maddrellî ra dima kes nêmaneno ke ziwane “mankî” qisey kero. (Îngiltere).

Tevfik Esenç, rîyê dinya tek merdim bî ke “ubîhkî” zanitêne. Serra 1992ine de ke merd, ziwane xo kî tey berd mezele. (Tirkîya).

“Eyakkî” zî merdena Marie Smith-Jonesî ra dime nêmend. (Alaska 2008).

Atlasê Ziwane ke Binê Tehlukeyê Vîndîbiyayîş der ê yê Serra 1996ine de ameyo nuştene ke 600, yê serra 2001ine de 900, yê serra 2008ine de kî 2500 ziwani tehluke der ê. Eke winî yo her roj hûmara ziwananê ke vera tehlukeyê vîndîbiyayîş der ê bena zaf.

Çristopher Moseley yew cigêrayox o ke seba UNESCOyî na babete de gureyeno, o bi xo na mesele ser o wina vano: “Tehlukeyo pîl, cayo ke zaf ziwani tede ênê qiseykerdene uca der o. Cayê ke hetê hûmara ziwanan ra pêt ê, cayanê henênan de tehluke zaf o.”

Ma Çi Hal der îme?

Çitur ke her kes zaneno, rîyê hardî de sewbîna şar çin o ke sey ma nufusê xo ziyade bo û ziwane xo de hende senik biwano û binusno. Goreyê cigêrayîşanê cigêrayoxan heta 2006ine kitabê ke vakurê welatê ma de bi Kurdkî vejîyê 654 tene yê. Mîyanê nînan ra 74 teneyî kirmanckî (zazakî) de amê nuştene, 580 teneyî kî kurmanckî (kirdaskî) yê.

Karê weşanxaneyanê kurdan zaf giran o. Tayê weşanxaneyî weşanê tayê kîtaban ra pey wadê xo kenê pir, ênê girewtene. Wayîrê nê weşanxaneyan kî kunê hepisan. Yanî ne wendiş ne kî nûştîşê nê ziwani hende rehet nîyo.

Faktorê ke ziwanan kişenê, darenê we cîya-cîya yê û keylê yê. Nê faktorî, îktîsadî, kulturî û siyasî yê. Ez wazena ke nuştayode bîn de nînan ser o binusa.

Yewzîwanîye Baş a?

Tayê vanê ke mîyanrawedardişê ziwanan muhîm nîyo. Heta vanê ziwani ke bimirê seba merdimîye tenêna rind o. Êyê ke naye vanê, nê fikirê xo benê sanenê sanika Babil ya ke Tewrat de ameya nuştene. Sanike ra gore ziyadebiyayîşê ziwanan ceza ya, Homayî daya bi merdimîye. Ziwani çiqas ke senikî be hende rind beno, merdim şîno yewbîn de hîna rehet têkilîye rono.

Nê fikirî ra gore ganî dinya de tek yew ziwane bêro qiseykerdene ke mîyanê şaran / miletan de haştîye bibo. Tena bi yew ziwani roştîye, fehmdariye û aştîye bena.

Îmkanê pawitişê nê fikirî çin o. Çike heta nika zafêrî herbî mîyanê miletê ke yew ziwane qisey kenê de bîyê. Seke Davîd Crystal vano “Merdena yew ziwani, merdena yew miletî ya.” Haştîye, roştîye kotîyê na rewşe der a?

Ziwani, ganî biciwîyê ke şar wayîrê şaxsiyetî bo.

Ziwane şaxsiyet o, kuwareyê tarîxî yo, parçeyê zanayîşê merdemî yo.

Persa ma a ya ke ziwane ke tengê der ê çitur na tengê ra xelesînê ra?

Ziwano ke tengê der o ey tena şaro ke ê ziwani qisey keno xelesneno. Çike ziwane muhtacê şarî yo. Şar ke nêbo ziwane nêno qiseykerdene. Eke winî yo verê cû ganî yew şar bibo ke ê ziwani qisey bikero û dimê ra kî ganî taye gamê ke mi cêr de nustê bierzîyê. Kesê ke seba nê gaman yenê têhet ke ziwani bixelesnê ra, înan ra “Grûba Açarnayîşî” vajîna.

Grûba açarnayîşî

(Açarnayîşê ziwananê ke merhala mergî der ê)

Cemat yeno pêser, ê yê ke aleqadarê ziwani yê û yewbînî nas kenê, grûbêda aktîfe saz kenê.

Karo ke lerza xo esta, her çî ra aver ey ser o qisey kenê, mîyanê xo de kar bare kenê û gurînê.

Wadeyo derg de ke çî lazim o bikerê, ey ser o qisey kenê û birre danê ci.

Dokumanan danê arê, qesan qeyd kenê.

Rind qiseykerdoxanê ziwani ra kam ke esto, înan goş danê.

Data danê arê.

Analîz kenê ke ferheng û rastnuştîşê nê ziwani tespît bikerê.

Dest bi standartkerdişê qiseykerdiş û nuştîşî kenê û alfabeya ke şar rehet pê şîkîno biwano, aye ser o gurînê.

Keyeyan û cayanê bînan de seba ke ziwane bêro qiseykerdene tedbîran gêne.

Stratejîyê mîyanê şarî de qiseykerdiş û nuştîşî dîyar kenê.

Seba ke ziwane şarî ser o tesîr bikero stratejîyan dîyar kenê.

Sanik, meqala, şîr û nuştayê ke şar cira hes keno nusnenê.

Ero çare fetelînê ke ziwane ziwane mintiqayê de resmî bo.

Erdê Dewleta Tirkî de Rewşe Senên a?

Heta nika tenê dûrî ra fetelîyayîme. Dînya de ziwane ke tenge der ê derheqa înan de çi esto, çi çin o, kilmekêk qaytê ci bîme.

Nika kî bêrîme nêzdî, bêrîme Tirkîya.

Tayê vateyan ra gore, heta demê na ra raver, Tirkîya de 36 ziwani amê qiseykerdene.

Înan ra hîrê (3) teneyî nika êdî merdê.

Hertevînkî (Hetê Sêert de êno qiseykerdene) merhala merdişî der o. Serra 1999ine de qiseykerdoxê nê ziwani 1000 kes bî.

15 teneyî tehluke der ê (Nînan ra namê tayînê nîya r`o: gagavuzkî, ladînkî (ziwanê yahudîyanê Tirkîya), sûryankî, hemşînkî, lazki, rumkîyê Pontusî, ziwane aşiqan/romanen, armenîkî...).

Ziwane ke rewşa xo hesas a, ê kî nê yê: abhazkî, adîgekî, kabartaykî û kirmanckî (zazakî). Winî aseno ke zazakî kuno zereyê merheleyê yewîne yê corênî. Yanî zazakî hende ke zereyê keyeyî de, hetê maye, pî û domanan ra êno qiseykerdene. Sewbîna cayan de hema-hema kes qisey nêkeno.

UNESCOyî ra gore, cigêrayoxî êdî zanenê ke ziwani çira mirenê. Seba xelesîyayîşê ziwanan êdî hêvîye esta. Ziwane ke reyna ênê gan (can) kî estê.

Cor mi qalê **Grûba Açarnayîşî** kerd. Ziwane ke rîyê dinya de ênê qiseykerdene û tenge der ê, zafêrî wayîrê **Grûbêda Açarnayîşî** yê.

Ma Kotî de Xeta Kerde?

Ma, demê kar û gureyê ziwani her roj peyser eşt, ma zafî teneyan aqilê xo sewbîna çî ser gurêna. Ma zafî teneyî tersayîme ke qalê ziwane xo bikerîme. Heta ke ziwane ma ame nuqta vîndîbiyayîşî, kewt nevrê?? rî. Ma ra zafî tenan winî zana ke eke qalê ziwane xo bikîme, benîme parçeker (bolîci). Ma nêtorayîme ke seba lehçeya xo tawa bikerîme. Hetê ra kî ma nêzana ke averşîyayîşo komelkî ma ser o nêvîndeno. Roje amê, ma nîyada ke êdî ma ra têpiya kes nêmameno ke nê ziwani qisey bikero. Noca de rîyê mergî yo serdin asa. No rîyê mergî yo serdin kî her kesî ra aver çend roşnvîranê kirmancan dî.

Çend kirmancê ke na babete de wayîrê hîssîyatî yê û alaquadare na mesele yê, Ewropa de ameyî têleze. Serra 1996ine de Stockholm de kom bî û bi nameyê “Grûba Xebate ya Vateyî” yew grûbe saz kerde. 16

serrî ra aver kombîyayîşê yewîne ra tepîya 17 kombîyayîşê bîni ameyî amadekerdene. Nê kombîyayîşî verê cû Ewropa de bî labelê peyê cû hêdî-hêdî hetê welatî ser ameyî. O yo pêyen kî par Dêrsim de virazîya.

Na grûbe, kombîyayîşê verênî de birre dana ci û serra 1997ine de “Kovara Vateyî” vejena. Era lingan ser ardişê lehçeya Kirmanckî de rolê “Vateyî” rolode pîl û muhîm o. Seba açarnayîşê ziwanan gamê ke lazîm ê bîerzîyê, bi mi gore “Vateyî” nî gamî eştê û erzeno.

Grûba Xebateya Vateyî de kesê ke alaquadare kirmanckî yê resenê pê, serre de reyê-di reyî kom benê û seba standardîzasyonê na lehçe gureyenê.

Lehçeya kirmanckî miyanê lehçeyanê kurdanê bînan ra tenêna bêbext a. Goreyê mi yew sebebê peydemendişê lehçeya kirmanckî o yo ke na lehçe kam ke ma û piyê xo ra çitur hêşîyo pê winî qisey keno. No hal kî nêverdano ke ziwane standardîze bo.

No het ra karê grûba açarnayîşê lehça ma xaf giran o. Bi çekuyêda bîne Grûba Xebate ya Vateyî kewta binê barêde zaf giranî. Şik çin o; “Grûba Açarnayîşî”ya rastkêne “Grûba Xebate ya Vateyî” ya.

Wayîrê Kovara Vateyî Deniz Gunduz no derheq de vano ke:

*“Serra 1996ine de çend kirmancê ke bi kirmanckî nusenê û mintiqayanê cîya-cîyayan ra yê, paytextê Swedî Stockholm de bi nameyê **Grûba Xebate ya Vateyî** yew grûbe naye ro. Armancê na grûbe standardîzekerdişê **kirmanckî** bî. Grûbê 1996ine ra heta 2009ine hewtês kombîyayîşî viraştî. Nê kombîyayîşan de seba rastnuştîşê kirmanckî û standardîzekerdişê nuştîşê kirmanckî qerarî ameyî girewtene. Çekuyê kirmanckî yê ke ziwano rojane de zaf ênê gurenayene, ameyî weçînitene û nê çekuyî goreye çend xusûsîyetan seba nuştîşê kirmanckî ameyî standardîzekerdene. Qerarê ke nê kombîyayîşan de bi no qayde ameyê girewtene kovara **Vateyî** ya ke hûmara verêne hamnanê 1997ine de vejîya de ameyî neşîrkerdene. Kovara Vate kovara tewr verên a kirmanckî ya ke 10 serrî bê vînetîş weşanayîşê xo ramito. Kovare derheqê nuştîşê û kulturê kirmanckî de yew rolo tarîxî ardo ca.”**

*-Nê nuştîyê Deniz Gunduzî ra têpiya kombîyayîşê Des û Heştine kî ame viraştene.

No derheq de fikrê serredaktorê Kovara Vateyî yo verênî

M. Malmîsanijî kî wina yo:

“1996ine de ma tayê embazê kirmancê ke Ewropa de manenî, xo kurd zanî û bi kirmancî (zazakî) zanî, ma amey pêser. Ma 15-20 tenî amey têhet. Ma wareyê kirmancî de şînî (eşkenî) se bikî, ma naye ser o vindertî. Ma meseleyanê nuştîşê kirmancî ser o munaqêşe kerd.

Semedo ke mîyanê kurdan de mekteb çin bîyo, her kes goreyê şîweya dewa xo nuseno. Ma va ma nê karî bikî bisîstem. Semedê naye ra zî ma qerar da ke ma serre de di rey kom bibî, kombîyayîşan (toplantî) virazî. Ma naye ser o pê kerd. Bi nê kombîyayîşan ma waşt biresê tayê netîceyan.

Kombîyayîşê ma hewt rojî, panc rojî yan zî hîrê rojî ramenî. Xusûsiyetanê muhîmanê na xebata ma ra yew no yo ke kesê ke ameybî pêser, hetê sîyasî ra wayîrê fikranê cîya-cîyayan bî. Grûb û partîyanê cîya-cîyayan ra bî yan zî xoser bî. Xusûsiyetê muştêrekê ma no bî: Ma kurd î û kirmancî (zazakî) qisey kenî. Herçiqas fikrê sîyasî cîya-cîya bibê zî, ziwanî ser o pîyakarkerdişê kurdan çîyêko musbet o. Çunke meseleyê alfabe, ziwanî û rastnuştîşî (îmla) muştêrek î.

Kombîyayîşan de ma çîyanê muhîman ra dest pêkerd. Mavajî ma nê çîyan ser o vindertî û tesbît kerdî:

1)Nameyê lehçeya ma

2)Alfabe (herfî)

3)Nameyê rojan, mewsiman, qitayan, ziwanan, lehçeyan, dînan, mezheban, aşman (mengan), şaristananê (bajaranê) Kurdîstanî, dewletan û paytextanê dinya, heywanan, hacetan (aletler)

4)Zemîrî

5)Edatî

6)Sifetî

7)Karî (fîlî)

8)Bestoxî (bağlaçlar)

9)Îzafe (tamlama)

10)Hûmarî (sayılar)

11)Kilmnuştêyî (kısaltmalar)

Meseleyê alfabe de ma alfabeya kurdan nêvurînaya (nêbedilnaya). Nê meseleyî de ma nêwaşt ke ma kurdan ra cîya herfan qebûl bikî. Dima ma meseleyê rastnuştîşî ser o vindertî. Mavajî çî bi herfa werdî dest pê keno, çî bi herfa girde dest pê keno û çîyê binî.

Merdîm ke wazeno çîyêk binuso, termînoloji lazim o. Ti zanî, şarê ma hîna zaf dewij o, zîret de meşxûl bîyo; nê wareyî de termî (terim) estî. Labelê mavajî termê felsefe, sosyoloji, psîkoloji, iqtîsadî çin î. Ma waşt naye rê çare bivînî. Ma kombîyayîşan de hetanî ewro termê îdarî, sîyasî, edebîyatî, gramêrî, perwerdeyî (eğitim), huqûqî, leşkerî (eskerî), anatomî, merdimîye (akrabalık), weşîye (sağlık) û cografya tesbît kerdî. ...”

Çiqas ke Armanco Bingeyin Edebîyat Nêbo kî

Seke haydariya corêne kî ana verê çiman, kar û gureyê Grûba Xebate ya Vateyî de armanco sereke edebîyat nîyo. Armanco verên xelesîyayîşê ziwanî yo, standarthîyayîşê lehça ma yo. Labelê çiqas keno kar de armanco sereke edebîyat nêbo kî, Grûba Xebate ya Vateyî bi nê gureyê xo bingeyê edebîyatî kî eşto. Ma vajîme, kovara Vate de, leyê rastnuştîşî de şîrî, sanikî, meseleyî kî nusîyê. Dime ra, seke mi na ra aver kî qal kerdo, bi teşwîqê na grûbe, bi eynî name weşanxane saz bîyo: Weşanxaneyê Vateyî.

No Weşanxane 2003ine de Îstanbul de ame ronayene. Çiqas ke Weşanxane ê Grûbe nîyo, xosero kî qerar û prensîbanê Grûbe qebûl keno, kar û gureyê xo aye ra gore rameno.

Hetê nê Weşanxaneyî ra heta ewro bi lehçeya kirmancî xeylê kitabî amê çapkerdene.

Nuştoxanê kovare ra Roşan Lezgîn yew makala xo de no derheq de wina vano:

“... Kovara Vateyî ke hetanî nika 33 hûmarê aye weşanîyayê, kîştî nê xebatanê ziwanî de, esas seba averşîyayîşê edebîyatê nesrî yê kirmancî wezîfeyê wendegehêk dî. Gelek nuştêxê ke reya verêne bi rayîrê na kovare musayî wendiş û nuştîşê kirmancî yan zî bi rayîrê na kovare wendiş û nuştîşê xo aver berd, demeyêko kilm de her yewî di-hîrê kitabê hikayan weşanayî. Mîyanê şeş serran de, bi nameyê **“Binê Dara Valêre de”** (2002), **“Halîn”** (2006) ve **“Ez Gule ra Hes Kena”** (2007) hîrê kitabê Roşan Lezgînî, bi nameyê **“Beyî Se Bena?”** (2004) kitabêkê J. Îhsan Esparî, bi nameyê **“Hikayeyê Koyê Bîngolî”** (2004) kitabêke Deniz Gunduzî, bi nameyê **“Hewnê Newroze”** (2005) kitabêke Munzur Çemî, bi nameyê **“Omid Esto”** (2006) kitabêke Huseyîn Karakaşî, bi nameyê **“Gorse”** (2007) kitabêke Jêhatî Zengelanî û bi nameyê **“Xafilbela”** (2008)

kitabêke Murad Canşadî, pêropîya new kitabê hîkayan bi kirmanckî weşanîyayî.”

Seke şima wendoxî kî zanenê, neşîrkerdişê kitabânê kirmanckî tarîxê nuşteyê Roşan Lezginî ra dime kî devam kerd. Seke lista cêrêne de kî kifşe beno, Weşanxaneyê Vateyî heta ewro 37 kitabê kirmanckî neşîr kerdê û nînan ra qismêde girs eserê edebî yê.

Kitabê kirmanckîyê ke Weşanxaneyê Vateyî heta ewro vetê nê yê:

- 1- Binê Dara Valêre de – Roşan Lezgîn
- 2- Gimgim Zerreyê Ma De – Akman Gedik
- 3- Mewlid – Mela Mehemed Elî Hûnî
- 4- Dîwan – W. K. Merdimîn
- 5- Lajeko Zimbelîn – Hamdi Özyurt
- 6- Beyî Se Bena? – J. Îhsan Espar
- 7- Dergûş Çira Berbeno – Hamdi Özyurt.....
- 8- Tanî Estanikî û Deyîrê Ma – J. Îhsan Espar
- 9- Berxa Mi Xerîbiyê De – Memê Koêkorta
- 10- Türkçe – Kırmancca (Zazaca) Sözlük – Vate Çalışma Grubu
- 11- Hikayeyê Koyê Bîngolî – Deniz Gunduz
- 12- Rastnuştîşê Kırmancî (Zazakî) – Grûba Xebate ya Vateyî
- 13- Ferhengê İdyomanê Kurdî (Kırmancî / Zazakî) – Roşan

Lezgîn

- 14- Dêsan de Sûretê Ma Nimite – Roşan Lezgîn
- 15- Estanekanê Sêwregi Ra – Feyza Adabeyi
- 16- Hewnê Newroze – Munzur Çem
- 17- Omid Esto – Huseyîn Karakaş
- 18- Kırmancca / Zazaca Dil Dersleri – Deniz Gunduz
- 19- Sanikan û Deyîranê Licê ra – Arêkerdax: Mihanî Licokic
- 20- Gorse – Jêhatî Zengelan
- 21- Ez Gule ra Hes Kena – Roşan Lezgîn
- 22- Delala Çimrengîne rê Qesîdeyî – Zulkuf Kişanak
- 23- Gula Çemê Pêrre – Munzur Çem
- 24 – Xafilbela - Murad Canşad
- 25 - Dilopê Zerrî - J. Îhsan Espar.....
- 26- Nika wextê Huyayîşî yo / Kovara Vateyî
- 27- Türkçe –Kırmancca (Zazaca) Sözlük / Ferhengê Tirkî-

Kırmancî (Zazakî)– Vate Çalışma Grubu

- 28- Sanikê Vateyî / Sanikê Kovara Vateyî
- 29- Veng û Vate / Kovara Vateyî
- 30- Zifqêra Berî/Jêhatî Zengelan
- 31- Dejê Nimateyî/Newzat Valêrî
- 32- Mi Şêx Seîd Dî/Malmîsanij
- 33- Ferhengê Kırmancî (Zazakî)-Tirkî/Kırmancca (Zazaca)-
Türkçe Sözlük
- Grûba Xebate ya Vateyî
- 34-Soro-Deniz Gunduz
- 35-Teberik-Alî Aydın Çiçek
- 36- Dêrsim- Andranîk
- 37-Dêvo Kor-Huseyîn Ballıkaya

Têpîya na lîste kî ana verê çiman ke mîyanê şarî de elaqadarîya edebîyatê kirmanckî roje bi roje raver şona. Kesê ke bi lehça ma şîr, hîkaye û roman nusenê hûmara înan û ê wendoxan herçî ke şî bêne zîyade.

Mavajîme, nika tewr tay panc dosyayê hikayan Weşanxaneyê Vateyî de seba çape amade yê. Na rewşe îsbat kena ke, eke bineyke bo zî kurdî biresê rewşêka azade, şênê zıwan û kulturê xo aver berê, persanê xo yê komelkî çareser bikerê, sey her hetî, hetê edebîyatî de zî xo biresnê sewîya miletanê aversîyayan.

Vateyo Peyên

Rast a, ma rewşêda başe de nîme, hetê zıwan û kurturî ra teng û zahmetiyê ma yê girsî estê. Labelê no sebeb nîyo ke ma bêbêvî bîme. Se yew kesî (şexsî), heyatê komelan de kî xirabîya tewr girse bêhêvîbîyayîş o. Ma ganî pers û tenganê xo qijkek mevînîme labelê têsîlimê înan kî mebîme. Ma bi aqil, bi plan û program û zaf enerjîk seba azadîye û xelasa zıwanê xo bixebitîme. Ma ke na kerde, seba serkewtîşî sebeb nêmaneno.

Ma xosero kar û gureyê Grûba Xebate ya Vateyî, rolê kovare û weşanxaneyî Vateyî kî nimûneyêde na rastîye nîyê?

ROMANÊ KIRMANCKÎ “SORO”YÎ DE AWANKERDIŞÊ QEREKTERÊ CINÎYAN

Esra Altun

Destpêk

Heta na roje (seserra vîst û yewine de) gelek xebat derheqa têkilîya edebîyat û komele de ame kerdene. Nê dewrî de qasê xebatê nuştîşî, xebatê rexneyî yê kitabên zî xeylê balkêş o. Mavajîme, dormeyê serran 1960ine de Amerîka, Îngîlistan û Fransa de rexnekerdê femînîstî vejyayî meydan. Înan vatêne ke “wexto ke ma eseranê edebîyatî ewnîyenê, tenê cuyo rastikênî de nê, nê romanên, şîran û kayan de senîn kemîvînayîş û qijvînayîşê cinîyan esto û senîn nîzamo pederşahî bi nê rayîrî piştî gêno û dewam keno bi rehetî vînenî” (Moran, 1999: 249). Haşîm Ahmedzade zî bi fekê Bradbury ra vano: “roman cigêrayîşanê kulturê komelkî keno û heta ey (kulturî) virazeno (2004: 28).

Na xebate de nê perspektîfî verê çiman de ameyî girewtene û romanê kirmanckî de (ke na xebate de tena ‘Soro’ ame etudkerdene) cigêrayîşê cayê cinîyan ame kerdene. Xebate de, cinî senîn ameyê teswîrkerdene, îdealîzekerdene ya zî rexnekerdene bi detayan nîşan dana.

Romana Kirmanckî ‘Soro’yî de awankerdişê Qerakterê Cinîyan

Romanê ma weşanxaneyê Vateyî de serra 2010ine de weşaniyayo. Nuştê romanê Denîz Gunduz o. Nê romanê de 26 qisimî estê. Roman 525 pelî yo û derûdorê Gimgim û Bîngol de Uskura de vêreno. Bi kilmîye ma şênê seba babeta nê kitabî vajîme ke kitab no şero ke serranê peyênan de bî û ciwîyayîşê merdiman û xozayî (tebîetî) tehrîp kerd, ano verê çimanê merdimî. Têmiyankewtîşê pêro çîyan verê çimanê merdimî de eşkera keno. Qedenayîşê xozayî yo ke sey kênanayan ‘bêguna, birehme û pak o’ vernîyê çimanê merdiman ra vêreno ra.

Roman de qeraktero yewin Soro yo. Labelê merdim şêno vajo ke bê Soroyî zî zaf qerakterî estê ke kewenê vernî û nuştê sey Soroyî zaf qerakteran derg û dila nuseno û bi hewayêko detayanê înan ma rê dano şinasnayîş. La çîyêko balkêş o ke ma nêşînê nê romanî de yew qerakterê cinî bivînê ke sey karakterê ameyo nuştene. Cinî vêşêrî bi teswîrkerdişê laşa/bedenê xo, bi cilanê xo yê “desenvilîkinan”, bi çimanê xo yê “girsan û sîyayan” ameyê nasdayene. Cinî heme hetan ra mexdur ê yanê hêsîr ê nê şerî yê û no şer çin bo zî cinî pîrêkêka esîl, kebanîyêka jîyatî, kênekêka eşqê xo rê sadiq a. Na cinî baş a, pak a, zerre aye de xirabîye çin a. No kitab de a cinîya bêvenge ra -rey bena waştîyeka sadiq, rey-rey bena pîrike dolbenda xo erzana erd, rey-rey êna kiştîş bi diganîya xo, rey-rey tîfingê xo gêna kewena şer la hema zî bêveng a. Nêşêna bibo îdarekerdê ciwîyayîşê xo. Kitab de nameyê cinîyan bibo zî semedê ke serê cinîyan de zaf nêameyo vîndertîş, merdim wexto ke waneno, vano qey roman de cinî çin ê. Kiçî vano qey ciwîyayîşê dewe de tena mêrdeyî estê û cinî zî sey figuranî rey-rey rengê xo (bi kincanê xo) kewenê mîyanê ey.

Kitab de, çîyo ke no derheq de bala merdimî anceno, teswîrkerdişê leşa cinîyan o. Yew qerakterê cinîyan pîrêkêka keyeyî ya. Na pîre domananê xo ra hurmet vînena û êna heskerdene. Pîreka keyeyî wina yena tasvîrkerdene:

Pîrika înan hetê serê sifreyî de mînderî ser niştîbî ro, kofiyê xo kêl naybî ro xo sere û reşmeyê sîyayî sey porî kofî ra verdîyay bî ro. Sêvgule kofî çîrgan ra qor bi qor neqîşnaybî u çîrîgê sêmênî jenge ra bibîy sîya...” (2010: 35)

Û yeno dewamkerdene:

“Bejna Sêvgule çiqas ke kal ba kî reyna derge bîye. Çimikê çerçiwa sîya û cam qalîndî şanaybî çimanê sîyayan o girsan ver... ..Rî û ruçikê aye çiqas qirmoçiyaye bibiyêne kî borîkî û rîndekeya cildê aye çim dayêne. Pîrnika xo ya şimşerê feko bêdidanin ser de ameybî. Wexto ke merdimî vera tey nîyadayêne, zanitêne ke a cuwanîya xo de zaf rindeke bîya û adir vîsto serê zerrîya zaf xortan.” (r. 35, îtalîkî aîdê min ê)

Nê pasajî de merdim şexsîyetê pîrike de teswîrkerdişê cinîya biesl û fesle vînenê. Sey ke kitab de derbaz beno cinî “rîyê xo her ca ra xet

bi xet qirmoçiyaye bo zî” rind a. Bi vatişêko bîn, dindanî fek de çinê bê zî cinî rind a û merdim fam keno ke cuwanîya xo de zî rinde bîya. Yew pasajo bînî de zî teswîrê cinîyan bi nameyê Ferfe esto;

“Ferfe yewêda gilore bîye. Bejne ra zaf derge nêbîye. A yew cinîya zerdeke bîye, rî û ruçik û porê xo kejkîye ser o bî. Porê kejkî de tèle sipî bibîy zaf û porî sipîyan ra gewr kerdêne. Sirotanê xo sey saye sur kerdêne. Pirnika xo ya palase û didanê biney gocakinan, a elîzer musnayêne. A bi xo biney gork bîye. Hal û hewalê xo merdimî rê teqilgiran yasayêne labelê wexto ke kewtêne karî ver hende destsivik û tezike bîye ke merdim şaş kewtêne ci.” (r. 38)

Nê pasajî de Ferfe hetê rî û ruçikê xo ra rinde nîya labelê dewamê teswîrî de seke Ferfe ra ozr êno waştîş, pesnê jîyatîya aye êno dayîş. Şêno bêro vatiş ke, qeydeyê ecebnayîşê cinî yo yewin weşikîye ay a labelê eke (zaf) weşike nêbo zî no rey dore êna “destsivikî û tezîkiya” aye. Bi vatişêko bîn, qîymetê cinî bi cazîbeya aye ya zî bi hamaratî aye êno sencenayîşî û eke ma Bradbury ra mulhem vajê: mîyanê komelî de rolê cinîyan bi nê di çîyan êno viraştîş.

Reyna qarakterêka bîne Gulcane zî wina êna teswîrkerdene;

“Re-rey porê xo yo sîyayo qetran, luro dergo ke sura vayî çiman ser o ardo bi dest hetê peyî serde eştêne, *çimê xo yê şalên û girsî* kerdêne berz înan de nîyadêne. Soroyî dûrî ra bejn û bala aye ra vetîbî ke a yew keyneya rindek a labelê her çiqas ke a bîyênê nêzdî rindîkiya aye kî a hende Soro şaş verdayêne.” (r. 75, îtalîkî aîdê minê)

Seke cor de êno dîyene, Gulcane keynekêka porsîya û çim girs a. Teswîrkerdîşê pîrike de giranî dîyeno cilanê aye la ma gama ke bêrê serê Gulcane ya zî qerakteranê ciwananê bînan ser, ma vînenê ke teswîr bedelyêno û êno serê bejn û bala înan. Fatmagül Berktay yewna nuştayê xo de serê na babete de nê çîyan nusena: “Temsîlê kulturî, wazena wa hunerê vînayîşî ser o ya zî edebîyatî ser o bo, tena ê îdeolojîyê ko verê cû ra ameyo tespîtkerdene nîşan nêdano û nêano ziwan la eynî wext de bi awayêko aktif tev li awankerdiş û bedelnayîşê ey beno û bi rayîrê kodanê spesîfikan fam dano dinya.” Û dewam kena “cinî temsîlkarê komelî yê neweraviraştîşî yê; bi rayîrê cil û bergan, hal û hereketan ûsb. sembol û kodanê kulturê komelê xo virazenê, rih danê

ey” (2003: 59). Û wendox nê prosesê “neweraviraştîşî” pasajê corinan de zî şêno bivîno.

Yew qerakterê cinîya bîne zî kebanîya keyeyî ya. Na kebanîye her tim kar kena, ro qijekanê xo wayîr vejîyena û hurmet mojnena pîrike keyeyî. Ma şênê nê numuneyan bidê;

“...Roj niştîbî piştîya koyan ra kebanîye bi cîzîne ber kerd ya û dest de tepsîye kewte zere. Kebanîye ard verê mêmânî de çay na ro, şuşeyê mêmânî û pîrike ver de nay ro.(21)

Kêbanîye sifre wareyê heyate de erd de naybî ro. Şamî goştê luye bîye. Kêbanîyê goştê luye kerdîbî sur, yew tepsîye ser o sifri de naybî ro û pîlawê belxurî û mastê mangayan şanaybî ver. Kêbanîye ra sewbîn her kes sifri ser o niştîbî ro.” (22)

Reyna yew numuneyêka bîne de behsê maya Gultene Xase beno:

“...Xase yew cinîka dapancasserrîye bîye. Poro kej, binê çitîka şalên û desen-vilikine de xet bi xet bibî sipî. Aye porê xo hine kerdîbî.. *Çimî girs û şalênî*, pîrnike tîk û girse lewî qalindî û rîyê xo pîj bî..” (r. 104, îtalîkî aîdê minê)

Seke yeno dîyayîşî cinî reyna wina ameyê teswîrkerdene û nê nimûneyî vêşî yê. Ma şênê vajê ke hîrê qerakterê cinîyanê sereke estê kitab de. A yewine pîrika kêyeyî, a dîyine kebanîya keyeyî û a hîrêyine zî kênaya keyeyî ya.

Reyna, cayoke bînî de zî teswîrê ciwanê ke ewnîyayîşê rindîya cinîyan senîn yeno vînayîş eşkera keno;

“Paşa yew xorto bejintenik û semt bî. Rindekiya camêrdan ra zîyadêrî rindeki cinîyan ey ser o bîye. *Çimê xoyê sîyay u girsî* mejuyanê xeylê dergan û çakilan mîyan de melul nîyadêne” (r. 117, îtalîkî aîdê minê).

Tîya de merdim fam keno ke cinîya rinde bejintenik a sey pasajê corinan de ma bi tîpe italîk nuştî çimê inan sîya û girs ê, melul-melul ewnîyenê.

Pasajêke bînî de:

“...kamî cinî û çênê ma kerdî qerekola, kamî no toraq na çarê ma ra? Kamî na gonî kerde fekê ma? Kamî vilê ma şikit, sere kerd ma ver a?”(r.194).

Tîya de zî eşkera beno ke cinî senîn bîya sembolê namusî û bîya sebebê “vile çewtkerdîşî”.

“...Piyê to kewrayê xo yê hermenî [Ermenî. E.A] berdî dere de qir kerdî. Ciniya kewrayê xo kî kerde ciniya binê xo” (191).

No zî numuneyêko paralel o. Yewo bîn;

“Axayanê nê welatî millet sey gaya ramitêne, pîranê nê welatî tek cini nêverdaybî anitîbî binê xo” (r.273).

Nê her di nimûneyan de merdim fam keno ke cinî senîn bîye wasitayê ehlaqî û no zî yew tesbîtê Luce Irîgeray tîya heq vejeno: “Eke cinî zemînêko do bêro zeftkerdene û dewesnayene, sey herre, maddeyo bêhereket û matî temsîl nêkero, kerdox (mêrde) do senîn cayê xo yê kerdoxî bipawo? Bi no hewa ‘kerdaxêka çinêbiyayî’ (cinî) ra nêbo, mumkun nîyo ke kerdox (mêrde) xo awan kero” (Berktaş’ de2004:131).

Badê nêmeyê romanî di hebî qerakterê cinî yê bînî zî vejînê meydan; Pelîn û Nîle. Nê kêneyî bi xo bawer ê, wexto ke merdim înan wano merdim vano qey do qerakteroke “ciniya xirabine” vejîyo meydan labelê goreyê mi ma nêşênê înan ra vajê ke “ciniyê xirabin ê”. Çimke nê kêneyî zaf kilm ameyê nuştene. Pelîne wina êna terîf kerdîş:

“...Kêneke bi hewayêko pê xo bawer xo kursî ser o kerd rast, linge eşte linge ser û rehet ronîşte û xo ver de dest eşt ra qulpê şuşeyê bîra. Wexto ke bîra kerde xo ser, çimê xo yê kewe û rindekî qet Paşayî ra nê girewtî. Kêneke şuşeyê bîra masa ser o na ro û reyna xo ser de qaytê Paşayî bîye.”

Û dewam de Paşa aşiqê na kêna beno, se keno zî Pelîne ey ra hes nêkena badê tengavêke (bunalimê) pîlî Paşa verê xo dano ra Îzmîrî. Gelo ma şênê Pelîne ra vajê “ciniya xirabine” ya zî waştîya Paşayî, Gulden, (aya ke wazena şero unîversîte, aya ke wendişê kitabana ra zaf hes kena, aya ke badê karê xo kitap wanena) şêna bibo “ciniya başe?” Ciniya başe, kêbanîya başe, qey bê qijekanê xo şêna boçikê xo têra kero û kulturê komele aye ra çi wazeno ey dana. Ciniya başe; nazik û nazenîn a, vengê aye nermik û ewnîyayîşê aye “melul” o. Ciniya xirabe zî ters dana merdimî, adetê komelî çi wazeno eqsê ey kena, rolê xo yê

daditî qeubul nêkena, wazena mêrdan reyda bo. Mêrdeyî zî aye meraq kenê, aye wazenê, heyranê aye yê, seke Paşa Pelîne wazeno. Pelîne çiqas marjînal bo zî, Paşa dima aye ra gêreno la nêreseno miradê xo. O zî şino dewa xo verê Gulcane. Gorê fikrê Sandra Gilbert-Suzan Gubar ‘ciniya meleke’ do bizano ke keyfweşiya mêrdeyê aye karê aye yo û xo weqfê mêrde û qijekanê xo û keyeyê xo bikero. Pêro bin de zî aya ke azadiyê xo canêverdena, feydeyê xo pawena, kamî yê ke mêrdeyî aye ra wazenê qeubul nêkena û no samed ra merdiman tersnena û înan rê sey “cinavirî” asena esta (Moran, 2009: 250).

Cayê cinî miyanê komelî de çî yo, miyanê romanî de zî eynî yo ya zî rolo ke miyanê romanî de temsîl kena o rol aye ra miyanê komelî de êno hêvîkerdiş. Miyanê nê romanî de ciniyê bêvengî, ciniyê fedakarî; rengîn ê, rind ê, şirikîn ê û cilanê desenvilikînan danê xo ra, çimê xo sîya û girs ê, xebetîyenê roj heta şan, labelê nêzanê qal bikerê, ziwane înan lal o. Cinî dinyaya rengine yê romanî de tabloyêke weş a û dês de daleknayî ya. Qerakterê cinî bi kodê viraşteyanê ke hetê komelî (mêrdan) ra êno ecebnaş ameyo pêşkeşkerdene.

ÇIMEYÎ

Ahmetzâde, H. (2004). *Ulus ve Roman. Fars ve Kürt Anlatısal Söylemi Üzerine bir Çalışma*. İstanbul: Pêrî Yayınları.

Berktaş, F. (2003), *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları

Moran, B. (2009), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları

Gunduz, D. (2010), *Soro*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî

ÇIMEYÎ (Çimeyê ke mi seba na xebate wendê)

Mojab, S. (2005), *Devletsiz Ulusun Kadınları Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Avesta Yayınları

WAŞTÎYE

Îngilizkî ra çarnayoxe: Netîce

Olenka, keynaya hetkarê dadgerî yê teqawidî Plemyaniakovî bîye, şumşîna xo ya peyêne de ronîşte bîye û mîyanê fikiran de bîbî vîndî.. Germ bî, mêşan rik kerdîbî û belayê xo sawitîbî aye û fikrê şanîrêtaywextmendişî a keyfweş kerdêne. Hewrê sîyayî hetê rojhelatî de amebî pêser û rey-rey xo rey de nefesêk nem ardêne.

Kukîn, tîyatroyo serakerde yo ke nameyê xo “Tîvolî” yo, ey de mudir bî û keyeyo îlawe yê eynî keyeyî de yew oda kîra kerdîbî, tede mendêne. Kukîn, mîyanê baxçeyî de vinderte bîû hewayî ra ewniyêne.

“Reyna” vat bêomid. “Reyna varit... Varit varit varit!.. Her roj varan o, seke mi reyde bikewo xerez. Ez vana xo berzî dare û bixeneknî nê hewayî dest ra! No çi çiyêko berbat o! Her roj zerarêko giran...”

Destê xo têşanayî, ewniya Olenka ra û dewam kerd:

“Dê biewne! No kî ciwîyayîş o Olga Semyonovna! No hal merdimî dano bermayîş. Merdim xebeşîyeno û çi destê ey ra êno keno, xo keno rincan, bi şew qet nêkuwno ra û seba çiyê tewr başî zor dano mezgê xo. La badê cû se beno? Verê her çî, mîletê ey cahîl û çors o. Ez opere-to tewr rindî înan rê ana, baloyo maskeyinî, hunermendê gazînoyan ê tewr başan... Labelê tivana qa ê nînan nêwazenê! Nê çîyan ra qet yew çî fem nêkenê. Ê qeşmerêk (palyaço/soytarî) wazenê, sîrk wazenê, çîyo veng wazenê. Çiyê ke wazenê pespayetî ya. O kî bes nîyo de biewnê nê hewayî ra! Her şewe varan vareno. Desê Gulane de dest pê kerd û heta peynîya hezîrane dewam kerd. Bi yew çekuye no çiyêko felaket o. Yew seba temaşekerdişî nîno la ez mecbur a hem kîra hem zî heqê aktîrîsan bidî.”

Şewa bîne do hewrî reyna bêre pêser û Kukîn do reyna bi huyayîşêko hîsterîk vajo:

“Baş o, ez nezdiyê ci nêbena, wa wina bo! Wa varit, baxçe û tîyatroyî binê laserî de verdo, mi awe de bixenekno! Na dinya û dinya bîne de

lanêtî ro siwûde mi bo! Verî wa aktîrîstî mi bigêrê bierşawê dadgeh û hepis! Çira mehkema? –Çira Sîbîrya nêbo!– ya zî do mi biancê dare û îdam bikerê! Ha, ha, ha!” Û roja bîne, eynî çî...

Olenka bi cîdîyetêko bêveng Kukîn goştare kerdêne û rey-rey hesirî çimanê aye ra amêne. Peynî de bêsiûdîya ey ro Olenka tesîr kerd; hêdî-hêdî heskerdişê aye bî ziyade. Mêrikêko werdî û zar, serçimê xo zerdî ser o, tûlika çakile serê çarê ey der a, xeberdayîşê xo bi vengêko tenorî... Gama ke qisey kerdêne fekê ey hetêke ser şeqetîyêne û her tim ser-çimanê ey de îfadeyêko bêomidî bî la nê halê ey Olenka ser o her tim tesirêko pîl û xorîn verdêne.

Zerrîya aye her wext yewî de bîye û a bêheskerdiş nêşkiyêne tebat bikero. Babîyê xo yo ke nêweşî ra hemê wextê xo odayêka tarî de palkursîyê xo de vîyarnêne û bi zor nefes girewtêne ra hes kerdêne. Verê cû emê xo yo ke serre de rey, ya zî di rey Bryansk ra amêne ê ziyaret kerdêne, ey ra hes kerdêne. Û ey ra ver zî wexto ke mektebo mîyanên de wendêne mamosteyê xo yê fransayîjî ra hes kerdêne. Olenka cinîyêka kîbar, bêveng, zerrînerm, birehm, bi çimanê xo yê narîn û nazikan zî sihhetweşe bîye. Alişkanê aye sey vilikan sur kerdêne û qirika aya sipîya nerme ser o şanikêka sîyaye bîye, wexto ke tebayo ke weş gostarî kerdêne huyayîşê aye yo kîbar û saf amêne serê rîyê aye de niştêne ro. Nê huyayîşê aye merdim dêne fikirîyayîş ke “a xirabin nîya” û merdim dêne huyayîş. Ge-ge cinîyan mîyanê xeberdayîşî de nêşkêne pê xo bigêrê, destê aye girewtêne, bi keyfweşîye vatêne “ti çi delal a.”

Keye, aye rê mîras mendîbî û bîbî nêbîbî nê keyeyî de mendêne. Keye teberê şaristanî de rayîrê aşiqan ser o bî û Tîvolî ra zaf dûrî nêbî. Sanşanan û bişewan tîyatroyo ra vengê bandoyî û teqe-reqa fişeganê hewayîyan amêne goşanê aye. Aye rê winî amêne ke nê vengî, Kukîno ke qederê xo reyde şer keno, ey ra ênê. Vengê galekerdiş û şerî yo ke ey dişmenê xo yo sereke şarê nezani reyde kerdêne, zerrîya Olenka bi hewayo şîrîn lerznêne. O taw keyfê rakewtişî xo vîrî ra kerdêne û destê sibayî de ke Kukîn apey amêne keyeyê xo, Olenka pencera oda-ya rakewtişî ra vengêk vetêne, tenê ser-çimê xo û yew polê xo mabênê perda ra nîşanê ey dêne û bi hewayê embazîye ey de huyêne.

Wexto ke ey nêzdî ra ewniya, qirik û polanê aye zerrî ra destê xo dayî yewbînan ro û va:

“Waştîya mi!”

Peyniye de Kukînî aye rê teklîf kerd û her diyî zewejîyayî.

O bextewar bi la roj û şewe veyveyê înan de varan vara, serçîmanê ey ser o hema zî îfadeyêko bêomid bî.

Mabênê înan zaf weş bi. Olenka ofîsê ey de niştêne ro, karê ey ê Tîvolî kerdêne; hesabî nustêne, ya zî pereyê xebatkaran dêne. Pence- ra ofîsî de, peyê barî de ya zî sahnayê tîyatroyî de, alişkê aye yê sûrî, hûyayîşê aye yo şîrîn, saf û biroqnaye erjîyayê diyayîşî bî nika. Nika ra şînasîyanê xo ra vatêne ke no heyat de çîyo tewr muhîm tîyatroyî yo û tena bi xeyrê drama yew eşkeno wextê xo bi keyf derbas bikero ya zî bibo entelektuel û merdim.

“La şîma fikirîyêne ke no şar nê çîyan ra fem keno?” vatêne. “Çîyêko ê wazenê qeşmerî ya. Vizêrî ma ‘Faust Inside Out’ de kaykerdiş û hema vaje tamamê palkursîyan veng mendî la eke min û Vanîçka ma çîyêko veradaye bidêne kaykerdene, ez garantî dana şîma do tîyatroyî heta verê fekî pir bîyêne. Meşte ez û Vanîçka ma ‘Orpheus in Hell’ danê kaykerdene. Bêrê temaşe bikerê.”

Kukînî derheqa tîyatroyî de vatyê sey ê aye dubare kerdêne. Sey ey, aye zî seba ke şar derheqa hunerî de cahîl û nêzan bî qic diyêne; aye provayan de ca girewtêne, qiseykerdişê aktîrîstan rast kerdêne, hereketê muzîsyenan kontrol kerdêne. Û wexto ke rojnemayanê lokalan de xeberêk vecîye, bermê û şîye ofîsê edîtoran ke înan reyde bino têver û her çî rast kero.

Aktîrîstan aye ra hes kerdêne û a sey “Vanîçka û Ez” ya zî “Wastîye” name kerdêne. A zî kewtêne ra înan, wexto ke pîzeyê xo pê veşa, tayê pereyî dêne înan û eke înan a xapnêne bi dizdî bermêne la mêrdê xo ra çîyêk nêvatêne, geryê înan nêkerdêne.

Zimistanî zî keyfê înan ca de bî. Înan seba wextêko kilm tîyatroyî kîra kerd û dor bi dore grûbê tîyatroyê Rusan yê qicî, sîhîrbazî û tay kaykerdoxê amatorî day gurenayene. Çiqas ke wext vîyart, Olenka hende biye qelew û her cayê aye ra keyfweşîye xo nişan da, heto bîn ra a çend bîyêne qelew Kukîn hende bîyêne zar û zerdek, karê ey no zimistanî xirab derbaz nêbo zî reyna behsê zîrarê xo yo pîl kerdêne. Şan-şanan Kukîn kuxêne û Olenka ey re awa şatuyan, çaya ixlamurî ardêne, bi kolanya o miz dêne û yew cilêka nerme eştêne ey ser.

“Ti şîrinê min î“ vatêne Olenka bi heskerdiş û porê ey vilenêne. “Ti merdimêko çî delalî!” vatêne.

Kukîn paskalya de şî Rusya ke grûbêka kaykerdoxan (kumpanya) bîyaro pêser. Olenka nêşkêne bê ey bikewo ra, şewe heta şodir verê pencera xo de vinetêne û ewnêne estaran ra, halê xo û yê ker- gan şanîtêne têver. Kergî zî wexto ke dîkî pînan/lîs de nêbîyêne bîyêne bêhîzur.

Kukînî zîyaretê xo yê Moskova kerd derg, aye rê nûşt ke do Pas- kalya de bêro û behsê karê Tîvolî yo he ganî a bikero kerd. La verê Pas- kalya rojî kilm ê, şew erey berê baxçeyê teberî bi vengêko bêyom seke yew bido defî ro wina “teq”, “teq” “teq”, cinîya. Werpawitox tevlêhewn bi linganê rutan erdê hîtî ra derbaz bî û rema ke ber akero.

Yewî bi vengêko qalind “ber ake keremê xo ra!” va teber ra. “Telgrafê şîma esto.”

Olenka verê cû zî mêrdeyê xo ra telgrafî girewtîbî la no rey seme- do ke nêzanîtene mesele çî yo tersan ra cemedîyaye. Bi destanê lerzo- kan telgraf kerd a û wend:

“Ívan Petrovîç ewro nişkêke ra merd. Do rojo sêşeme bêro nimitene. Seba merasîmî ma pawibê emrê şîma yê.”

Bi no hewa amebî nuştene. Çekûyê ‘merasîmî’ sey ‘memerasîm’ û ‘nimitiş’ zî şaş amebî nuştene û nêamêne femkerdene. Telegram hetê menejerê sahnayî yê opera ra amebî înzakerdene.

“Waştîyê mi!” va Olenka bi bermayîş. “Vanka, waştîyê mino erjîyaye! Çira ez rastê to ameya! Çira mi ti şînasnayî û to ra hes kerd! To Olenkaya xo zerrîşikite û tena verdê, bê xo verdê!”

Cenazeyê Kukînî rojo sêşeme Moskova de ame nimitene. Olenka rojo çarşeme apey de agêraye şîye keye û senî ke resaye keye kî xo wina eşt serê cilan û bi vengêko berz dest bi bermayîşî kerd, vengê aye resa asmênê hewtine.

A wexto ke verê înan ra derbaz bîyêne cîranan “Feqîra hêsîre” vatêne. “Olga Semyonovna ya feqîre! Zerrîya ay senîn jan dana!”

Hîre aşmî badê cû, Olenka merasîm ra amêne keye. Mîyanê melankolîyêk û şînêko giran de bîye. Hadîse wina qewemîya; cîrananê aye ra yew, Vassîly Andreîç Pustovalov, dère ra amêne keye û peyê aye de rayîr ra şîyêne. O bazarê kerestayanê Babakayevî de mene- jer bî. Bi şewqêka xesirin, yêlegêko sipî û saeta zerda ke dest de bîye, mêrikêko bajarî ra zîyadêrî (e)ro dewijêk mendêne.

“Her çî Homa senî emir keno wina beno Olga Semyonovna,” va bi vengêko ciddî. Sempatîyêko weş vengê ey de nimate bî. “Û wexto ke derdorê ma de yewo ke ma zaf tira heskenê bimiroy, sebebê ci no emrê Homayî yo û ganî ma ney bi sebir qebûl bikerim.”

Merdimî badê ke Olenka resnaye verê berê teberî tira xatir waşt û rayîrê xo ra şî. A roje heta şan aye vengê eyo kamil û giran şinawit û çî wext çimê xo girewtî erdîşa eya rengtarîye ame verê çimanê aye. Ey ra zaf hes kerdîbî. Wina asêne ke aye zî ey ser o tesîrek verdabî, naye ra serkewte zaf derbaz nêbî cinîyêka kokima ke aye nêşinasnêne ame ke aye reyde qewe bişimo û senî nişte ro kî hema behsê Pustovalovî kerd û va ke: O merdimêko zaf baş o û her keyna do biwazo ey reyde bizewejîyo. Hîrê rojî bade cû Pustovalov bi xo ame. Zaf nê, tenê des deqayî mend û zaf çiyêk nêva la bado ke şî, zerrîya Olenka tira hes kerd, hende hes kerd ke temamê şewe mîyanê adirî de, hişyar mende û serê sibayî venga cinîya kokime da. Wextêko kilm de Olenka û Pustovalovî bî waştî û badê cû zî veyve virazîya.

Pustovalov û Olenka badê ke zewecyayî zaf weş pêkerd (mabênê înan ra awe derbaz nebîyêne).

O heta wextê şamî, zafêrî ofîsê xo de niştêne ro, peyê cû şiyêne serê karê xo. Hetoy bîn de Olenka zî heta şan warê ey girewtêne, karê eyê muhasebeyî diyêne û siparişî nûştêne.

Olenka “Her ke şino qîymetê keresteyan beno zîyade; vayê înan sera vîst û panc beno berz,” vatêne muşterî û embazanê xo ra. “Dê bifikirîyê ma keresteyî tîya ra bigirewtêne do çî baş bibîyêne. Nika Vasîçka seba ke keresteyî bigero şino Mogîlev. Û bacdayîş do dewam bikero û destanê xo bişano rîyê xo, bi ters vaco; “bac!”

Merdimî vatêne ke a se serrî yo karê ticaretê keresteyan de sixulyêne û no heyat de çîyo tewr muhîm û lazim keresteyî bî û vengê ke çekûyenê sey “kîrîş, qalas, qolon, çîwa, dîrek, texte” ra vecîyeno de çiyêko samîmî bî.

A, şan de wexto ke rakewtêne, hewnê xo de diyêne ke hemê rayîran ra konvayê vagonanê dergî yê ke peynîya xo nêasena, koyanê texteyan, qotan û koliyan kirişenê cayanê zaf dûran. Hewn diyêne ke kîrîşê ke hende 13 m. x 13 cm. yê kewenê, werzenê pay, nişenê yewbînan ra û kenê ke vera depoyê keresteyan şer bikerê û wexto ke ginenê yewbîn ra vengêko ecaîb vejenê. Olenka hewnê xo de qîrêne û Pustovalovî bi

vengêko nerm vatêne: “Olenka, çiyê to esto cana mi? Îşaretê xaçî vi- raze!”

Fikrê mêrdeyê aye fikrê aye bî. Key ey bivatêne oda zef germin a ya zî kar zaf hêdî yo a zî wina fikirîyêne. Mêrdeyê aye şayîye ra hes nêkerdêne û tetîlan de keye de mendêne. Aye zî wina kerdêne.

“Ti her roj ya keye de ya zî ofîs de ya,” vatêne embazanê aye. “Ti ganî rey-rey şêrê tîyatroy Canê, ya zî sîrk.”

“Qet wextê min û Vasîçka çin o ke ma şim tîyatroy,” cewabê înan bi cidîyetêk wina dêne. “Seba çîyo veradaye wextê ma çin o. Çi feydeyê nê tîyatroyan esto ke?”

Rojanê şemîyan Pustovalov û Olenka şandane vecîyêne servîs; tetîlan ra heta serê Paskalyayî her di tîkîşte de bi serçimanê nerman dêre ra amêne bi keye. Her dîyan ra zî boyêka weşe amêne û pirênê ayo brîsimên hêdî-hêdî şanîyêne tê. Înan keye de çay şimitêne, nano şitin, tewir-tewir rîçalî û badê cû zî torta werdêne. Herroj saet diwêş de boya şorbaya pincaran, goştê mêşinan ya zî yê werdegan û rojanê perhîzan de zî yê maseyan dorûverê baxçeyî girewtêne xo ver û aqîl merdimî sere ra pernêne. Yew ke uca ra bivîyaro û desinde nêbo vêşan çin bî. Karxane de semawerê înan her tim girîyêne û înan çay û piskivîyê îkramê muşterîyanê xo kerdêne. Heftê de reyêk ê sey cinî û merdeyî şiyêne hemam, wexto ke tîkîşte de apey de amêne bi keye rîyê herdîyan sûr kerdêne.

Olenka şinasîyanê xo ra vatêne “Belê, çiyêko ma Homayî ra gereûgazînan bikerim çin o, şukir.” “Wereka her kes qasê min û Vasîçka bextewar bo.”

Wexto ke Pustovalov seba ke Mogîlev ra texteyan bihêrîno şî dûrî, aye zaf bêrîya ey kerde û bi şew nêşkaye rakuwo, heta şewdir hişyar mende û bermaye. Rey-rey veterîneroy ciwano ke nameyê ey Smîrnîn bi û keyeyê înan kîra kerdîbî, şan-şanan amêne hetê aye. Înan yewbînan reyde qisey kerdêne û kaxidî kay kerdêne. Wexto ke mêrdeyê aye uca nêbî a bilîya nê çîyan kewtêne û keyfê aye amêne ca. Sereburtanê ey zaf balê Olenka anit. O Zewejîyaye bî û lajêkê ey o qij bî la seba ke cinîye o xapênabî, ey a vera dabî û nika ci ra nefret kerdêne la aşme de çewres ruble seba mesrefanê lajê xo aye rê şawitêne. Olenka nê hemû çî goştari kerdêne, serê xo şanîyêne tê, kewtêne ra halê ey ver.

“Homa to verdo,” vatêne Olenka wexto ke serê şodirî nêrdîwanan

ra cêr o kerdêne rayîr. “Sipas seba ke ti ameyî û to keyfê mi arde ca, Homa derd medo to.”

Û xo her tim bi yew ciddîyet û sergiranî îfade kerdêne, bi yew mantiq, sey mêrdê xo.. Wexto ke veteriner verê çiman ra biyêne vîndî peyê berî ra a do vaco:

“Ti zanenî Vladîmîr Platonîç, ti cinîya xo reyde pêbikerê do başêr bo. Seba xatirê lajê xo ti ganî aye ef bikerê. Baş bizanî ke domanî her çî fam kenê.”

Û gava ke Pustolvalovs apey de ame, bi vengêko nizm, ey rê behsê veterinerî û cuyê ey ê bêbextî kerd. Herdîyan sereyê xo şana tê û behsê lajekî kerd ke nika bê şik bêriya babîyê xo kerdîbî û şî verê îkonan de sereyê xo ard secde û Homayî rê seba ke domanan bido înan dua kerd.

Û seba na yewe, Pustovalovî aye reyde bi sebir, bi hizûr, bi zerrîraheskerdişî şeş serrî berdî sere.

La rojêka zimistanî, ofisê xo de çayêka germin şimitiş ra pey, Vassily Andreîç şî teber ke tayê keresteyan bişawo. Bê şewqayê xo şî baxçe, serd girewt û nêweş kewt. Şî dixtoranê tewr başan la bi xirabêrî û çar aşmî badê cû zî na nêweşî ra merd. Olenka reyna tena bi serrê xo û vîya mende.

“To ez caverda û nika tu kesê mi çin o waştîyê mi.” Bi hîqe-hîqe bermêne şînê mêrdêyê xo de. “Ez bê to, bêbext û bêwayîr senîn biciwî! Gunê xo bi mi biyarê der û cîranî, gunê xo bi mi biyarê, însanê başî tek û tena manenê.”

Pirênê sîyayî û mildergî dene xo ra û fek şewqa û lepikan ra veradabî. Hema vacê bê ke şero serê mezêlê mêrdêyê xo û dêre, çî rey nêweşyêne teber û ciwiyayîşê rahibeyêk ramitêne. Verê şeş aşman şîn ra fek vera nêda û panjûrê pencereyan nêkerdî ya. Ge-ge serê sibayan werpewtoxê xo reyde şîyêne market ke lazimatîyan bigêro û tena o wext amêne diyene la keyeyê aye de se biyêne, çî derbaz biyêne tena amêne texmînerdene. Şarî diyêne ke baxçeyê aye de veterinerî aye rê rojname wendêne û her diyan pîya çay şimitêne, naye ra amêne famkerdene ke se kenê. Rojêk raştê yew cinîya ke postxane ra yewbînan şinasnenê amîye û cinîke ra va:

“Qeza ma de kontrolê veterinerî yo baş nêbeno qet. Seba na yewe zaf nêweşî esta. Her tim merdim şinaweno ke şar şit ra beno nêweş ya zî manga û estoran ra enfeksiyon gêno. Sihhetê heywananê/sewalanê kedîyan ganî baş bêro teqîbkerdene”.

Olenka, vatişê veterinerî tekrar kerdêne înan rê, her babete de sey ey fikirîyêne. Wina asêne ke eke a yewî reyde nêbo nêşkiyêne yew serre biciwîyo û no rey bextewarîya xo verê keyeyê xo de dibî. Yewêko bîn bo do bêro rexnekerdene la seba Olenka tu kes çiyêko nebaş nêfikiryêne. Heyatê aye de her çî eşkera bî. Aye û veterinerî çî rey behsê bedelnayîşê embazîya / hevaltîye yewbînan nêkerd. Heta înan waşt ke binimnê la Olenka nêşkêne çiyêk binimno. Wexto ke embazê veterinerî ameyî ziyaretê ey, aye çay îkramê înan kerd û înan rê behsê nêweşîya têbaxî kerd, nêweşîya lingan û yê fekî û behsê selexaneyê şaredarî kerd. Riyê veterinerî şî erd fedîyan ra. Badê ke embazî şî, destê Olenka girewt û bi hêrs şana tê û va:

“Mi to ra nêva çiyêko ti nêzanena ê çî ser o qalî meke? Wexto ke ma doktorî qisey kenê, keremê xo a ti mekuwê mîyan. Ma aciz meke.”

Û a do biewno ey ra û pers kero bi awirêko matmendî û bêomidî. “La, Volodîçka, ez do serê çî ya xeberî bidî?”

Û çimanê aye de hesirî, o verar kerdêne, leweyî kerdêne ke herd nêbo û her di zî bi no hewa mîyanê keyfî de cuwîyêne.

La na bextewarîya înan zaf nêramit. Veteriner şaristan ra şî. Tevlê yewîya xo ya leşkerî şî cayêko dûrî -Sîbîrya, beno ke-. Û Olenka reyna tena bi sereyê xo mende.

Nika a tekûtêna mendîbî. Babîyê aye rew ra merdîbî û palkursiyê ey o lingsiknaye mîyanê tozî de mendîbî. Olenka roje bi roje biye zar û zerdêrî û tawo ke şar cade de rastê aye amêne, çimê verî ra nêewnîyêne û aye reyde nêhûyêne. Wina asêne ke serrê aye yê tewr başî qedîyabî, peynî de mendîbî û nika seba aye ciwiyayîşêko neweyî dest pêkerdene ke aye qet newaştêne ser o bifikirîyo. Olenka şaşanan şûmşîne de niştêne ro û vengê bandoyî û fişeganê hewayî yê ke Tîvolî de kewtêne tēmîyan şinawitêne la nika nê vengyan aye rê çiyêk îfade nêkerdene. Ewnîyêne baxçeyî ra labelê zerrî ra nêşiyêne uca, çiyêk nêfikiryêne, çiyêk nêwaştêne û badê cû wexto ke şewe kewtêne mîyanê cilan, baxçeyê xo yê vengî ser o fikirîyêne. Tovatêne qeyî wero ke werdo bi zor qirika aye ra şîyo war...

Û çiyê tewr xirab, qet çiyêk ser o fikrêkê aye çin bî. Derûdorê xo de çî qewemîyêne diyêne, çiyêko diyo fam kerdêne la serê ê ya nêşkêne fikrêk biyarê were ya zî derheqê ey de qisey bikero. Nezanî çiqas zor a! Dê bifikirîyê!. Ma vacim şima şuşeyêk, ya zî varan, ya zî hecîyêk zereyê

erebê xo de vînenê la şûşe seba çi esto, varan, ya zî hecî seba çi estê, manê înan çi yo şîma nêşkenê teber kerê, hezar rubleyî bidê şîma zî şîma nêşkenê vacê. Wexto ke Kukîn, Pustovalov ya zî veterîner verê aye de bî, Olenka eşkêne sebebê her çi vaco. Şîma vacê se, maneyê ey do bizano la nika teber ra, baxçe de vengayîyêka senîn estbîye zerrî û mezgê aye de reyna a vengayî estbîye. Sey vaşê gizgizêkî tamêko tehl fekê aye de mendbî.

Hêdî-hêdî şaristan her hetî ya bî girs. Rayîrî biy cadeyî. Cayêko Tîvolî û Kerestexane tede bî zî keye û rayîrê neweyî virazîyabî. Wext sey estorêk lez derbaz biyêne.. Keyeyê Olenka êdî bibî kan, serê banî tayê mendîbî bigino piro, axur hema ke rijîyêne, vaş û gizgizêkî tamamê baxçeyî girewtîbî ra xo ver. Olenka bi xo zî biyê xirabêrî û kokimêrî; Hamnanan şûmşîna xo de niştêne ro û rihê aye sey verî, veng bî û kul û kederan ra bibî fek ra. Zimistanan verê pencera xo de niştêne ro û vewre temaşe kerdêne. Wexto ke boya wisarî amêne pîrnika aye ya zî vengê zingilê dêre şînawitêne, vîrameyîşanê aye galê bi aye kerdêne, dejêk serê zerrîya aye guvişnêne, çimê xo biyêne pîrrê hesiran, deqayêk wina mendêne û reyna vengayîyêk virazyêne û tewşîya heyatî kewtêne vîrê aye. Feydeyê ciwîyayîşî çi bî ke? Pisingê aye Bris-ka xo sawitêne aye ra, a miz dêne la na nermî û heskerdişê pisînge Olenka ser o qet tesîr nekerdêne. Îhtiyacî aye bi înan çin bî. Aye eşqêk, heskerdişêk waştêne ke aye tamamê rih û mezgê aye dorûver bikero, nê cuyî de fikir û armancêk bido aye û gonîya aye bigîrêno. Pisînga sîyaye girewtêne û a weta tehn dêne û bi bermiş vatêne:

“Weta şo. Ez to nêwazena!”

Bi no hewa, bê keyf û bê fikiran roj û serrî derbaz biyêne. Werpew-tox Mavrayî vatêne se Olenka qebl kerdêne.

Rojêka temmuze ya germine de, nezdîyê şanî, tam wexto ke naxir rayîr ra derbaz biyêne û tamamê baxçeyî bibî pîrrê tozî, yewî nişkê ra da berî ro. Olenka bi xo şîye ke berî akero. Wexto ke ewnîyaye teber ra cemediyaye. Smîrnîn dî, veterîner, poregewr û bi cilanê sîvîlan. Niş-ke ra her çi ame vîrê aye. Nêşkaye bi xo bigêro û sereyê xo serê milanê ey ser o na ro, bêvatiş û bi hîsanê xo ferq nêkerd ke senî ameyî zere de niştî ro û dest bi çay kerd.

“Canê mi Vladimir Platonitç! Kamcîn qederî ti ardî verê nê berî?” va bi vengêko lertzaye û bi keyf.

“Ez wazena xo tîya ca bikerî Olga Semyonovna,” va aye ra veterînerî. “Mi karî xo ra îstîfa kerd û ez wazena bextê xo tîya bicerebnî. Weko bîn zî wextê lajê min ê dibistanî yo. Êdî bîyo pîl. Ti zanena, min û cinîya xo ma pêkerd û ma ameyî têhet.”

“A çi ca ya?” pers kerd Olenka.

“Otel de manenê a û lajê ma, ez zî ma rê ro pansîyonêk gêrena.”

“Allah Allah, Canê mi to va pansîyon? Çira keyeyê mi nê? Çira şîma keyeyê mi de nêmanê? Qê Homayî? Ez do şîma ra kîra zî nêgêrî!” va Olenka bi heyecan û bi vengo bermokin. “Sîma do tîya bîmanê. Oo Cane mi ez do keyfan ra se bikerî!”

Roja bîne serê banî ame boyaxkerdene, dêsî ameyî şutene û Olenka, destê aye kiştê aye de baxçe de no per o per de şîye amê û emirî dayî. Rîyê aye sey verî peşmerîyêne. Rîyê aye roşin û biroqnaye bî. Seke hewnê serran ra wiştêbî we. Cinîya veterînerî amîye –yewa zar, xirabin, porkilm û rîyê xo serdin bî-. Aye reyde Saşayê aye, lajeko des-serre yo ke serranê xo ra qicêrî aseno ame, Saşa çim-kesk, gupîk bî û palûçanê ey de çalikî estbî. Tay nêvînet vecîya baxçe, pisînge dima rema û vengê huyahîşê ey o bi keyf û barî ame şînawitene.

“Na pisînga to ya Xatî/Yayke?” pers kerd Olenka ra. “Wexto ke leyrikê aye ameyî dinya hebêk bidê ma, dadîya mi merran ra zaf tersena.”

Olenka ey reyde qisey kerd û çay da ey. Qelbê aye bibî germ, serê zerrîya aye de êşêk peyda bî, tivatêne qey lajek domanê aye yo. Û wexto ke o şaşanan serê masa ya niştêne ro û dersê xo dubare kerdêne, aye bi merhemet ewnîyêne ey ra û kewtêne ey ver û vatêne:

“Şîrinê mi!.. Ti çiças qicek û çiças baqil î”

“Girawe erdêko dorûverê ey bi awe fetelnaye ya” biveng wendêne Saşayî..

“Girawe erdêko..” aye dubare kerdêne û no fikre aye yo yewin bî. Bêvengî û bêfîkrîya hendê serran ra dime reya verêne bî ke Olenka bawerîyêka pozîtîfe ardêne zîwan.

Nika fikrê aye estbî û sifrê şamîye de dadî û babîyê Saşayî reyde xeberî dêne, behsê dersanê lîse û zorîya înan kerdêne. Vatêne lîseyî lîseyanê meslekîyan ra başêr ê, seba ke kam bişîbîyê lîseyaya normale doktor û muhendîsî zî tede, merdim êşkêno ke gelêk karîyeranê bînan zî bivijîno.

Saşa dest bi lîse kerd. Dadîyê ey şîye Harkov keyeyê wayê xo û apey nêameyê; babîyê ey her roj şîyêne ke heywanan kontrol bikero û her şîyayîş de hîrê rojî keye ra dûrî mendêne. Olenka rê winî ame ke Saşa amebî terkkerdene, nêamêne heskerdene ya zî waştene û vêşanî ra merdêne. Seba na yewe aye o ard binê perranê xo û ey re odayêka qice kerde hazir.

Û şeş aşmî Saşa verê aye de mend. Her şodir Olenka ameyêne odê ey, ewnîyêne ke destê ey binê palûçanê ey de û bêveng rakewto. Qimîş nêbîyêne ke ey heşar kero.

“Saşenka,” vatêne bi vengêko şîrinî. “heşar be canê mi, wextê dibistane yo”

Ka wirzo we, xo têrapîşo, duayanê xo bikero, serê areyî ya roşo, hîrê şûşeyî çay bişimo, di hebî biskiwîtan û nê m parçe nano ronin biwero. Hemeyê nê wextî de do bi zor hişê ey bêro sere û tim eqsî hereket bikero.

“Ti wezîfeyê xo baş nêzanenê Saşenka” do vaco Olenka sey ke Saşa vecîyeno rayîrêko derg. “Ti çira hendê sereyê mi dejnenî! Ti ganî zaf bişixuliyê û çî destê to ra bêro bikerê canê mi, mamosteyanê xo baş goştarî bike.”

“Fek mi ra verade, keremê xo ra” do vaco Saşa.

Dima ra, do cehde ra war şero, lacekêko qicek, şewqeyo pîl sere de û piştîyê ey de çentêke. Olenka do bêveng ey teqîb bikero.

“Saşenka!” do veng do ey dima û xurmeyêk ya zî karamelayêk bikero destê ey. Şaşa ke risa kuçeyê dibistane do fedî bikero ke yew cinîyêka derg û xişne ey teqîb kena, o ra pey biewno û vaco:

“Ti şo keye êdî Xatî/Yayke, ez êşkena tena şêrî henî.”

Ka vîndero û ca awiranê xo tênêdo û ey dima biewno heta ke o fekê berê dibistane de bî vîndî.

Ax, senîn ey ra hes kerdêne! Waştîyanê aye yê verînan ra tu yew hendê xorîn, zerrî ra nêamebî heskerdene; çî rey rihê xo hende zerrî ra nêdabî yewî, hende zerrî ra, bê menfiyet, hende bikeyf ke hisê aye yê dadîyî heme bibî têra. Seba nê domanê qicêko paluç-çalikinîno ke şewqaya girse nano xo sere do tamamê cuyê xo bido, do zerrî ra bido, bi merhemet.. Çira? Kam êşkeno vaco çira?

Badê ke Saşa kerd rayîr, rapey amîye keye, xo ra memnûn, bi xobawer, bi huyayîş; rîyê aye yo ke nê şeş aşmanê peyînan de bibî ciwanêr

biroqîyêne û şewle dêne; merdimê ke rastê aye ameyê bi bextewarî ewnîyêne aye ra.

“Rojbaş, Olga Semyonovna, Cana mi. Ti senîn a rihê mi!”

“Nika dersê lîseyan zef zor ê” do vaco markete de. “Barêko zaf giran; vizêrî serra yewine de fabilêk da înan ke ezber bikerê û açarnayêko Latînkî û problemêk!.. Şima zanenê nê seba domanêk çiqas zor ê?”

Û do dest bi behsê mamosteyan bikero û kîtabanê dibistane û Saşa vaco se do a zî înan vaco.

Saet hîrê de înan pîya şamîye werde. Şan de pîya dersê xo xebetîyayî û bermayî. Gava ke aye o kerd mîyanê livînan, serê ey de demêko derg vinderte û îşarete xaçî viraşt û duayî wendî. Dime ra Olenka şîye mîyane cilanê xo, xeyalê wexteko dûrî kerd, demo ameyoxo nedîyar, wexteko Saşa dibistane xo biqedêno, bibo doktor ya zî muhendîs, keyeyê ey o pîl bî tevê estoran û erebeyêk bibo, bizewecîyo û domanê ey bibê. Heta şero hewn a, do heta ke pisînga sîyaye kîştê aye de “mirr, mirr, mirr” mirrînî bikero û heto bîn a do a yew çî bifikiryo û do hesirî çimanê aye paneyeyan ra bêrê war.

Nişke ra vengêko berz berê teberî ra ame.

Olenka bi xof, bênefes hewn ra werişte, zerrîya aye sey defî ginayê piro. Nê m deqîqa badê cû vengêko bîn..

“Telgraf Harkovî ra yo qey” fikirîyaye Olenka, tamamê canê aye sere ra heta lingan lerza. “Dadîya Saşayî Harkov ra nûştô û Saşayî wazena qey? Rebî ti ma muhafeze bikerê!”

Bêomide bîye. Sere, dest û lingî cemedîyayî û fikirîyaye ke na dinya de merdimo tewr bêbext a ya. Labelê deqîqayêka bîne derbaz bîye vengî şinawitî. Fam kerd ke veterînero ke kulube ra êno bi keye o bi.

“Şukir Homayî rê” fikirîyaye Olenka. Tivatêne aye ser o barêk darîyayo we. Reyna rapey şîye mîyanê cilanê xo, Saşayî fikirîyaye -Saşayo ke odaya kîştê de mîyanê cilanê xo de rakewte bi û rey rey hewnê xo de qîrêne- ey fikirîyaye. Vengê Saşayî amêne:

“Ez do bidî to! Dûrî ke! Hiş ke!”*

*Nameyê na hikaya Anton Pavloviç Çehovî bi îngilîzkî “The Darling”o çarnayoxe kî îngilîzkî ra çarna bi kirmanckî. (1860-1904)

Anton Pavlovîç Çehov, ede 29ê çeyê 1860ine de, bajarê Rusya Taganrog de ame dinya. Taganrog, başûrê Rusya de kaleka deryayê Azovî der o. Pîyê ey

Karê beqaliya kerdêne û merdimêde zaf dîndar bî. No sebab ra domaniye de, ey zor da Antonî û ruşna koroyê kîlîsa, uca de lawikê îlahî vatî.

Tawo ke dest bi mektebî kerd, bajarê ey de seba domananê yunaniyan dibistanê biye, o kî şî a dibistane. Semedo ke karê pîyê xo baş nêşî, mecbur mend, dukan de xebeîya. No kî bî sebab ke ey tahsilê xo yê lîse herey kerd tamam. Labelê ancîya kî 10 serrî bi klasîkanê Yunan û Latîniyan perwerdeyêde bingeyin girewt.

1876ine de pîyê xo îflas kerd û keyeyê înan bar kerd şî Moskova. Labelê o bi birayê xo yê pîlî ra Taganrog de mendî û ey lîse uca qedênê. Zaf genc bî labelê 3 serrî hem wend û hem kî debera xo bi xo temîn kerde. Çehov, hikayanê xo de cayêde muhim dano domanan, teng û zahmetiyanê înan ano ra ziwan. Vatişî ra gore, domaniya xo de ey zaf teng û zahmetî diyê, o rîwal ra hikayanê ey de domani cayêde taybet gênê.

1879ine de ke lîse qedênê, nêvînet şî Moskova dest bi wendişê tibbî kerd. Hetê ra wend, hetê ra kî seba ke ardim bido keyeyê xo, cîya-cîya kovaran de nuştayî nuştî. Çitur ke fakulta qedênê, dest bi kar kerd xebeîya. Hikayê xo „Cerrahiye“, „Leşa Bêcane“ û „Remaye“ no dem de nuştî.

Sebeb o ke doktorîye zahf wext girewtêne û nuştuxiye rê wext nêmendêne, a terk kerde û tena nuştuxiye kerde.

1887ine de bi kitabê xo „Lêl de“ Akademîya Rusya ra „Xelata Puşkinî“ girewte.

1922yine de nêweşîya kolera ke vejîye biye vila, reyna aktif doktor îye kerde û cayêke tede kolera esta, ê cayan de xebeîya. Kitabê xo yo namdar „Koxuşa 6.“ kî a serre, 1992yine de da çapkerdene.

Demê ra dime, weşîya xo biye xirabe û o bi cinîya xo ra pîya şî Almanya.

15ê temmuze 1904ine de, Almanya de, Badenweiler de şî heqîya xo. Tawo ke merd, 44 serre bî.

Çehov, nuştuxê tiyatro yo. No derheq de zaf namdar o. Heto bin ra kesê ke sey pîye hikaya modern a kilme ênê naskerdene, o, înan ra yew o.

Eserê Çehovî, 40m serre mergê ey ra dime, pêro pîya sey 20 cildî ameyî çapkerdene.

Vate

ŞORETE

Alî Aydın Çiçek

Koyî mabênê mij û duyî de zar-zor aseynê. Dewêda qijkeke kışta yew tumî de seke bêkes û bêwayîr bo winî tena biye. Rayîr û rêçê dewe kemer û kuçan ra nêamêne derbaz biyayêne. Na dewe tivana qet de çin biye; kes nêamêne û nêşiyêne. Der-dormeyê aye birr û zinaran, kaş û kuşan çerexnabî. Wexto ke biyêne wisar, sura vayî, vengê teyr û turî, vengê pelanê daran û boya anuxî, boya sayan, boya ribesan û pel-puşan miyanê biran ra, kaş û kuşan ra, girewtêne û ardêne zereyê dewe.

Şilîye ke vinete, pî û maya Şorete teba çend cîranî verê soba de niştîbî ro yew het ra qisey kerdêne, yew het ra kî giran-giran çay şimitêne. Aye de Şorete zaf bêveng, banê xo yê kanê serwelînî ra vejîye teber. Nê vindete şîye kışta keyeyî, uca ra tayêne şîye, kewte miyanê dar û kemeran û gulheşî dayî arê. Cêrê dewe de dere de xure-xura çemî biye. Dima koyan ra awa şilîyan biyêne kom û deranê dormeyê dewe de biyêne laser; kemer û kuç fistêne ra xover, berdêne.

Şorete ke xeylê gulheşî day arê şîye yew salêda pane ser o nişte ro. Tije miyanê hewran ra tenik-tenik zereq dêne, taniya xo dêne erd. Teyr û tur pede-pede binê dar û kemerî ra, qulan ra vejîyêne û biyêne vila.

Şorete xeylê vilikî dabî arê, virana xo kerdîbî pir, cayê xo yê berzî ra derga-derg qayîte laserî kerdêne. Awa laserî ya qilerin û çamurine bi hereşe û hêrs kewtêne dûrî şîyêne.

Miyan zaf wext nêşî, pey ra, leyeyê keyeyî ra veng ame goşan. Şorete sivik sereyê xo ver bi heto ke veng êno, ê hetî ser çarna û goş na ro ser. Veng, vengê pîyê aye Heyranî bî. Heyranî qêrêne:

-Çênêê, Şorete, lê le bê bê! Nê qida-qidayî o çik o ti cayê xo de nêvîndena. Gulsosina wisarî!

Halê Şorete wina bî... Vewre ke serê erdî ra ancîyêne, Şorete êdî kewtêne ra dima vilikan.

Nê cekuyan ra pey, pî ver bi kena xo şî. Wexto ke şî rest Şorete, lew na liskan ra û kerde virana xo. Virana xo de şedinite û ebe vengêde nerm û weşî:

*Derheqa Çehovî de seba amadekerdişê na haydariye, tekstanê îngilzki û tirkî yê Wikîpediya ra ame istifadekerdene.

-Wîîy ez qida û belayê çêna xo bicêrî. Şoreta mi, roştîya çimanê mi, va û o ra dima şopê kîştê Şorete de serê sala pane de nişt ro. Seke nişt ro kî xaftela çimê gêrayî ra laserî ser, derga-derg qaytê ci kerd. Çimê xo yek de pa mendî û xorîn-xorîn fikirîyêne... Dem ame ke na ra kî berma, çiman ra hêsîrî sey şilîya wisarî amayî war. Dizdîya Şorete, ebe guçike kinca xo hesîrê çimanê xo kerdî pak. Labelê Şorete her çî dî û persê:

-Ti qey berbena, se biyo, kes nêweş o çik o?

-Nê Şoreta mi, nê, çiyêde mi çîn o. Tenê çimê mi dejêne nê roja coka hesîrî ênê.

-Heew!!

Pi zana ke pê bawer nîya, givişnê û gijgijnê, şana yarenîye:

-Erê qa to raşte van Şorê! Çimê mi dejênê, çimê mi!, vat.

Labelê Şorete nêzanitêne ke janê çiman nêbî ê hesîrî... Ê ey, janê zerrî bî. Zereriya Heyranî dejêne, zereyê ey ey vêşêne. Derdê Heyranî xorîn bî û timûtim o werdêne. Yew lajê xo bî, o zî şîbî koyan labelê bibî boka laserî, laserî o hevalanê ey ra visnabî, berdîbî. O xorto delal êdî xeyalê bî ke awa laserî de şîbî.

Heyranî xeylê wext ke winî vinet û qayîtê awa laserî kerd, tûnîka êlaga xo ra qutîya cixara vete û xo rê yew cixara?? pişte têra. Dime ra ebe nifte viste ta û qilmêda xorîne ante û verdê ra. Du mîyanê simêlanê sipîyan ro ancîyêne û şîyêne biyêne vila. Dime ra qaytê Şorete kerd û:

-Çêna mi to bi xo gulsosin a, hendê vilika se kena?

Şorate virane viste pîyê xo ra û bi vengêde nermî:

-Wa bo keko, ez bena keye, verê pencereyî de nana ro wa boya zereyê banî weş bo. Maaa! Keko vilike ke mi dê arê rindek ê?

-Heya Şoreta mi ê zî sey to rindek ê, sey to weş ê.

Heyranî destê Şorete pê girewt û pîya ameyî restî keye. Seke o bi Şorete ra ameyî keye, maya Şorete Xece rêstika destê xo nê ro û dest û rîyê aye şutî. Şorete hende ke dima vilikan gêrabî, kinc û kolê xo pêro kerdîbî qilêrin.

***

Rojî sey awe derbaz bibî... Bibî aşmê ke qereqolî xebere dabî dewe ke ganî dewe tal kerê û şorêne. Dewlete nîya birre dabî ci. Vatêna dewlete

wina biye: Ê dewe ke berz ê, gile koyan ra yê, ê dewe ke çekan nêgênê destê xo, ê cayê xo bi lerz tal kerê. Tawo ke kerdî tal kî ganî biamêne vêşnayene, serê erdî de rêça înan biamene vîndîkerdene... Naye ra dewijan veng û vaj ro xo birnabî, şew û roj fikirîyayêne. Labelê...

Zereyê na bêvengî û bêkesîye de her kesî giran-giran çî-mîyê xo dêne arê. Maya Şorete Xece zî wina kerd û çend cilî û tayê qab û qacaxî ra veşî her çî deng kerd. Janê înan rê erd û asmên bibî ker û lal. Zerîdejî, şerm û wileçewtîye tena merdim nê, tebîet kî serr ra bi bin girewtîbî binê bandura xo, kerdîbî esîr. Labelê Şorete reyna çiyabîyayîşê xo nişan dabî. A, seke qet çiyê nêbiyo, bi o tore biye. Dinya seba aye sey vilikan reng bi reng biye.

Miyan ra çend rojî ke derbaz bibî, Heyranî û çend dewijanê binan, çend estor û gayî mîyan ra vetî, sewbîna kî dewe de mal-dawaro ke esto, pêro da arê berd sukanê cêrî de rot û gêrayî ya ameyî keyanê xo. Xora dewe de pêro pîya çar-panc keyeyî mendîbî. Ê yê ke mendîbî, nêwaştêne mezelanê baw ûkalikanê xo caverdenê şorê labelê êdî îmkan nêmendîbî, neşkîyêne wareyê pî û kalikan de vîndenê.

Mal û gayî ke roşîyayî, Şorete tek û teyna mende. Seke merdim çeyê zimistanî de rût-rûpal vevre ver de bimano, winî bî halê aye. Par embaza xo ya tewr nêzdîye Gule şîbî, nika kî pîyê xo her çî rotîbî. Manga beleke Xasxasike mendîbî, peynîya peyêne de ê caverdayî, pî a kî berde rote. Wexto ke rote, sûke ra agêra ame kî sey brîndarêde giranî bi nalayîş:

-Xecê, wile ewro mi Xasxasika xo kî rote. Mi ewro qatixê keyeyê xo kî kerd ziwa, vat maye ra.

Şorete ke nê qiseyî heşnayî hama xo kerd berz û da erd ro. Tevat ci nêkewt, nêvindete; şîye gome, şîye mereke, şîye nat û wetê banî, şîye wer û pey; fetelîye, fetelîye, fetelîye... heta ke qefelîye, êdî nêşkiye game berzo. Dime ra nişte ro bermê, bermê, bermê... Maye gêrê ver ro, gêrê ser ro, se kerd pê nêşkiye. Şorete rike verda ro, ziwane xo birna û qet çiyê qisey nêkerd.

***

Şorete!... Şoreta çar serrî ye! Porkej a çimkewî ya çimgirs e! Şoreta ke amebî dinya nêamebî, mîyanê teqî û gurîya çekan de rojê xo derbaz kerdêne, a Şorete êdî tek-tena biye. Dewe de her kesî xo naybî

bêvengîye, kesî fek ra çekuye nêvejîyêne, a kî winî bîye. Ne fekê xo kerdêne we, çekuyê vatêne, ne qanqolanê xo de kay kaykerdêne.

Pî û maya aye zî goş naybî xo ser, şodir ra bi şan destî kerdêne xo ver ra, boyna fikirîyêne... Wexto ke bîyêne şan, lamba ke kerdêne xow ra kewtêne cile, o taw dest bi qiseykerdişî kerdêne. Mîyanê xo de kerdêne piste-piste qisey kerdêne heyranî ke şodir ame bî zelal. Înan çî ra wina nimate qisey kerdêne, kamî ra ci ra tersêne, maya xo ci ra dizdîya bermayêne!

***

Di hefteyî mîyan ra derbaz bî nêbî, xebere amê; dewê cêrî pêro veşnabî. Eşkera bî ke dore êdî ê înan bîye. Pîyê aye Heyranî, cayê xo de nêvînetêne; dest û payî kewtîbî yewbîn.

Rojê, camêrdan estorî pêro kerdî pal, gayî pêro kerdî ereben ver û ardî verê çêveran de dabî vînetêne.

Heyranî, bi telaşê nata-bota nîyadêne û dewijan ra vatêne:

-Gelê dewijan, gelê birayan, êdî nê ca û cangî ma rê heram ê, ma rê kerdî heram.... Hetanî ewro ma mezelê kal û bavikanê xo ra nêvişîbî, nê ca û cangî bavokê ma bî labelê heyranî tîya bîyo. Dewlete...

Embazê ey Seyîdxanî bi vengêde berzî:

-Ma ewro dewa xo, merdanê xo nê erd de caverdanîme û şonîme. Ganî xo vîrî ra mekerê ke no welatê ma yo, koka ma tîya ya. Rojê ne rojê, ma reyna ênîme nê cayan. Rojê ne rojê!.. Rojê ne rojê!..., Xo vîrî ra mekerê Rojê ne rojê!..., va.

Heyranî ke şopê goş na qiseyanê cîrananê ser û dime ra:

-Ma aslê xo nas kenîme, roştîya Heqî nê erdî ser o rîyê ma kerdo roştî. Heya, ma ne cayan ra mecbur şonîme. Şonîme labelê... Labelê roje ne roje ganî reyna yagêrenîme ..

Înan ke wina qesy kerd, Xeca maye mîyanê şîn-şîwanî de bîye.

-Nê koyî, ne awî, no birr, no teyr û tur, ma bê nînan se bîna xo cênîme! Ma bê nînan se lîngan ser o manenîme! Ma se!..., vatêne û vatêne.

***

Nêzdîyê perojî, tîjî ke ci ra rind bîyê nêzdî, roşt û tanî ke bîye tewr

zîyade, înan kî dewe caverde û kewtî ra rayîr. Cinî-camêrd, kal-pîr, zav-zeç pêro giran-giran mîyanê koyan de, der û gelîyan de sey mirco-leyan ancîyayî kewtî dûrî.

Şorete serê piştîya estorê ser o, verê maya xo de bîye. Hewnî nabî ro ser labelê zor dêne xo ke ramekuwone. Tersêne ke eke rakuwo, destê vilikê boyweşê ke virane der o, o war ro gino, bê înan bimano.

Xeylê ke şî, peynîye de restî eskeftêde hîra û xorîn. Seke nabî ro xo ver, êdî uca r'a wet nêşî. Vînetî, ci ra çend teneyan astor û gayî berdî fekê dereyî ke biçerê awe biwerê, êyê bînan çîyê ke seba şewe la-zim ê vetî, herd de nayî ro. Nata-bota ke şopê qesey kerd, bî şan, tarî naro ser. Zêde nêmendî, hewnî na ro ser, Şorete kî tede domanî yew bi yew têpey de hewn ra şî. Labelê pilî winî nêbî. Hewen çîmanê înan nêkewtêne.

Şewe ke aver şîye bîye xorîn, xaftela roştîyêda girozine tarî qilas-na ra amê rest ci. Çimê xo çarna ra çimeyê roştî ser û henî pa şî, matê ci bî mendî. Dewa xo mîyanê adir de mendîbî.

RÎPELÊ FIQRAYAN

DICANÎ

Dewanê Erzinganî ra yew mêrik nêweş keweno, şono bi nêweşxane. Hekîm roje birneno; fêlan roje hebek mîza xo bike bi şuşeyêk, bîya ma tehlîl bikerîme, vano.

Mêrik şono bi keye, roja ke şoro bi nêweşxane, şuşeyêk de mîza xo keno û cayêde talde de nimneno. Cinîya xo şona vînena, ci ra teba fam nêkena, deverdana û şuşeyê talî ca de ronana. Wexto ke mêrik bikewo rayîr; “Fêlan ca de şuşe esto, mi tede mîza xo kerda, şo bige bîya,” vano cinîke ra. Cenike şona, seba ke mêrde meqherîyo, tede hebêk mîze kena û gêna ana.

Mêrik şono bi nêweşxane û tahlîl kenê. Hekîm ci ra vano, ti dicanî ya. Mêrik nêvîndeno, hema dano piro şono bi keye û cinîke vîneno û vano: “Erê mi hende to ra vat, ti mevejîye mi ser! To îlah vatena xo kerde, ahaa ez naya dicani ya!”

Arekerdox: Murad CANŞAD

ZEWAJNAYÎŞ

Lajekeko diwês-hîrês serre beno, zaf şeytanîye keno. Maye bi pî ya se kenê çitur kenê, ci rê çare nêvînenê. Benê leweyê pîrî, nêbeno; benê leweyê rayberî, nêbeno; benê zîyaran ser, nêbeno...

Rojê mêmanê êno. Lajek tîkî beno, mêmanî rehet nêverdano; şewqa sere ra gêno givişneno, zimbela nê derganê qalindanê ke şonê resenê bi koka goşan, ruçikneno û peynîye de winî keno ke mêmanî de hal nêverdano. Pîyê lajekî hal-hewalê lajê xo mêmanî rê qisey keno.

“Laje xo bizewajne,” vano mêman.

“Ma hîna domanek o, ez çitur bizewajnî?”

“Tî goş mi ser ne, bizewajne,” vano reyna mêman.

Axirî, pî peynîye de îqna beno û lajekî zewajnenê. Eke zewajnenê, lajek henî beno sukî û serenerm ke qet mepersê!

Lajek rojê binê darê de meridîyeno ra. Aye de vizikê êna nîşena pira, kena vizz-vizze. Lajek keno nêkeno ci ra dûrî nêkewena. Lajek xo ra nêvînenê ke vizike xo ra dûrî biffisno.

Gêreno ra ser, vizike rê vano:

“Şo şo... şo wa pîyê mi to kî bizewajno.”

Arekerdox: Murad CANŞAD

XEBATA KIRMANCKÎ DE GAMÊDA HÊCAYE

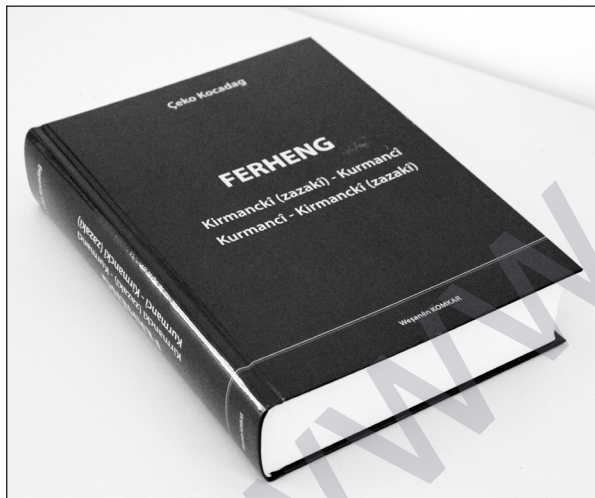
B. Şîlan

Wendoxê hêcayî, no demo peyên de kitabê ke bi lehçeya ma vejîyayî, bêguman nînan ra yewo zaf muhim Ferhengê Çeko Kocadagî yo. Nameyê nê eserî yo orijînal „Ferheng: Kirmanckî (Zazakî)-Kurmançî, Kurmançî-Kirmanckî (Zazakî)“ yo.

Seke şima kî zanênê, no eser sahaya xo de esero yewin o. Ewro ra pey kesê ke biwazê ke di lehçeyanê zîwanê kurdkî têver sanê ya kî bimusê, no ferheng ci rê beno çimeyêde sereke.

Seba danasnayîşê nê ferhengî, 16ê çileyê 2011ine (16.01.2011) de paytextê Almanya Berlîn de kombîyayîşê ame amadekerdene. Kombîyayîş de hetê îdarekerdox Aydin Bingolî ra heyat û kar û xebata nuşttox Kocadagî ser o haydariye ame dayene. Naye ra têpîya kî Kocadagî bi xo ferhengê xo ser o qesey kerd û da naskerdene.

Goreyê haydariya Kocadagî, ey serra 1990ine de dest bi na xebate kerdo. Hetê ra seba amadekerdişê ferhengê kirmanckî (zazakî)-tirkî gurîyo hetê ra kî çekûyê kirmanckî û kurmanckî (kirdaskî) şanîtê têver. Goreyê nuştoxî, ey her çekûya kirmanckî „fênda gewherî hesabna,

cira lalekîyo û ser o vindeto.“ Kocadag no derheq de wina vano: “Merdim (mordem) çiqas ke cat bikero kî teberê welatî de amadekerdena ferhengêde rêkûpêkî zaf zahmet a. No, kar û barê sazî û dezgehan o. Ez çiqas kewta re ser, o teqdîrê şima birêzan o,”

Heto bîn ra, nuştoxî amadekerdişê ferhengî de ferqê mintiqayan kî girewtê verê çiman û çiqas ke destebere ra amo, ca do cîya-cîya varyantanê terman. Ferheng de nêzdîyê 40 hezar term û îdyomî estê.

Nuşttox, seba komelê, muhimîya zîwanî ser kî vindeno û “Ziwan secereya merdimî (mordemî) ya. O bera yo, tarîx o, edebîyat o, huner o, muzîk o, vereroj a...,” vano.

Kocadag, derheqa rewşa kurdkî, bi taybetî kî kirmanckî de dej û xemgîniya xo ano ra zîwan û pêşniyaz keno ke kurdî ganî seba seveknayîş û raverberdişê zîwanê xo, pêla kar û gureyî bikerêne berz, bi taybetî kî seba ke zîwanê xo yê dayîke de bibêne wayîrê heqa perwerdeyî zaf xo ver bidêne.

Goreyê agahdariya nuştoxî, miyanê kurdan de eleqayêda rinde seba ferhengî esta. Ey no derheq de bi desan maîl û telefonên firazkerdişî girewtê. Nuşttox, elaqadariya medya Kurdî ra kî memnun o û no derheq de nameyê *Ozgur Politika*, *Rûdaw*, *Kurdnet*, *Rizgarî Online*, *Dengê Azad*, *Gelawej*, *Denge Kurdistan*, *Kirmanckî Online*, *Peyema Azadî*, *Dengê Agirî*, *Zazakî.Net*, *Newede Dêrsim*, *Gestemerde Online*, dano û pêrone rê sipas keno.

Çeko Kocadag

Têpîya haydariya ke nuştox dano goreyê aye, kitab hetê finansmanî ra bi ardimê tayê kurdanê welatperweran amo çapkerdene.

Ferheng hetê „Wêşanên KOMKARî“ ra 2010ine de amo weşenayene. Ebadê xo (girsîye) A-5 o û 1075 rîpelî yo. Adrêsa wastişî: ceko.ferheng@web.de yo.

Bi Kilmîye heyatê Nuştoxî

Cigêrayox nûskar Çeko Kocadag, 1954ine de dewa Gimgimî/Vartoyî Gestemerde de amo rîyê dinya. Mektebo verên dewa xo de qedeno.

Sera 1975ine de mektebê mamostayîye/malimîye qedeno û nêzdîyê 5 seran dewanê Gimgimî de malimîya mektebê verênî kerda.

Sera 1978ine de bi afîşê rojnameya “Roja Welat”e amo girewtene, 4 rojî nezaretxaneyê Gimgimî de, 10 rojî kî hepisxaneyê Muşî de mendo.

Sera 1979ine de Dîyarbekir de amo girewtene û aşmê hespisxane de mendo.

Sera 1980ine ra nat Berlin/Almanya de ciwîyîno.

Bi cîya-cîya înzayan rojname, kovar û keyepelanê Kurdî rê nûsneno. Beşdarê panel, semîner û konferansanê ziwani beno.

O hîmdarêde Grûbe û kovara Vateyî, Înstîtutê Ziwani û Kulturê Kirmancî, keyepela Kirmancî Online (www.kirmancki.com) yo.

Eserê xo: Razarê Dimilkî (türkçe açıklama) Zazaca Gramer) -1997, Ferhengê Kirmancî-Kurmancî -2010

Lehçeya kirmancî ra şanikî, çîrokî, vatenê verênan û îdyomî, destanî, lawikî, nameyê domanan, mîzah û qulqulikî, bawerîyên batilî, zawt û zunî,... dê are û çapkerdenê rê kerdê amade.

Xebata nuştoxî ya ke devam kena:

Ferhengê Kirmancî-Tirkî, ferhengê onlineyo zafziwanin, kitabê derse, kitabê domanan, standartîzekerdişê kirmancî...

Kocadag no mîyan de Destana Memê Alanî ya namdare kî kurmancî ra çarna kirmancî û çapkerdişî rê amade ya.

Karo ke nuştoxî se proje no ro xo ver: Kirmancî-kirmancî ferheng, kirmancî-almancî ferheng, çarnayîşê tayê pirtûkan...

Çeko Kocadag zewecîyaye yo û di domane xo estê.

www.arsivakurdi.org